

Αρχές Οικονομικής Θεωρίας

Μικροοικονομία
Μακροοικονομία

Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

2ος Κύκλος Τ.Ε.Ε. Οικονομίας και Διοίκησης

Βιβλίο καθηγητή

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ
ΔΩΡΕΑΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η σωστή και αποτελεσματική διδασκαλία είναι μια δύσκολη υπόθεση. Απαιτεί γνώση, φαντασία και προσεκτική προετοιμασία. Το **Βιβλίο του καθηγητή** έχει στόχο να βοηθήσει τον καθηγητή στην προετοιμασία του μαθήματος. Για το λόγο αυτό είναι σκόπιμο να γίνουν ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση του.

Η **πρώτη** παρατήρηση που πρέπει να γίνει είναι ότι το **Βιβλίο του καθηγητή** δεν υποκαθιστά το εγχειρίδιο. Οι μαθητές έχουν το εγχειρίδιο ως σημείο αναφοράς και συνεπώς αυτό πρέπει να είναι η βάση της διδασκαλίας και των συζητήσεων μεταξύ καθηγητή και μαθητών. Η **δεύτερη** παρατήρηση είναι ότι το **Βιβλίο του καθηγητή** δεν είναι τυφλοσούρτης, αλλά περιέχει προτάσεις τις οποίες ο καθηγητής -ανάλογα με την κρίση του- μπορεί να χρησιμοποιήσει, να τροποποιήσει ή να απορρίψει εν όλω ή εν μέρει. Η **τρίτη** παρατήρηση είναι ότι, όταν ο καθηγητής επιλέγει τον τρόπο της διδασκαλίας του, τα παραδείγματα που θα χρησιμοποιήσει, το χρόνο που θα αφιερώσει σε κάθε θέμα κτλ., καλό είναι να λαμβάνει υπόψη του το επίπεδο των μαθητών της τάξης του, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον κτλ. Είναι πιθανόν για τη διδασκαλία ενός ορισμένου θέματος άλλο παράδειγμα να είναι κατάλληλο, αν το σύνολο των μαθητών προέρχεται από αγροτική περιοχή, και άλλο, αν ζει στο κέντρο μιας μεγάλης πόλης. Η **τέταρτη** παρατήρηση είναι ότι, για να μπορεί κανείς να διδάξει **ένα**, πρέπει να ξέρει **δέκα**. Συνεπώς το **Βιβλίο του καθηγητή** (όπως και το εγχειρίδιο) είναι μόνο ένα από τα πολλά βιβλία που ο καθηγητής πρέπει να συμβουλευτεί. Γι' αυτό στο τέλος κάθε κεφαλαίου δίνονται και άλλα εγχειρίδια που μπορεί να είναι χρήσιμα.

Ο αυτοσχεδιασμός στη διδασκαλία καλό είναι να αποφεύγεται. Ο επιτυχής αυτοσχεδιασμός απαιτεί γνώση και ταλέντο, και αν ο καθηγητής δεν τα διαθέτει, μπορεί να βρεθεί σε πολύ δύσκολη θέση μπροστά στους μαθητές. Συνεπώς η καλή, προσεκτική και λεπτομερής προετοιμασία είναι απαραίτητη.

Πριν μπει στην αίθουσα διδασκαλίας, ο καθηγητής πρέπει να αυτοσυγκεντρωθεί και να ξέρει πώς θα αρχίσει, τι θα πει στη συνέχεια και πώς θα τελειώσει. Σ' αυτή την προετοιμασία το ***Βιβλίο του καθηγητή*** ευελπιστούμε ότι θα φανεί χρήσιμο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η Πολιτική Οικονομία είναι κοινωνική επιστήμη. Στην ανάπτυξη και την εξέλιξή της βοήθησαν σημαντικά τα Μαθηματικά και η Στατιστική. Με τη βοήθεια των Μαθηματικών η οικονομική θεωρία απέκτησε ακρίβεια και σαφήνεια στη διατύπωση των προτάσεών της. Με τη βοήθεια της Στατιστικής απέκτησε πλούσιο εμπειρικό περιεχόμενο. Δύο σημαντικοί κλάδοι της οικονομικής επιστήμης σήμερα είναι η Μαθηματική Οικονομική και η Οικονομετρία. Αυτή η εξέλιξη δεν αλλάζει την ουσία της οικονομικής επιστήμης, που είναι η ανάλυση των οικονομικών και συνεπώς των κοινωνικών φαινομένων. Είναι επομένως ανάγκη η διδασκαλία της οικονομικής θεωρίας να δίνει μεγάλη έμφαση κυρίως στα οικονομικά φαινόμενα και στην ερμηνεία τους και όχι στα τεχνικά μέρη της ανάλυσης ενός φαινομένου. Η κατανόηση του τεχνικού μέρους μιας ανάλυσης είναι απαραίτητη, αλλά η ουσία βρίσκεται στην οικονομική ερμηνεία του φαινομένου.

Ο καθηγητής μπορεί να καλλιεργήσει αυτή την πλευρά του μαθήματος χρησιμοποιώντας απλά παραδείγματα και δείχνοντας την οικονομική τους υπόσταση. Ιδού μερικά παραδείγματα.

Παράδειγμα 1ο

Όλοι βλέπουμε καθημερινά οδηγούς αυτοκινήτων να πετούν στο δρόμο τα αποτσίγαρά τους, χαρτομάντιλα, άδεια κουτιά, κτλ. Τι μπορούμε να πούμε γι' αυτή τη συμπεριφορά;

Ο κοινωνιολόγος μπορεί να διαπιστώσει αντικοινωνική συμπεριφορά, ενώ ο γιατρός μπορεί να διακρίνει κινδύνους για τη δημόσια υγεία. Ο στατιστικός μπορεί να το εκλάβει ως στατιστικό στοιχείο της "συμπεριφοράς" ενός ορισμένου πληθυσμού, ενώ ο οικονομολόγος μπορεί να επικεντρώσει την προσοχή του στη σπατάλη πόρων, ως αποτέλεσμα της αύξησης των

σκουπιδιών και συνακόλουθα του κόστους καθαριότητας της πόλης. Συνεπώς, τουλάχιστον από οικονομικής πλευράς, η συμπεριφορά αυτή είναι κατακριτέα.

Παράδειγμα 2ο

Ο χουλιγκανισμός και η βία στα γήπεδα έχουν κάποια οικονομική πλευρά ή είναι ένα φαινόμενο που ενδιαφέρει μόνο τους κοινωνιολόγους και τους ψυχολόγους;

Υπάρχουν πολλοί που υποστηρίζουν ότι οι χούλιγκαν των γηπέδων είναι τμήματα των ομάδων συμφερόντων των επιχειρηματιών του επαγγελματικού ποδοσφαίρου, οι οποίοι τους χρησιμοποιούν με διάφορους τρόπους, όταν και όπως αυτοί (οι επιχειρηματίες) επιθυμούν, με σκοπό τα οικονομικά οφέλη των συλλόγων τους, δηλαδή τα δικά τους συμφέροντα.

Παράδειγμα 3ο

Οι πυρκαγιές είναι συχνότερες σε δάση κοντά σε αστικές περιοχές. Αν αυτό είναι αλήθεια, πώς εξηγείται;

Εδώ ο οικονομολόγος θα εξετάσει τις τιμές της γης και τα παράνομα οικονομικά κυκλώματα που μετατρέπουν τις δασικές εκτάσεις σε οικόπεδα αποκομίζοντας τεράστια -αλλά παράνομα-, κέρδη.

2. Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

Η χρήση των Μαθηματικών στη διδασκαλία της Πολιτικής Οικονομίας μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματική, αλλά μπορεί επίσης να προκαλεί σύγχυση στο μαθητή. Γι' αυτό απαιτείται μεγάλη προσοχή και σαφήνεια.

Η εξίσωση $Y=a+\beta X$ δεν έχει κανένα απολύτως οικονομικό ενδιαφέρον. Αν όμως διευκρινίσουμε ότι το X μετρά τις ζητούμενες ποσότητες ενός

προϊόντος και το Ψ μετρά την τιμή της μονάδας του ίδιου προϊόντος, τότε έχουμε τη συνάρτηση ζήτησης του προϊόντος. Αυτά όμως δεν είναι αρκετά. Είναι ανάγκη να προσθέσουμε ορισμένα ακόμη στοιχεία: ότι η τιμή του α είναι θετική, του β αρνητική, τα όρια των τιμών X και Ψ είναι μεταξύ του μηδενός και κάποιων άλλων θετικών αριθμών. Επίσης πρέπει να ορίσουμε τις μονάδες μέτρησης του X (π.χ. κιλά ή τεμάχια) και του Ψ (π.χ. δραχμές ανά μονάδα προϊόντος) και τέλος τη χρονική περίοδο μέσα στην οποία παρουσιάζεται η ζήτηση του προϊόντος (π.χ. σε μια μέρα, μια εβδομάδα κτλ.).

Η ίδια φροντίδα πρέπει να επιδεικνύεται από τον καθηγητή, όταν χρησιμοποιεί ένα διάγραμμα, να ορίζει δηλαδή με ακρίβεια τι μετρούν οι άξονες, σε ποια χρονική περίοδο αναφέρονται κτλ..

3. Η ΥΠΟΘΕΣΗ *CETERIS PARIBUS*

Ένας σημαντικός παράγοντας σύγχυσης όσον αφορά τη διδασκαλία της Πολιτικής Οικονομίας είναι η ανεπαρκής εξήγηση του όρου "*ceteris paribus*". Ο όρος "*ceteris paribus*" σημαίνει ότι όλοι οι παράγοντες που επηρεάζουν το φαινόμενο παραμένουν αμετάβλητοι εκτός από εκείνους που εξετάζονται. Είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο κάποιος μαθητής να αμφισβητεί μια πρόταση που διατυπώνεται, για παράδειγμα την αρνητική σχέση τιμής και ζητούμενης ποσότητας, χρησιμοποιώντας το παράδειγμα μιας εμπειρίας του, όπως ότι στην οικογένειά του αγοράζουν περισσότερες ντομάτες παρ' ότι η τιμή τους αυξήθηκε. Αυτό φυσικά συμβαίνει, γιατί ο μαθητής δε λαμβάνει υπόψη του ότι κάποιος άλλος παράγοντας έχει μεταβληθεί, όπως πιθανόν το εισόδημα του πατέρα του, ότι ακρίβυναν πολύ τα άλλα λαχανικά, ότι έχουν επισκέπτες και αυξήθηκαν οι ανάγκες του νοικοκυριού κτλ.

Γενικά, η αδυναμία του μαθητή να κατανοήσει την υπόθεση *ceteris paribus* μπορεί να προκαλέσει μεγάλη σύγχυση και γι' αυτό η εξήγησή της αποτελεί κύριο μέλημα του καθηγητή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

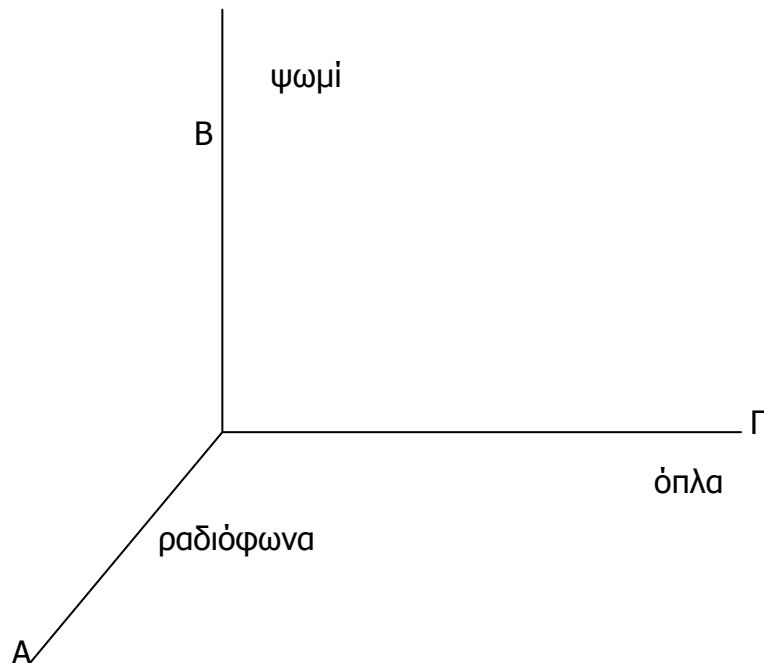
1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Όλες οι έννοιες και οι ορισμοί που αναφέρονται στο εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο χρησιμοποιούνται ή αναπτύσσονται και στα επόμενα κεφάλαια (π.χ. η έννοια της αγοράς στο Κεφ. 5, του χρήματος στο Κεφ. 8). Συνεπώς πρέπει να γίνουν κατανοητοί από τους μαθητές.

Τα σημεία που πρέπει να τονίσει ο καθηγητής είναι τα ακόλουθα:

- (i) Η οικονομία δεν είναι ένα σύστημα που λειτουργεί γενικά και αόριστα. Αντίθετα, είναι το σύστημα που αναπτύχθηκε από την προσπάθεια των ανθρώπων να ικανοποιήσουν τις οικονομικές ανάγκες τους. Στο πλαίσιο του συστήματος αυτού λειτουργεί η αγορά, αλλά ταυτόχρονα έχουν αναπτυχθεί και ορισμένοι κοινωνικοί θεσμοί, όπως η οικογένεια, το κράτος, και διάφορες άλλες οργανώσεις, με συγκεκριμένα κίνητρα και στόχους.
- (ii) Τα άτομα και οι θεσμοί (π.χ. το κράτος), δε συμπεριφέρονται κατά τρόπο τυχαίο. Αντίθετα, έχουν συγκεκριμένους στόχους (τους οποίους ο καθηγητής πρέπει να εξηγήσει).
- (iii) Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν την εργασία τους, το κεφάλαιο που διαθέτουν και τη φύση για να επιτύχουν τους στόχους τους. Υπάρχουν ωστόσο περιορισμένες δυνατότητες. Ο περιορισμός αυτός φαίνεται καλύτερα με την Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων (Κ.Π.Δ.). Πρέπει να τονιστεί ότι η Κ.Π.Δ. δείχνει τις **δυνατότητες, όπως αυτές καθορίζονται από τη φύση, την εργασία, το κεφάλαιο και την τεχνολογία**, και όχι τις επιθυμίες των ατόμων.

Εδώ ο καθηγητής μπορεί να ρωτήσει τους μαθητές για τις επιθυμίες τους μεταξύ των δυνατών συνδυασμών και να σχολιάσει τις διαφορές, αν υπάρχουν. Επίσης μπορεί να επιλέξει διάφορα ζεύγη προϊόντων και όχι μόνον ψωμί και όπλα. Αν ο καθηγητής ερωτηθεί, μπορεί να τους δείξει και το ακόλουθο διάγραμμα για τρία προϊόντα, το οποίο δείχνει μια επιφάνεια ABΓ παραγωγικών δυνατοτήτων.

Διάγραμμα 1.1

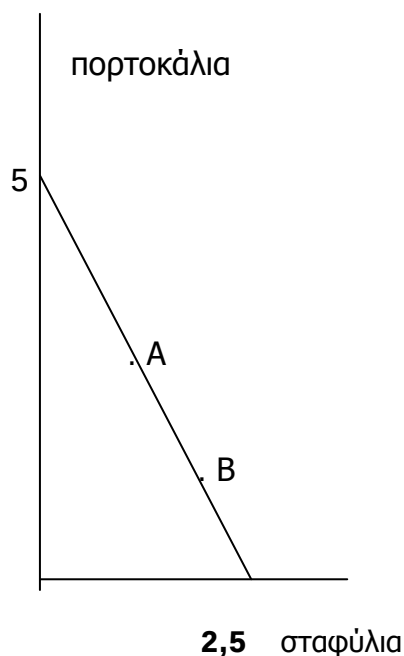
- (iv) Ο καθηγητής πρέπει να τονίσει ότι από τις περιορισμένες δυνατότητες προέρχεται η έννοια του κόστους. Αν υπήρχε αφθονία αγαθών, το κόστος δε θα είχε έννοια.
- (v) Όλα τα παραπάνω καταλήγουν στη διαπίστωση του κύριου οικονομικού προβλήματος, δηλαδή της αντίθεσης μεταξύ των περιορισμένων μέσων και απεριόριστων αναγκών.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις

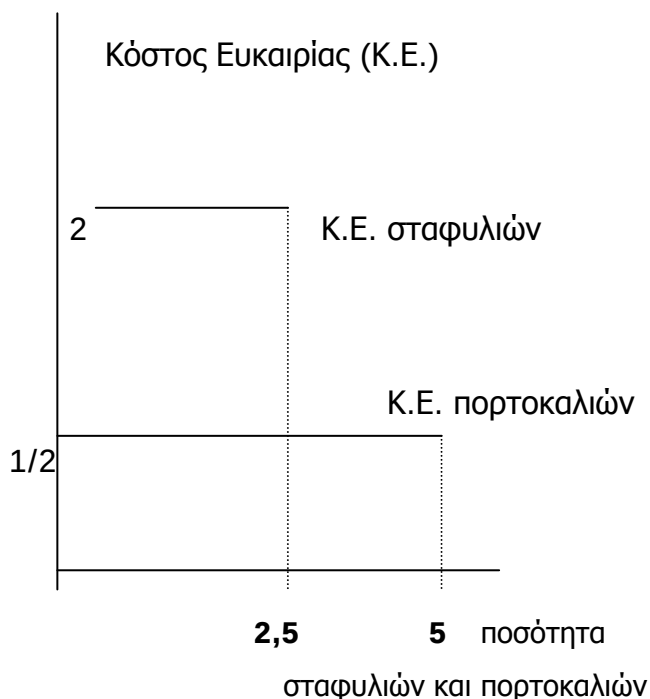
Το τεχνικό μέρος αυτού του κεφαλαίου αφορά την κατασκευή της Κ.Π.Δ. Η διδασκαλία αυτού του τμήματος μπορεί να αρχίσει με την απλούστερη

περίπτωση, δηλαδή την περίπτωση της ευθείας γραμμής, όπως στο διάγραμμα 1.2, προκειμένου ναδειχθεί το εναλλακτικό κόστος των πορτοκαλιών σε όρους σταφυλιών και των σταφυλιών σε όρους πορτοκαλιών.

Διάγραμμα 1.2

Διάγραμμα 1.3

Από το διάγραμμα 1.2 φαίνεται ότι, για να έχουμε 5 μονάδες πορτοκαλιών, πρέπει να θυσιάσουμε 2,5 μονάδες σταφυλιών, άρα το κόστος ευκαιρίας των πορτοκαλιών σε όρους σταφυλιών είναι:

$$\text{Κ.Ε. πορτοκαλιών} = \frac{2,5}{5} = \frac{1}{2} \quad (\text{διάγραμμα 1.3})$$

Αντίστροφα:

$$\text{Κ.Ε. σταφυλιών} = \frac{5}{2,5} = 2 \quad (\text{διάγραμμα 1.3})$$

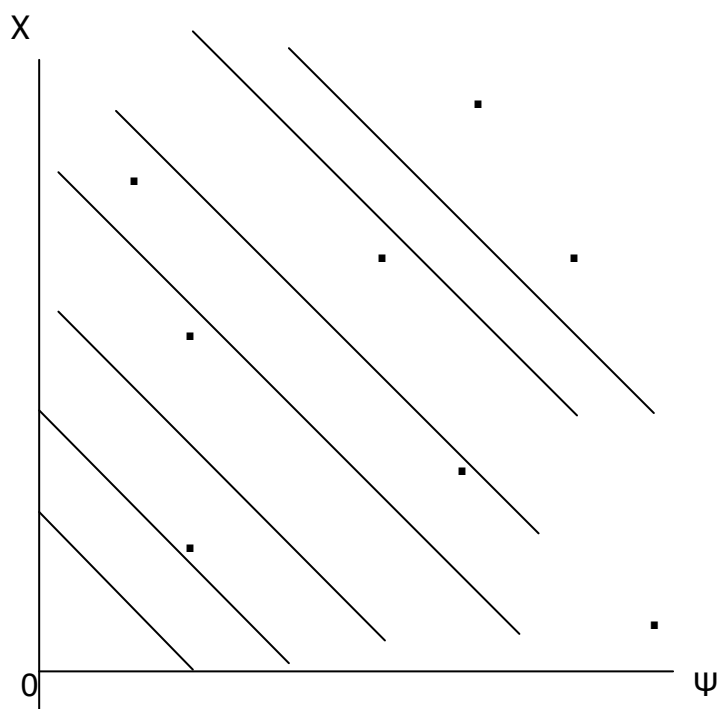
Επειδή η Κ.Π.Δ. είναι ευθεία και επομένως η κλίση της σταθερή, το κόστος ευκαιρίας είναι το ίδιο σε όλα τα σημεία της, π.χ. στο Α και στο Β.

Είναι αναγκαίο να υποδειχθεί στους μαθητές ότι η Κ.Π.Δ. δεν είναι στην πραγματικότητα ευθεία γραμμή αλλά μάλλον καμπύλη, όπως αυτή του βιβλίου.

Μετά την ανάλυση της ευθείας γραμμής (υπάρχει και ως άσκηση στο βιβλίο) ο μαθητής μπορεί εύκολα να καταλάβει την περίπτωση της Κ.Π.Δ. που είναι κοίλη προς την αρχή των αξόνων, όπως εξηγείται στο κείμενο του βιβλίου.

Έχει μεγάλη σημασία να τονιστεί τι εκφράζει, η Κ.Π.Δ., ότι δηλαδή σ' αυτό τον κόσμο δεν μπορεί κανείς να τα έχει όλα. Για να αποκτήσει κάτι, πρέπει να θυσιάσει κάτι άλλο. Συνεπώς το άτομο είναι αναγκασμένο να κάνει επιλογές. Είναι επίσης σημαντικό να τονιστεί η σημασία της τεχνολογικής προόδου για την απόκτηση περισσότερων αγαθών σε μεγαλύτερες ποσότητες.

Ο καθηγητής μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να βρουν την Κ.Π.Δ. σε μια φανταστική οικονομία με άφθονες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών. Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει Κ.Π.Δ., διότι δεν υπάρχει μέγιστο του X για κάθε τιμή του Ψ . Όλες οι ποσότητες είναι εφικτές. Έχουμε το διάγραμμα 1.4 έτσι, όπου κάθε συνδυασμός (X, Ψ) είναι εφικτός.

Διάγραμμα 1.4

3. Παραδείγματα

Στη διάρκεια του μαθήματος ζητήστε από τους μαθητές να συζητήσουν απλά θέματα, όπως είναι τα εξής:

- i) Σε έναν υπαίθριο χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων ποιοι είναι οι χρησιμοποιούμενοι παραγωγικοί συντελεστές; Οι απαντήσεις που αναμένεται να δοθούν είναι: η εργασία (παρκαδόρος και φύλακας), γη (έκταση του οικοπέδου), το κεφάλαιο (ασφαλτόστρωση του οικοπέδου, σκέπαστρο, αποδείξεις, κτλ).
- ii) Ζητήστε από κάποιους μαθητές να σας περιγράψουν τον καταμερισμό της εργασίας που έχουν παρατηρήσει μέσα στην οικογένειά τους.
- iii) Πώς εφαρμόζεται η ιδέα της Κ.Π.Δ. στην οικογένεια; Εδώ στόχος είναι να καταλάβουν οι μαθητές ότι το εισόδημα της οικογένειάς τους είναι ένας περιορισμός, όπως η Κ.Π.Δ. είναι ένας περιορισμός για την οικονομία.
- iv) Τα ρούχα που φοράμε είναι καταναλωτικά αγαθά ή κεφαλαιουχικά; Στο βαθμό που επιβάλλονται από τις επαγγελματικές μας υποχρεώσεις είναι κεφαλαιουχικά (π.χ. η φόρμα του εργάτη, η άσπρη ρόμπα του γιατρού, η γραβάτα του υπαλλήλου κτλ), ενώ στο βαθμό που τα φοράμε επειδή μας αρέσει είναι καταναλωτικά (π.χ. η γραβάτα που φοράμε όταν πάμε για διασκέδαση).

4. Σχόλια

Δεδομένου ότι αυτό είναι το πρώτο κεφάλαιο του μαθήματος, ο καθηγητής πρέπει να επιμείνει ώστε οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τη σημασία που έχει το να είναι απολύτως ακριβείς στους ορισμούς και στις έννοιες που χρησιμοποιούν. Διαφορετικά, θα μάθουν να σκέφτονται και να απαντούν πρόχειρα και πολύ συχνά εσφαλμένα. Για παράδειγμα, πολλοί μαθητές δίνουν τον εξής ορισμό του χρήματος: Χρήμα είναι «ό,τι γίνεται αποδεκτό στις

συναλλαγές ως μέσο ανταλλαγής». Ο ορισμός αυτός είναι ελλιπής και συνεπώς εσφαλμένος. Αυτό που λείπει από τον ορισμό είναι ο προσδιορισμός ότι γίνεται γενικά αποδεκτό, όχι απλώς αποδεκτό.

5. Βιβλιογραφία

Στην ελληνική και στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός πηγών (έντυπων και ηλεκτρονικών) στις οποίες μπορεί να προσφύγει ο καθηγητής για την καλύτερη προετοιμασία του μαθήματος. Ο καθηγητής πρέπει να γνωρίζει πολύ περισσότερα από αυτά που καλείται να διδάξει και συνεπώς είναι ανάγκη να πλουτίζει συνεχώς τις γνώσεις του. Κάθε καθηγητής μπορεί να βρει μόνος του τα βιβλία και άλλες πηγές που ταιριάζουν περισσότερο στο δικό του τρόπο σκέψης. Τα βιβλία που προτείνουμε παρακάτω μπορούν να τον βοηθήσουν στην προετοιμασία του.

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά., *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5η έκδοση, εκδόσεις. Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 1-4.

McConnell C., Brue St., *Economics*, 14^η έκδοση, Irwin McGraw Hill, 1999, κεφ. 1 και 2.

Parkin M., King D., *Economics*, Addison – Wesley, 1992, κεφ. 1, 2 και 3.

Samuelson P., Nordhaus W., *Economics* McGraw Hill, 16η έκδοση, 1999, κεφ. 1 και 2.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγικές έννοιες: αντικείμενο της Πολιτικής Οικονομίας, διακρίσεις των αγαθών, έννοια της αγοράς

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν τα βασικά προβλήματα της οικονομίας.
- β) Να διακρίνουν τα οικονομικά αγαθά σε διάφορες κατηγορίες.
- γ) Να διατυπώνουν την έννοια της αγοράς.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

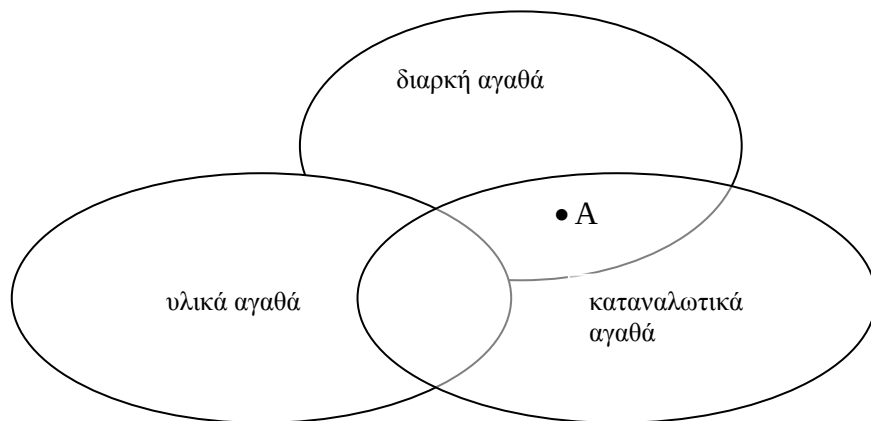
Πίνακας – κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Τονίζεται η σημασία της οικονομικής ζωής σε όλες τις άλλες δραστηριότητες των ανθρώπων.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Με βάση την απλή οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου αναλύονται τα τέσσερα προβλήματα - ερωτήματα της Οικονομίας. Στην πραγματική οικονομία τα προβλήματα είναι τα ίδια, αλλά η λύση του απαιτεί το συντονισμό των αποφάσεων χιλιάδων ατόμων.
- β) Αναλύονται τα διάφορα οικονομικά προϊόντα με βάση ορισμένα χαρακτηριστικά τους και ανάλογα εντάσσονται στις διάφορες κατηγορίες. Τονίζεται ότι ένα αγαθό μπορεί να ανήκει σε διάφορες κατηγορίες. Εδώ μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα διαγράμματα του Venh. Για παράδειγμα, ένα λογοτεχνικό βιβλίο ανήκει στα καταναλωτικά, στα υλικά και στα διαρκή αγαθά και βρίσκεται στην τομή των αντίστοιχων συνόλων (όπως στο παρακάτω διάγραμμα) στο σημείο Α.

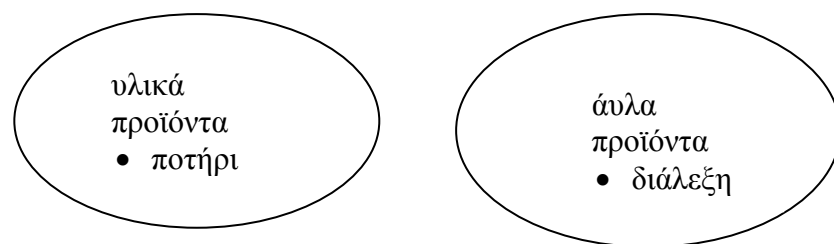

γ) Δίνεται η έννοια της αγοράς με διάφορα παραδείγματα εφαρμογής της βασικής έννοιας της αγοραπωλησίας με οποιονδήποτε τρόπο.

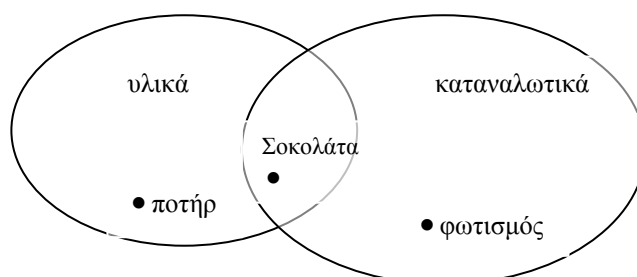
6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Τα διαγράμματα του Venn –όπως το παραπάνω– μπορούν να χρησιμοποιηθούν για διάφορα προϊόντα, για κάθε διάκριση ή για συνδυασμό διακρίσεων.

Παράδειγμα 1ο

Παράδειγμα 2ο

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

- i) Σε ποιο πρόβλημα εντάσσεται ο προσδιορισμός του ύψους του μισθού;
- ii) Σε ποιο πρόβλημα εντάσσεται η απόφαση του καθηγητή να προσδιορίσει τα εποπτικά μέσα της διδασκαλίας;
- iii) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):
  - α) Ο ήλιος είναι οικονομικό αγαθό. Σ Λ
  - β) Το νερό είναι οικονομικό αγαθό. Σ Λ
  - γ) Το βιολί είναι υλικό αγαθό. Σ Λ
  - δ) Η μουσική του βιολιστή είναι υλικό αγαθό. Σ Λ
  - ε) Το τραπέζι είναι υλικό και διαρκές αγαθό. Σ Λ
  - στ) Το τρακτέρ είναι υλικό, διαρκές και καταναλωτικό αγαθό. Σ Λ
  - ζ) Το χρηματιστήριο δεν είναι αγορά διότι συχνά σ' αυτό γίνεται κερδοσκοπία. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δώστε στους μαθητές ορισμένα προϊόντα και ζητήστε να τα κατατάξουν στις διάφορες κατηγορίες (ίσως και με τη βοήθεια των διαγραμμάτων του Venn).

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Κοινωνικοί θεσμοί

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να προσδιορίζουν τα στοιχεία της οικογένειας ή του νοικοκυριού και τον αντικειμενικό της στόχο.
- β) Να προσδιορίζουν τα στοιχεία της επιχείρησης και τον αντικειμενικό της στόχο.
- γ) Να προσδιορίζουν τα στοιχεία του εργατικού σωματείου και τον αντικειμενικό του στόχο.
- δ) Να προσδιορίζουν το κράτος ως συλλογική οντότητα και να προσδιορίζουν τον αντικειμενικό του στόχο.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Προβλήματα της οικονομίας και η ύπαρξη της αγοράς.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Η οικονομία δε λειτουργεί κατά τρόπο χαώδη. Τα άτομα έχουν δημιουργήσει κοινωνικούς θεσμούς με τους οποίους ρυθμίζεται η λειτουργία του οικονομικού συστήματος.
- β) Για καθένα από τους τέσσερις κοινωνικούς θεσμούς που αναφέρει το βιβλίο δίνεται μια σύντομη περιγραφή και ο αντικειμενικός στόχος.
- γ) Η λειτουργία των κοινωνικών θεσμών επηρεάζει τις ατομικές αποφάσεις. Για παράδειγμα, η ύπαρξη του εργατικού σωματείου

επηρεάζει τις σχέσεις του εργάτη με τον εργοδότη (στις ώρες εργασίας, στο ύψος του μισθού κτλ.).

- δ) Οι επιδιώξεις είναι συχνά αντίθετες αλλά συμβιβάσιμες. Για παράδειγμα το εργατικό σωματείο επιδιώκει μεγάλους μισθούς, ενώ οι εργοδότες χαμηλούς. Με διαπραγματεύσεις και αμοιβαίες υποχωρήσεις βρίσκεται κάποιο σημείο συμφωνίας.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Συζήτηση με θέμα την οικογένεια ως κοινωνικό θεσμό. Ποια οικονομικά στοιχεία είναι φανερά;

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α)	Το νοικοκυριό αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα.	Σ	Λ
β)	Οι επιχειρήσεις είναι ανώνυμες εταιρείες.	Σ	Λ
γ)	Σκοπός της επιχείρησης είναι το μεγάλο κέρδος.	Σ	Λ
δ)	Το εργατικό σωματείο ενδιαφέρεται κυρίως για την ανάπτυξη της οικονομίας.	Σ	Λ
ε)	Το κράτος έχει σκοπό την αύξηση των εισπράξεων από τους φόρους.	Σ	Λ
στ)	Σκοπός κάθε νοικοκυριού είναι η ευτυχία των παιδιών.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από κάθε μαθητή να θέσει στους γονείς του το ερώτημα: «Ποιος είναι ο οικονομικός σκοπός της οικογένειας;» και συζητήστε τις απαντήσεις τους στην τάξη.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Οι συντελεστές της παραγωγής

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια της παραγωγικής διαδικασίας.
- β) Να προσδιορίζουν τους παραγωγικούς συντελεστές.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

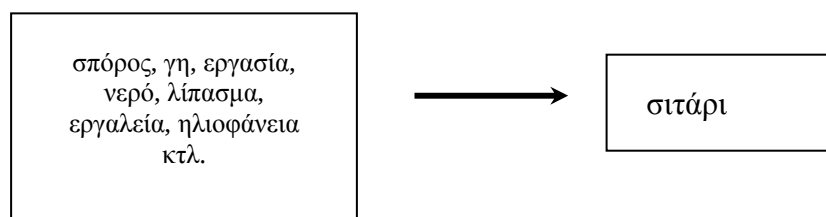
Πίνακας - κιμωλία - διαφάνειες

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Το μάθημα αυτό αποτελεί την εισαγωγή, σε πολύ γενικούς όρους, στην ανάλυση της παραγωγής και στην έννοια των παραγωγικών συντελεστών. Λεπτομερής εξέταση γίνεται στο Κεφάλαιο 3.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Επιλέξτε ένα προϊόν (π.χ. το σιτάρι) και εξηγήστε ότι η παραγωγή του είναι αποτέλεσμα της χρησιμοποίησης κατά συγκεκριμένο τρόπο ορισμένων στοιχείων (δηλαδή της γης, της εργασίας του αγρότη, του σπόρου, του λιπάσματος, του νερού κτλ.). Παραστατικά αυτό μπορεί να δοθεί με ένα σχήμα στον πίνακα (ή με μια διαφάνεια), όπως το παρακάτω:

β) Τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την παραγωγή τα κατατάσσουμε σε τρεις κατηγορίες –εργασία, έδαφος ή γη και κεφάλαιο– με βάση συγκεκριμένους ορισμούς.

γ) Αποσαφήνιση της έννοιας της επιχειρηματικότητας.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δείξτε σε διαφάνειες ή στον πίνακα σχήματα όπως το παραπάνω, για να περιγράψετε την παραγωγική διαδικασία διάφορων προϊόντων (π.χ. κατασκευή μιας οικίας, παραγωγή ενός τηλεοπτικού προγράμματος).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι μια παραγωγική διαδικασία. Ζητήστε από τους μαθητές να προσδιορίσουν το παραγόμενο προϊόν και τους παραγωγικούς συντελεστές. Ζητήστε επίσης να κατατάξουν τους παραγωγικούς συντελεστές στις κατηγορίες εργασία, γη, κεφάλαιο.

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να δουλέψουν με το ίδιο (όπως παραπάνω) τρόπο όσον αφορά την παραγωγική διαδικασία στην οποία απασχολείται ο πατέρας ή η μητέρα τους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων (Κ.Π.Δ.)

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναγνωρίζουν ότι υπάρχει περιορισμός στις ποσότητες των προϊόντων που μπορούν να παραχθούν σε μια οικονομία σε μια συγκεκριμένη περίοδο.
- β) Να κάνουν το διάγραμμα μιας Κ.Π.Δ.
- γ) Να περιγράφουν πώς και γιατί μετατοπίζεται η Κ.Π.Δ..

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία (ή χρωματιστές κιμωλίες) – διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Απαρίθμηση των παραγωγικών συντελεστών και υπενθύμιση της παραγωγικής διαδικασίας. Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι περιορισμένοι και συνεπώς περιορισμένη είναι και η παραγωγή των προϊόντων.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Επιλέξτε ένα αριθμητικό παράδειγμα εναλλακτικών συνδυασμών δύο προϊόντων (π.χ. σιταριού και αυτοκινήτων), όπως αυτό του βιβλίου.
- β) Σε ένα διάγραμμα βρείτε τα σημεία των διάφορων συνδυασμών και ενώστε τα. Σχηματίζοντας την Κ.Π.Δ. για το συγκεκριμένο παράδειγμα. Υποθέστε ότι τα προϊόντα είναι διαιρετά σε πολύ μικρές ποσότητες.
- γ) Η Κ.Π.Δ. γενικεύεται σε ένα διάγραμμα όπως το 1.1 του βιβλίου.
- δ) Δώστε τον ακριβή ορισμό της Κ.Π.Δ.
- ε) Εξηγήστε ότι υπάρχει μια Κ.Π.Δ. για κάθε ζεύγος προϊόντων.

- στ) Υπενθυμίστε ότι η Κ.Π.Δ. στηρίζεται στην υπόθεση ότι οι παραγωγικοί συντελεστές είναι σταθεροί, όπως επίσης και η τεχνολογία.
- ζ) Εξηγήστε ότι η Κ.Δ.Π. μπορεί να μετατοπιστεί αν μεταβληθούν οι παραγωγικοί συντελεστές ή/και η τεχνολογία. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήστε το αρχικό αριθμητικό παράδειγμα.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Προβολή διαφάνειας (ή κατασκευή στον Πίνακα) με μια Κ.Π.Δ. και με διάφορα εφικτά και ανέφικτα σημεία. Εξηγήστε ή ζητήστε από τους μαθητές να εξηγήσουν ποια σημεία είναι εφικτά και ποια ανέφικτα.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η βελτίωση της τεχνολογίας δίνει τη δυνατότητα παραγωγής περισσότερων προϊόντων με τους ίδιους παραγωγικούς συντελεστές	Σ	Λ
β) Η βελτίωση της τεχνολογίας μάς αναγκάζει να εργαζόμαστε περισσότερο.	Σ	Λ
γ) Η Κ.Π.Δ. έχει πάντοτε αρνητική κλίση.	Σ	Λ
δ) Όταν υπάρχει ανεργία, τότε η οικονομία δε βρίσκεται επί της Κ.Π.Δ.	Σ	Λ
ε) Οι φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες, κτλ.) μετατοπίζουν την Κ.Π.Δ. προς τα κάτω και αριστερά.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- α) Δώστε ένα αριθμητικό παράδειγμα Κ.Π.Δ. με πέντε συνδυασμούς ποσοτήτων δύο προϊόντων και ζητήστε από τους μαθητές να κάνουν το διάγραμμα της Κ.Π.Δ.

- β) Ζητήστε από τους μαθητές να υποδείξουν με συγκεκριμένους συνδυασμούς εφικτά και ανέφικτα σημεία στο διάγραμμα.
- γ) Ζητήστε από τους μαθητές να βρουν μια νέα Κ.Π.Δ. (αριθμητικά και στο διάγραμμα) υποθέτοντας ότι μια τεχνολογική εξέλιξη επιτρέπει διπλασιασμό των ποσοτήτων ενός μόνο προϊόντος.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια του κόστους παραγωγής

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια του κόστους.
- β) Να υπολογίζουν το κόστος ευκαιρίας.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία (ή χρωματιστές κιμωλίες).

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ:

Υπενθυμίζεται η έννοια της Κ.Π.Δ. και των περιορισμένων δυνατοτήτων. Από τον περιορισμό αυτό προκύπτει η έννοια του κόστους ευκαιρίας (δηλαδή σε πραγματικούς όρους).

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ:

- α) Αποσαφήνιση της έννοιας του κόστους ευκαιρίας (εναλλακτικού κόστους) και συζήτηση με τους μαθητές επάνω σε διάφορα παραδείγματα, όπως για παράδειγμα ποιο είναι το κόστος ευκαιρίας της παρακολούθησης ενός προγράμματος στην τηλεόραση ή της μελέτης ενός βιβλίου ή μιας βόλτας στην πλατεία.
- β) Υπολογισμός του κόστους ευκαιρίας δύο προϊόντων με δύο συνδυασμούς, όπως στο παράδειγμα της Κ.Π.Δ. που είναι ευθεία γραμμή, δηλαδή:

Πορτοκάλια	Σταφύλια
5	0
3	4

- γ) Στο παραπάνω παράδειγμα προσθέστε έναν ακόμη συνδυασμό και δείξτε πώς αλλάζει το κόστος ευκαιρίας.

Πορτοκάλια Σταφύλια

5	0
3	4
0	5

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Θέτουμε το ερώτημα στους μαθητές: Αφού η παραγωγή κάθε προϊόντος, και γενικά κάθε πράξης και κάθε ενέργειας έχει κόστος πώς αποφασίζουμε για το τι θα πράξουμε;

(Απάντηση: Αυτό εξαρτάται από το αναμενόμενο όφελος).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Για τους παρακάτω συνδυασμούς υφάσματος και οίνου υπολογίστε το κόστος ευκαιρίας ανά μονάδα υφάσματος και ανά μονάδα οίνου:

	Υφασμα	Οίνος	Κόστος ευκαιρίας ανά μονάδα	
			υφάσματος	οίνου
A	50	0	...	...
B	40	10	...	...
Γ	20	20	...	...
Δ	0	25	...	...

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δίνουμε στους μαθητές το αριθμητικό παράδειγμα της Κ.Π.Δ. του προηγούμενου μαθήματος και ζητάμε:

- α) Να βρεθούν το κόστος ευκαιρίας ανά μονάδα προϊόντος και για τα δύο προϊόντα.
- β) Να κατασκευάσουν ένα διάγραμμα στον οριζόντιο άξονα του οποίου να μετριέται η παραγόμενη ποσότητα του ενός προϊόντος και στον κάθετο το κόστος ευκαιρίας ανά μονάδα προϊόντος για κάθε παραγόμενη ποσότητα.
- γ) Να κατασκευάσουν το αντίστοιχο διάγραμμα για το άλλο προϊόν.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.6

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Καταμερισμός των έργων - χρήμα

2. ΣΤΟΧΟΙ:

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διακρίνουν την ανάπτυξη και τα τεράστια οφέλη του καταμερισμού των έργων.
- β) Να αναγνωρίζουν τη μεγάλη ευκολία με την οποία γίνονται οι ανταλλαγές, όταν χρησιμοποιείται χρήμα.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία - διάφορα νομίσματα (παλαιά ή ξένα) για απλή επίδειξη.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Ο καταμερισμός των έργων (ή της εργασίας) είναι μια πολύ σημαντική εξέλιξη στην οικονομική ζωή των ανθρώπων. Σύγκριση παλαιότερων εποχών με τη σύγχρονη.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Με χρησιμοποίηση απλών και καθημερινών παραδειγμάτων γίνεται η παρουσίαση των τριών πλεονεκτημάτων του καταμερισμού των έργων. Να αναφερθεί ότι ο καταμερισμός της εργασίας μπορεί να οδηγεί σε μονοτονία.
- β) Ο καταμερισμός των έργων συνεπάγεται την ανάγκη ανταλλαγών μεταξύ των ατόμων. Η ανάπτυξη του χρήματος διευκολύνει τις ανταλλαγές. Ορισμός του χρήματος.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

- α) Συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με το αν η εξέλιξη της επιστήμης θα ήταν δυνατή χωρίς τον καταμερισμό της εργασίας και το αν η οικονομία θα μπορούσε να αναπτυχθεί χωρίς αυτόν.
- β) Επίδειξη νομισμάτων, παλαιών και ξένων, καθώς και αναφορά σε προϊόντα που χρησίμευσαν ως μέσο ανταλλαγής στο παρελθόν.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ:

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Κάθε μέσο ανταλλαγής είναι χρήμα.	Σ	Λ
β) Κάθε γενικό μέσο ανταλλαγής είναι χρήμα.	Σ	Λ
γ) Ο καταμερισμός της εργασίας αναπτύσσει τη δεξιότητα.	Σ	Λ
δ) Ο καταμερισμός της εργασίας αναπτύσσει την εξυπνάδα.	Σ	Λ
ε) Χωρίς καταμερισμό της εργασίας η επιβίωση των ανθρώπων θα ήταν αδύνατη.	Σ	Λ
στ) Χωρίς καταμερισμό της εργασίας η ανάπτυξη της οικονομίας θα ήταν εξαιρετικά δύσκολη.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να βρουν και να φέρουν στο επόμενο μάθημα παλαιά κέρματα ή τραπεζογραμμάτια (π.χ. της κατοχής). Ζητήστε τους να καταγράψουν τον καταμερισμό των έργων που υπάρχει στην οικογένειά τους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 1.7

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το οικονομικό κύκλωμα - Το βασικό οικονομικό πρόβλημα

2. ΣΤΟΧΟΙ

- α) Να διακρίνουν την αλληλεξάρτηση πάνω στην οποία βασίζεται η οικονομική ζωή.
- β) Να διαπιστώσουν ότι έχουμε πολλές ανάγκες και περιορισμένα μέσα.
- γ) Να αναγνωρίζουν την αβεβαιότητα ως ένα σημαντικό παράγοντα στην οικονομική ζωή των ανθρώπων.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ:

Πίνακας – κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Ο καταμερισμός των έργων καθιστά αναγκαία την αλληλεξάρτηση των ατόμων στην παραγωγή και στις συναλλαγές.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Διασαφήνιση της αλληλεξάρτησης νοικοκυριού και επιχείρησης για τη διεξαγωγή της παραγωγής διαδικασίας και για την κατανάλωση. Εισαγωγή των παρεμβάσεων του κράτους στο οικονομικό κύκλωμα.
- β) Ανάλυση του βασικού οικονομικού προβλήματος, επισημαίνοντας ότι τα μέσα για την ικανοποίηση των αναγκών είναι περιορισμένα, ενώ οι ανάγκες των ανθρώπων είναι ουσιαστικά απεριόριστες.
- γ) Βασικό στοιχείο της ζωής των ανθρώπων και της οικονομικής τους δραστηριότητας είναι η αβεβαιότητα του αποτελέσματος των ενεργειών τους.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δείξτε στον πίνακα το οικονομικό κύκλωμα του διαγράμματος 1.3 του βιβλίου (χωρίς το κράτος). Υποθέστε ότι η χώρα αυτή αρχίζει να εμπορεύεται με μια άλλη χώρα και δείξτε τις ροές εισαγωγών - εξαγωγών που δημιουργούνται.

7. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να σχεδιάσουν ένα διάγραμμα που να δείχνει το οικονομικό κύκλωμα, όταν έχουμε νοικοκυριά, κράτος, επιχειρήσεις και μια ξένη χώρα και υπάρχουν εισαγωγές και εξαγωγές καταναλωτικών μόνο αγαθών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

1. Η σχετική έλλειψη των αγαθών σημαίνει ότι:
  - α) Δεν υπάρχουν πολλά αγαθά στην οικονομία.
  - β) Το πρόβλημα αυτό θα εξαλειφθεί στο μέλλον με τη βελτίωση της τεχνολογίας.
  - γ) Οι ανάγκες των ανθρώπων είναι πολλές.
  - δ) Τα αγαθά είναι λίγα σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας
  - ε) Οι παραγωγικές δυνατότητες είναι περιορισμένες σε σχέση με τις ανάγκες των ανθρώπων.

2. Οικονομικά αγαθά είναι:
  - α) Εκείνα που η φύση θέτει στη διάθεση των ανθρώπων.
  - β) Τα υλικά αγαθά.
  - γ) Τα καταναλωτικά αγαθά.
  - δ) Εκείνα που παράγει ο άνθρωπος.
  - ε) Τα υλικά και τα διαρκή αγαθά.

3. Η έννοια της αγοράς περιλαμβάνει:
  - α) Τη λαϊκή αγορά της γειτονιάς σας.
  - β) Τον εμπορικό δρόμο της περιοχής σας.
  - γ) Τις αγοραπωλησίες μέσω τηλεφώνου.
  - δ) Τις αγοραπωλησίες μέσω Διαδικτύου.
  - ε) Όλα τα παραπάνω.

4. Ο συντελεστής -κεφάλαιο περιλαμβάνει:
  - α) Τις πληρωμές για αγορά πρώτων υλών.
  - β) Την καλλιεργούμενη έκταση.
  - γ) Τους σπόρους.

- δ) Όλα τα παραπάνω.
 ε) Τίποτα από τα παραπάνω.
5. Το οικονομικό κύκλωμα δείχνει:
- α) Ότι κανείς δεν μπορεί να επιβιώσει μόνος του.
 β) Ότι η παραγωγή είναι αναγκαία για την επιβίωση των ανθρώπων.
 γ) Ότι το κράτος είναι σοβαρός παράγοντας στην οικονομία.
 δ) Τις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των βασικών μονάδων της οικονομίας.
 ε) Τίποτα από τα παραπάνω.

II. ΣΩΣΤΟ - ΛΑΘΟΣ

1.	Ο καταμερισμός των έργων αυξάνει τα κέρδη των επιχειρήσεων.	Σ	Λ
2.	Η εργασία του αγρότη δεν είναι παραγωγικός συντελεστής, όταν παράγει προϊόντα για τον εαυτό του.	Σ	Λ
3.	Η Κ.Π.Δ. δείχνει ότι μπορούμε να έχουμε περισσότερα από δύο προϊόντα.	Σ	Λ
4.	Ο καλύτερος τρόπος για να λύσουμε το οικονομικό πρόβλημα είναι να βελτιώσουμε την τεχνολογία και να περιορίσουμε τις ανάγκες μας.	Σ	Λ
5.	Το κόστος ευκαιρίας υπάρχει και για τα οικονομικά και για τα ελεύθερα αγαθά.	Σ	Λ

III. ΑΣΚΗΣΗ

Μια οικονομία έχει τις εξής παραγωγικές δυνατότητες δύο προϊόντων (μήλων και μολυβιών):

	A	B	Γ	Δ	Ε
Μήλα:	200	150	100	50	0
Μολύβια:	0	100	175	225	250

Να κατασκευαστεί σε διάγραμμα η Κ.Π.Δ. Να εξεταστεί αν οι συνδυασμοί Z (μήλα 150, μολύβια 50), H (100, 200) και Θ (0, 0) είναι εφικτοί.

Να βρεθεί το κόστος ευκαιρίας ενός μολυβιού για όλους τους συνδυασμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στον καταναλωτή ως άτομο (ατομική καμπύλη ζήτησης) και στους καταναλωτές ενός αγαθού ως σύνολο (αγοραία καμπύλη ζήτησης).

Είναι χρήσιμο στο μαθητή να καταλάβει ότι μια καμπύλη ζήτησης είναι μια «φωτογραφία» της συμπεριφοράς του καταναλωτή. Η συμπεριφορά αυτή εκφράζει την επιδίωξή του να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητα από ένα αγαθό, σε συνδυασμό πάντα με όλες τις υπόλοιπες ανάγκες του για άλλα αγαθά. Περιοριστικός παράγοντας σ' αυτή την επιδίωξή του είναι το περιορισμένο εισόδημά του.

Επειδή οι ανάγκες συνεχώς εξελίσσονται και αυξάνονται, ο καταναλωτής δεν μπορεί να τις ικανοποιήσει όλες ταυτόχρονα στο βαθμό που θα επιθυμούσε. Επομένως είναι υποχρεωμένος να κάνει επιλογή των αναγκών που θα ικανοποιήσει.

Όταν λέμε ορθολογική συμπεριφορά του καταναλωτή, δεν εννοούμε ότι όλοι οι ορθολογικοί καταναλωτές έχουν κάνει την ίδια ιεράρχηση των αναγκών τους ούτε ότι μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα των αγαθών με τα ίδια αγαθά και στις ίδιες ποσότητες.

Είναι σκόπιμο να τονιστεί στους μαθητές ο σημαντικός περιοριστικός ρόλος του εισοδήματος του καταναλωτή και η ύπαρξη υποκατάστατων αγαθών. Η ύπαρξη υποκατάστατων αγαθών και μάλιστα στενών υποκατάστατων, επηρεάζει και την ελαστικότητα της ζήτησης. Όσο περισσότερα στενά υποκατάστατα έχει ένα αγαθό, τόσο πιο ελαστική ζήτηση έχει.

Επίσης πρέπει να τονιστεί η διάκριση μεταξύ της μεταβολής στη ζητούμενη ποσότητα και της μεταβολής της ζήτησης. Η μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα εκφράζεται μέσω μιας συγκεκριμένης συνάρτησης ζήτησης $Q_D = f(P)$, *ceteris paribus*, και είναι κίνηση από ένα σημείο σε ένα άλλο αλλά επί της ίδιας καμπύλης ζήτησης.

Μεταβολή στη ζήτηση σημαίνει αλλαγή της συνάρτησης (όχι κατ' ανάγκη και αλλαγή της μαθηματικής μορφής της) και επομένως άλλη καμπύλη ζήτησης.

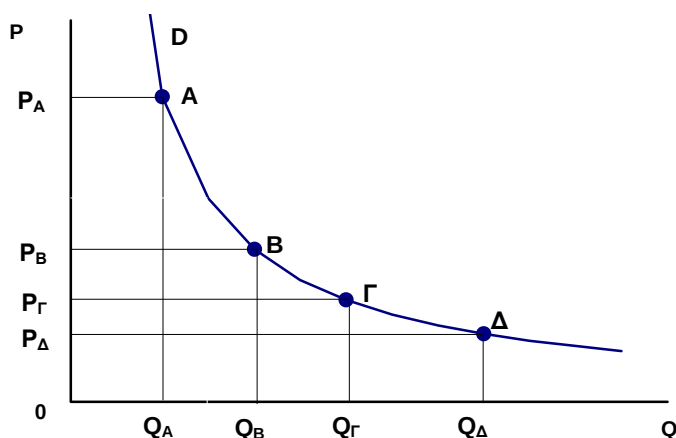
Πρέπει να επισημανθεί στους μαθητές ότι οι συναρτήσεις ζήτησης που χρησιμοποιούμε (γραμμική και ισοσκελής υπερβολή) είναι μια απλοποίηση η οποία δεν ανταποκρίνεται κατ' ανάγκη στην πραγματικότητα, αλλά μας διευκολύνουν στην κατανόηση των διάφορων εννοιών και στις οικονομετρικές εφαρμογές.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις και παραδείγματα

α) Ισοσκελής υπερβολή (*αποκλειστικά για τον καθηγητή)

Στην ισοσκελή υπερβολή κάθε σημείο της καμπύλης έχει ίδια ελαστικότητα ζήτησης ίση με -1 (διάγραμμα 2.1):

$$E_{D(A)} = E_{D(B)} = E_{D(\Gamma)} = E_{D(\Delta)} = -1.$$

Διάγραμμα 2.1

Η απόδειξη μπορεί να γίνει μόνο με τη χρήση της παραγώγου (εφόσον πρόκειται για ελαστικότητα σημείου και για απειροελάχιστη μεταβολή της τιμής).

Απόδειξη:

Η συνάρτηση της ζήτησης στην ισοσκελή υπερβολή είναι:

$$Q = \frac{dQ}{Q} \quad \text{ή} \quad Q = A P^{-1} \quad \text{ή} \quad Q P = A$$

$$E_D = \frac{\frac{dQ}{Q}}{\frac{dP}{P}} \quad \text{ή} \quad E_D = \frac{dQ}{dP} \cdot \frac{P}{Q} \quad (1)$$

$$\text{αλλά} \quad \frac{dQ}{dP} = A (-1) P^{-2} = - \frac{A}{P^2} \quad (2)$$

Επομένως η (1) γίνεται:

$$E_D = - \frac{A}{P^2} \cdot \frac{P}{Q} \quad \text{ή} \quad E_D = - \frac{A}{PQ} \quad (3)$$

Επειδή $P \cdot Q = A$, η σχέση (3) παίρνει τη μορφή:

$$E_D = - \frac{A}{A} = -1$$

Άρα η ισοσκελής υπερβολή έχει ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή σε όλα τα σημεία της ίση με -1.

Η ελαστικότητα της ζήτησης σε κάθε τόξο της ισοσκελούς υπερβολής είναι ίση με -1: $E_{D(AB)} = E_{D(B\Gamma)} = E_{D(\Gamma\Delta)} = -1$.

Απόδειξη:

Από τη συνάρτηση της ισοσκελούς υπερβολής για κάθε τιμή έχουμε:

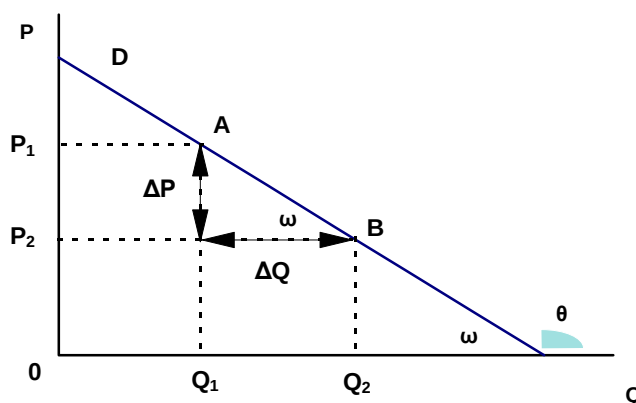
$$P_A Q_A = P_B Q_B = P_\Gamma Q_\Gamma = P_\Delta Q_\Delta = A.$$

Η τοξοειδής ελαστικότητα μεταξύ των σημείων Β και Γ θα είναι:

$$E_D = \frac{Q_\Gamma - Q_B}{P_\Gamma - P_B} \cdot \frac{P_B + P_\Gamma}{Q_B + Q_\Gamma} = \frac{Q_\Gamma P_B + Q_\Gamma P_\Gamma - Q_B P_B - Q_B P_\Gamma}{Q_B P_\Gamma + Q_\Gamma P_\Gamma - Q_B P_B - Q_\Gamma P_B} = \frac{-(Q_B P_\Gamma - Q_\Gamma P_B)}{(Q_B P_\Gamma - Q_\Gamma P_B)} = -1$$

β) Ο συντελεστής β στη γραμμική συνάρτηση της ζήτησης

Στη γραμμική συνάρτηση της ζήτησης $Q_D = \alpha + \beta P$ (1) έχουμε τις παραμέτρους α και β (διάγραμμα 2.2).

Διάγραμμα 2.2

Αν λύσουμε τη συνάρτηση (1) ως προς P , παίρνει τη μορφή:

$$P = \frac{1}{\beta} Q_D - \frac{\alpha}{\beta} \quad (2)$$

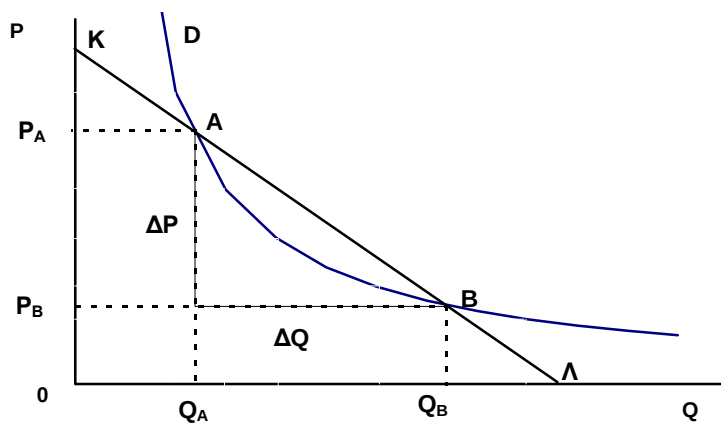
Η κλίση της ευθείας ως προς τον άξονα των ποσοτήτων Q είναι η εφαπτομένη της γωνίας θ και ισούται:

$$\epsilon\phi \theta = \epsilon\phi(180-\omega) = -\epsilon\phi \omega = \frac{\Delta P}{\Delta Q} = \frac{1}{\beta}$$

Συνεπώς ο συντελεστής β της συνάρτησης (1) εκφράζει το αντίστροφο της κλίσης της ευθείας D .

γ) Ο λόγος $\frac{\Delta Q}{\Delta P}$ από τον τύπο της ελαστικότητας της ζήτησης

Όταν υπολογίζουμε την ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή σε ένα σημείο A της καμπύλης ζήτησης D , παίρνουμε μια μεταβολή της τιμής από P_A σε P_B (διάγραμμα 2.3).

Διάγραμμα 2.3

Έχουμε ουσιαστικά μεταβολή κατά μήκος του ευθύγραμμου τμήματος AB.

Η ελαστικότητα της ζήτησης στο σημείο A είναι:

$$E_{D(A)} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} \cdot \frac{P_A}{Q_A}$$

Η ελαστικότητα της ζήτησης στο σημείο B είναι:

$$E_{D(B)} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} \cdot \frac{P_B}{Q_B}$$

Ο λόγος $\frac{\Delta Q}{\Delta P}$ είναι το αντίστροφο της κλίσης του ευθύγραμμου τμήματος AB ως προς τον άξονα των ποσοτήτων (Q).

Αν αντί της καμπύλης ζήτησης D είχαμε καμπύλη ζήτησης την ευθεία ΚΛ (τμήμα της οποίας είναι το AB), τότε η συνάρτηση ζήτησης θα έχει τη μορφή:

$$Q_D = a + \beta P \text{ και ο λόγος } \frac{\Delta Q}{\Delta P} = \beta.$$

$$\text{Η ελαστικότητα της ζήτησης είναι: } E_D = \frac{\Delta Q}{\Delta P} \cdot \frac{P}{Q} = \beta \cdot \frac{P}{Q}. \quad (1)$$

Από τη σχέση (1) γίνεται φανερό ότι, ενώ η κλίση της ευθείας παραμένει σταθερή σε όλα τα σημεία της, η ελαστικότητα μεταβάλλεται, γιατί αλλάζουν τα μεγέθη Q και P.

δ) Η χρησιμοποίηση της τοξοειδούς ελαστικότητας ζήτησης

Όταν μεταβάλλεται η τιμή ενός αγαθού, έχουμε συνήθως και μεταβολή της συνολικής δαπάνης ($\Sigma\Delta$) των καταναλωτών, η οποία εξαρτάται από την ελαστικότητα της ζήτησης.

Έστω ότι σε μια συγκεκριμένη τιμή η ζήτηση ενός αγαθού είναι ανελαστική ($|E_D| < 1$).

Αν αυξηθεί η τιμή, αναμένουμε και αύξηση της συνολικής δαπάνης των καταναλωτών.

Αν όμως η αύξηση της τιμής είναι μεγάλη, τότε μπορεί να περάσουμε σε ελαστική ζήτηση του αγαθού ($|E_D| > 1$), με αποτέλεσμα να μειωθεί η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

Παράδειγμα

Στην τιμή $P_A = 480$ δρχ. η ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού είναι $Q_A = 260$ κιλά, ενώ στην τιμή $P_B = 540$ δρχ. η ζητούμενη ποσότητα είναι $Q_B = 230$ κιλά.

Η ελαστικότητα της ζήτησης στο σημείο A είναι:

$$E_{D(A)} = \frac{230 - 260}{540 - 480} \cdot \frac{480}{260} = \frac{-30}{60} \cdot \frac{48}{26} = -0,92$$

Άρα $|E_{D(A)}| < 1$ ανελαστική ζήτηση.

Εφόσον αυξήθηκε η τιμή από 480 δρχ. σε 540 δρχ. και η ζήτηση στην τιμή των 480 δρχ. είναι ανελαστική, πρέπει να αυξηθεί η συνολική δαπάνη ($\Sigma\Delta$) των καταναλωτών.

Η συνολική δαπάνη στο σημείο A είναι:

$$\Sigma\Delta_A = P_A \cdot Q_A = 480 \times 260 = 124.800 \text{ δρχ.}$$

Η συνολική δαπάνη στο σημείο B είναι:

$$\Sigma\Delta_B = P_B \cdot Q_B = 540 \times 230 = 124.200 \text{ δρχ.}$$

Παρατηρούμε ότι η συνολική δαπάνη μειώνεται. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι με την αύξηση της τιμής περάσαμε σε ελαστική ζήτηση, με συνέπεια να μειωθεί η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

Ο τύπος της ελαστικότητας τόξου σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι περισσότερο αξιόπιστος:

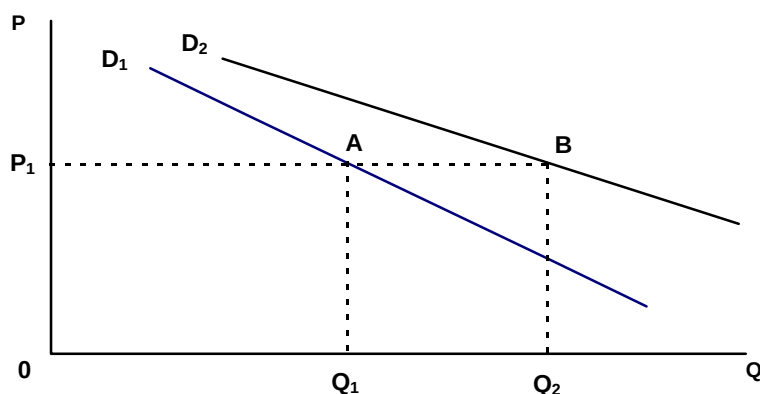
$$E_{D(AB)} = \frac{230-260}{540-480} \cdot \frac{480+540}{260+230} = \frac{-30}{60} \cdot \frac{1020}{490} = -1,04$$

Παρατηρούμε ότι στη συγκεκριμένη μεταβολή της τιμής η ζήτηση χαρακτηρίζεται ελαστική γιατί $|E_{D(AB)}| = 1,04 > 1$ και αυτό έχει ως αποτέλεσμα η αύξηση της τιμής να μειώσει τη συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

ε) Η μεταβολή της ζήτησης και η συνολική δαπάνη των καταναλωτών

Όταν μεταβληθεί η ζήτηση ενός αγαθού, με σταθερή την τιμή, τότε μεταβάλλεται και η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

Αν, για παράδειγμα, στην καμπύλη ζήτησης D_1 , στην τιμή P_1 , η ζητούμενη ποσότητα είναι Q_1 και αυξηθεί η ζήτηση, τότε μετατοπίζεται η καμπύλη ζήτησης δεξιά στη θέση D_2 και στην τιμή P_1 ζητείται ποσότητα Q_2 . Η συνολική δαπάνη των καταναλωτών από $P_1 \cdot Q_1$ αυξάνεται σε $P_1 \cdot Q_2$. [εμβαδόν $(OP_1AQ_1) < \text{εμβαδόν } (OP_1BQ_2)$]. (διάγραμμα 2.4).

Διάγραμμα 2.4

Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά, *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5^η έκδοση Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 6

Samuelson P. και Nordhaus W. *Economics* 16^η έκδοση, 1999, κεφ. 4 και 5.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ιδιότητες των οικονομικών αναγκών - Η συμπεριφορά του καταναλωτή

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν και να εξηγούν τις ιδιότητες των αναγκών.
- β) Να αναφέρουν και να εξηγούν τους βασικούς παράγοντες που συντελούν στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών.
- γ) Να ορίζουν την έννοια της χρησιμότητας.
- δ) Να περιγράφουν τη συμπεριφορά του καταναλωτή.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Εισαγωγή (παράγραφος 1 σχολικού βιβλίου).

5. ΠΑΡΟΥΣΤΑΣΗ

ι) Ιδιότητες των αναγκών:

- α) Εξέλιξη των αναγκών (ορισμός και παραδείγματα).
  - Η εξέλιξη: των μέσων επικοινωνίας (ταχυδρομείο, τηλέγραφος, τηλέφωνο, FAX, Internet),
  - των μεταφορικών μέσων (άμαξες - αυτοκίνητα, ιστιοφόρα πλοία - ατμόπλοια),
  - του τρόπου ένδυσης (από τους αρχαίους στους σύγχρονους λαούς).
- β) Πολλαπλασιασμός των αναγκών (ορισμός και παραδείγματα).
  - Ηλεκτρονικός υπολογιστής, κινητό τηλέφωνο.

Βασικοί λόγοι που συντελούν στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών: τεχνολογία - μίμηση - συνήθεια - διαφήμιση.

γ) Κορεσμός

ii) Η συμπεριφορά του καταναλωτή:

α) Η έννοια της χρησιμότητας ενός αγαθού.

β) Η επιδίωξη του καταναλωτή να μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα από την κατανάλωση ενός αγαθού.

γ) Ορθολογικός καταναλωτής.

δ) Ισορροπία του ορθολογικού καταναλωτή.

(Διάλογος με μαθητές)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με:

το ρόλο της τεχνολογίας και της διαφήμισης στον πολλαπλασιασμό των αναγκών, τα πρότυπα και τη συμπεριφορά κατανάλωσης των οικογενειών των μαθητών.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η τεχνολογία επηρεάζει την εξέλιξη των αναγκών, αλλά δεν επηρεάζει τον πολλαπλασιασμό τους Σ   Λ

β) Οι ανάγκες ως σύνολο είναι ακόρεστες Σ   Λ

γ) Βασικό χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του καταναλωτή στη ζήτηση αγαθών είναι η επιδίωξη της μέγιστης χρησιμότητας Σ   Λ

δ) Η ισορροπία ενός καταναλωτή δεν επηρεάζεται από τις τιμές των αγαθών
Σ   Λ

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ο νόμος της ζήτησης - Ατομική και αγοραία καμπύλη ζήτησης

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διατυπώνουν το νόμο της ζήτησης και να αιτιολογούν την ισχύ του.
- β) Να υπολογίζουν και να σχεδιάζουν από πίνακα ατομικών καμπυλών την αγοραία καμπύλη ζήτησης.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Υπενθυμίζεται η συμπεριφορά του καταναλωτή στην επιδίωξή του να μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα που απολαμβάνει από την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών.

Ο ορθολογικός καταναλωτής - Ισορροπία του καταναλωτή.

5. ΠΑΡΟΥΣΪΑΣΗ

- α) Βασικές έννοιες.

Επιλογή ενός αγαθού (για παράδειγμα πορτοκάλια). Η συμπεριφορά του καταναλωτή που με δεδομένο εισόδημα και την ύπαρξη υποκατάστατων αγαθών (μανταρίνια - μήλα - ακτινίδια) μεταβάλλει τις ζητούμενες ποσότητες πορτοκαλιών σε αντίθετη φορά από τις μεταβολές της τιμής τους.

(Διάλογος με τους μαθητές)

- β) Πίνακας τιμών (P) - Ζητούμενες ποσότητες (Q) από έναν καταναλωτή.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

ΤΙΜΗ (P) (δρχ.)	ΖΗΤΟΥΜΕΝΗ ΠΟΣΟΤΗΤΑ (Q) (κιλά)
200	6
300	4
400	3

γ) Διατύπωση του νόμου της ζήτησης.

δ) Κατασκευή της ατομικής καμπύλης ζήτησης με βάση τα δεδομένα του ανωτέρω πίνακα.

Διασαφηνίζεται στους μαθητές ότι:

- Η μεταβλητή P (τιμή) είναι στον κατακόρυφο άξονα, σε αντίθεση με τα Μαθηματικά όπου η αντίστοιχη μεταβλητή X είναι στον οριζόντιο άξονα.

- Στο διάγραμμα αυτής της καμπύλης ζήτησης ισχύει το *ceteris paribus*.

ε) Εξήγηση της αρνητικής κλίσης της καμπύλης ζήτησης στο διάγραμμα και αιτιολόγησή της από την αρνητική σχέση μεταξύ τιμής και ζητούμενης ποσότητας.

στ) Αγοραία καμπύλη ζήτησης. Χρήση του πίνακα 2.2 του σχολικού βιβλίου. Διαγραμματική απεικόνιση στον πίνακα ή σε διαφάνεια.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

α) Προβολή διαφάνειας με διάγραμμα ατομικής καμπύλης ζήτησης. Με τα δεδομένα του διαγράμματος να κατασκευάσουν οι μαθητές πίνακα τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων.

β) Να σχολιαστεί γιατί η καμπύλη ζήτησης ενός αγαθού δεν μπορεί να έχει θετική κλίση.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η αύξηση της τιμής ενός αγαθού συνεπάγεται μείωση της ζητούμενης ποσότητας για το αγαθό αυτό Σ Λ

β) Η ατομική καμπύλη ζήτησης ταυτίζεται με την αγοραία καμπύλη ζήτησης Σ Λ

γ) Η ατομική καμπύλη ζήτησης ενός καταναλωτή είναι ίδια για όλα τα αγαθά που ο συγκεκριμένος καταναλωτής ζητά σε μια δεδομένη στιγμή Σ Λ

δ) Το διαφορετικό εισόδημα των καταναλωτών είναι αιτία για τις διαφορετικές ατομικές καμπύλες ζήτησης ενός αγαθού Σ Λ

ii) Με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα να κατασκευάσετε την ατομική καμπύλη ζήτησης του αγαθού.

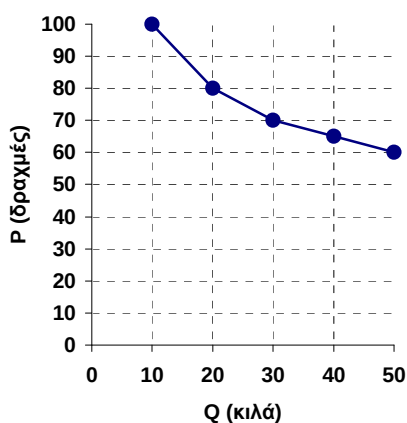
ΤΙΜΗ (P) (δρχ.)	ΖΗΤΟΥΜΕΝΗ ΠΟΣΟΤΗΤΑ (Q) (κιλά)
10	100
20	60
30	40

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

α) Να δοθεί ο πίνακας τιμών ενός αγαθού και οι αντίστοιχες ζητούμενες ποσότητες από τρεις καταναλωτές. Να κατασκευάσουν οι μαθητές στο ίδιο διάγραμμα τις ατομικές καμπύλες ζήτησης, καθώς και την αγοραία καμπύλη (αν υποθέσουμε ότι είναι οι μοναδικοί καταναλωτές του αγαθού).

β) Από το παρακάτω διάγραμμα ατομικής καμπύλης ζήτησης να κατασκευαστεί ο αντίστοιχος πίνακας τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η συνάρτηση της ζήτησης:

α) Γραμμική συνάρτηση. - β) Ισοσκελής υπερβολή

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διατυπώνουν με σύμβολα τη γραμμική συνάρτηση ζήτησης και τη συνάρτηση της ισοσκελούς υπερβολής.
- β) Να προσδιορίζουν τη γραμμική συνάρτηση ζήτησης από πίνακα τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων.
- γ) Να συντάσσουν πίνακα τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων από δεδομένη γραμμική συνάρτηση και να σχεδιάζουν την καμπύλη ζήτησης.
- δ) Να συντάσσουν πίνακα τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων από δεδομένο τύπο ισοσκελούς υπερβολής και να σχεδιάζουν την αντίστοιχη καμπύλη ζήτησης.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Ο νόμος της ζήτησης και η αρνητική σχέση τιμής και ζητούμενης ποσότητας.

Η ατομική και η αγοραία καμπύλη ζήτησης.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Γενικά η συνάρτηση $Q_D = f(P)$.

α) Ο τύπος της γραμμικής συνάρτησης ζήτησης: $Q_D = a + \beta P$

Οι παράμετροι a και β της συνάρτησης. Αιτιολόγηση του αρνητικού πρόσημου της παραμέτρου β από το νόμο της ζήτησης.

Να τονιστεί στους μαθητές ότι η γραμμική συνάρτηση ζήτησης είναι ένα μαθηματικό μοντέλο που μας βοηθάει να κατανοήσουμε τις έννοιες σχετικά με τη ζήτηση, αλλά δεν ισχύει κατ' ανάγκη.

Η γραφική παράσταση της γραμμικής συνάρτησης.

Η εύρεση του τύπου της γραμμικής συνάρτησης από δύο ζεύγη τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων. Να διδαχθεί ο τύπος :

$$\frac{Q - Q_1}{P - P_1} = \frac{Q_2 - Q_1}{P_2 - P_1} \quad (\text{Κεφάλαιο 5, Ενότητα 3 του σχολικού βιβλίου})$$

Εφαρμογή του παραδείγματος του σχολικού βιβλίου.

β) Ο τύπος της ισοσκελούς υπερβολής: $Q_D = \frac{A}{P}$

Η σταθερά A και η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

Σχεδίαση της ισοσκελούς υπερβολής με βάση τα δεδομένα του πίνακα 2.3 του σχολικού βιβλίου.

(Διάλογος με τους μαθητές. Χρήση του πίνακα)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα:

Τιμή (P)	Ποσότητα (Q_D)
2	20
4	10

- α) Να προσδιοριστεί η γραμμική συνάρτηση ζήτησης (απ: $Q_D = 30 - 5P$).
- β) Να σχεδιαστεί σε άξονες η ευθεία καμπύλη ζήτησης.
- γ) Να υπολογιστεί η ζητούμενη ποσότητα για την τιμή $P = 3$.
- δ) Να υπολογιστεί σε ποια τιμή η ζητούμενη ποσότητα είναι $Q_D = 5$ μονάδες προϊόντος.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

- i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):
  - α) Η παράμετρος β της γραμμικής συνάρτησης ζήτησης είναι πάντα αρνητικός αριθμός. Σ Λ
  - β) Η παράμετρος α της γραμμικής συνάρτησης ζήτησης μπορεί να είναι αρνητικός αριθμός. Σ Λ
  - γ) Η σταθερά A στον τύπο της ισοσκελούς υπερβολής της συνάρτησης ζήτησης εκφράζει τη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό. Σ Λ
  - δ) Η καμπύλη της ισοσκελούς υπερβολής δεν τέμνει τους άξονες τιμών και ζητουμένων ποσοτήτων. Σ Λ
- ii) Να γίνει γραφική απεικόνιση της συνάρτησης $Q_D = 60 - 4P$.

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

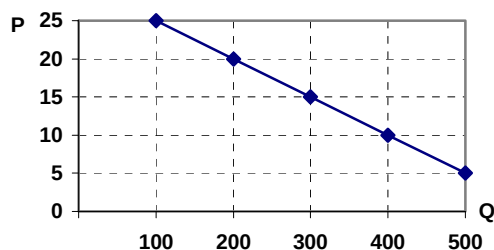
(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

- Με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα:

Τιμή (P)	Ποσότητα (Q _D)
10	600
30	200

- Να προσδιοριστεί η γραμμική συνάρτηση ζήτησης.
- Να σχεδιαστεί σε άξονες η ευθεία καμπύλη ζήτησης.
- Να υπολογιστεί η ζητούμενη ποσότητα για την τιμή $P = 15$.
- Να υπολογιστεί σε ποια τιμή η ζητούμενη ποσότητα είναι $Q_D = 300$ μονάδες προϊόντος.

ii) Από το παρακάτω διάγραμμα να υπολογιστεί ο τύπος της γραμμικής συνάρτησης:

- Δίνεται ο τύπος της συνάρτησης ζήτησης: $Q_D = \frac{A}{P}$. Να γίνει η γραφική απεικόνιση της συνάρτησης και να σχολιαστεί το σχήμα της.
- Με βάση τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα να κατασκευαστεί η καμπύλη ζήτησης και να σχολιαστεί η μορφή της.

	P	Q _D
A	10	360
B	20	180
Γ	30	120
Δ	40	90
E	50	72
Z	60	60

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης - Μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα και μεταβολή στη ζήτηση

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- A) Να απαριθμούν τους άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης, εκτός από την τιμή.
- β) Να αναλύουν και να δείχνουν διαγραμματικά πώς ο καθένας από τους άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες επιδρούν στη ζήτηση.
- γ) Να ορίζουν τα υποκατάστατα και τα συμπληρωματικά αγαθά.
- δ) Να εξηγούν και να δείχνουν με διάγραμμα σε ποια περίπτωση μεταβάλλεται η ζητούμενη ποσότητα και σε ποια η ζήτηση.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η συνάρτηση της ζήτησης $Q_D = f(P)$. Πώς η τιμή ενός αγαθού επηρεάζει τη ζητούμενη ποσότητα, όταν όλοι οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης παραμένουν σταθεροί; Ποιοι είναι οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης;

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

i) Οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης.

Όταν μεταβάλλεται ένας άλλος, εκτός από την τιμή, παράγοντας για παράδειγμα, το εισόδημα του καταναλωτή, τότε λέμε ότι μεταβάλλεται η ζήτηση για το αγαθό αυτό. Έχουμε μετατόπιση ολόκληρης της καμπύλης ζήτησης.

α) Οι προτιμήσεις των καταναλωτών.

Παραδείγματα αύξησης της ζήτησης, όπως παγωτών και αναψυκτικών το καλοκαίρι (διαγραμματική απεικόνιση στον πίνακα ή με διαφάνεια).

β) Το εισόδημα των καταναλωτών.

Κανονικά και κατώτερα αγαθά (παραδείγματα).

γ) Οι τιμές των άλλων αγαθών.

Υποκατάστατα και συμπληρωματικά αγαθά (παραδείγματα), απεικόνιση στον πίνακα ή με διαφάνεια των διαγραμμάτων 2.6 και 2.7 του σχολικού βιβλίου, συζήτηση με τους μαθητές.

δ) Οι προσδοκίες και οι προβλέψεις των καταναλωτών σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξη:

- των τιμών,
- του εισοδήματός τους.

(Διαγραμματική απεικόνιση στον πίνακα ή με διαφάνεια)

ε) Ο αριθμός των καταναλωτών.

ii) Μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα και μεταβολή στη ζήτηση:

α) Μεταβολή μόνο στη ζητούμενη ποσότητα.

β) Μεταβολή μόνο στη ζήτηση.

γ) Ταυτόχρονη μεταβολή ζητούμενης ποσότητας και ζήτησης.

(Απεικόνιση στον πίνακα ή με διαφάνεια των διαγραμμάτων 2.8, 2.9 και 2.10 του σχολικού βιβλίου, συζήτηση με τους μαθητές)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

i) Από τις στήλες A και B να επιλεγούν τα ζεύγη υποκατάστατων και συμπληρωματικών αγαθών.

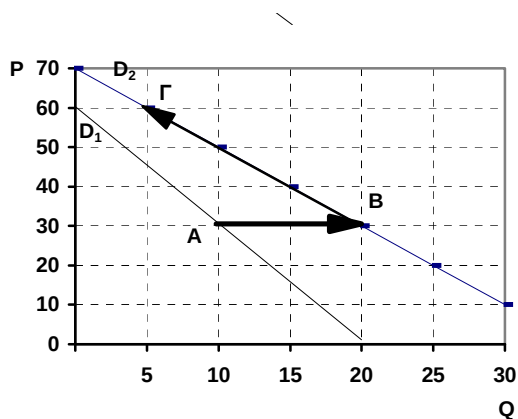
Στήλη A	Στήλη B
1) Ηλεκτρονικός υπολογιστής	α) Σπίρτα
2) Αναπτήρας	β) Φίλμ
3) Μαγνητόφωνο	γ) Δισκέτα
4) Φωτογραφική μηχανή	δ) Δίσκος CD
5) CD player	ε) Κασέτα
6) Ψάρι (φρέσκο)	στ) Τηλέφωνο σταθερό
7) Τηλέφωνο κινητό	ζ) Ψάρι (κατεψυγμένο)

ii) Με βάση το παρακάτω διάγραμμα:

α) Να προσδιοριστεί η μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα και η μεταβολή στη ζήτηση μεταξύ των σημείων A, B και Γ.

β) Ποιου παράγοντα η μεταβολή επηρέασε τη ζητούμενη ποσότητα;

γ) Ποιου παράγοντα η μεταβολή μπορεί να επηρέασε τη ζήτηση;

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Στην περίπτωση δύο υποκατάστατων αγαθών, η μείωση της τιμής του ενός προκαλεί αύξηση της ζήτησης του άλλου. Σ   Λ

β) Στην περίπτωση δύο συμπληρωματικών αγαθών, η μείωση της τιμής του ενός προκαλεί αύξηση της ζήτησης του άλλου. Σ   Λ

γ) Παραμονές των εκπώσεων μειώνεται η ζήτηση για ρούχα. Σ   Λ

δ) Η αύξηση του εισοδήματος προκαλεί αύξηση της ζήτησης για όλα τα αγαθά. Σ   Λ

ii) Η ταυτόχρονη αύξηση της τιμής ενός κανονικού αγαθού και του εισοδήματος των καταναλωτών έχει ως αποτέλεσμα οι καταναλωτές να εξακολουθούν να αγοράζουν τη ίδια ποσότητα από το αγαθό. Να γίνει διαγραμματική απεικόνιση των παραπάνω μεταβολών.

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

α) Άσκηση 1 σχολικού βιβλίου.

β) Έστω ότι αυξάνεται η τιμή ενός κατώτερου αγαθού. Πώς πρέπει να μεταβληθεί μετά το εισόδημα των καταναλωτών (να αυξηθεί ή να μειωθεί), ώστε οι καταναλωτές να εξακολουθήσουν να αγοράζουν την ίδια ποσότητα; Να γίνει διάγραμμα με τις αντίστοιχες μεταβολές.

γ) Να γίνουν τα διαγράμματα ζήτησης για δύο υποκατάστατα αγαθά. Να δειχθούν οι μεταβολές στα διαγράμματα από τη μείωση της τιμής του ενός αγαθού.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή.
- β) Ελαστικότητα σημείου και ελαστικότητα τόξου.
- γ) Ελαστική και ανελαστική ζήτηση.
- δ) Συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια της ελαστικότητας της ζήτησης ως προς την τιμή.
- β) Να υπολογίζουν από πίνακα την ελαστικότητα της ζήτησης.
- γ) Να χαρακτηρίζουν τη ζήτηση ως ελαστική ή ανελαστική,

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού καθορίζεται από την τιμή του, εφόσον όλοι οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης παραμένουν σταθεροί (*ceteris paribus*). Η αντίδραση όμως των καταναλωτών στις μεταβολές της τιμής δεν είναι η ίδια για όλα τα αγαθά. Οι καταναλωτές επίσης αντιδρούν διαφορετικά σε διαφορετικές μεταβολές της τιμής για το ίδιο αγαθό. Πώς μπορούμε να μετρήσουμε την αντίδραση των καταναλωτών; Στο ερώτημα αυτό απαντά η ελαστικότητα της ζήτησης.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- ι) Ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή:
  - α) Παρουσίαση του παραδείγματος του σχολικού βιβλίου για τρία αγαθά (πίνακας 2.4).
  - β) Ορισμός της ελαστικότητας της ζήτησης ως προς την τιμή. Τονίζεται ότι η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή είναι πάντοτε αρνητικός αριθμός.

- γ) Παρουσίαση του παραδείγματος του σχολικού βιβλίου για ένα αγαθό (πίνακας 2.5).
- ii) Η χρησιμότητα της τοξοειδούς ελαστικότητας (βλέπε «Τεχνικές παρατηρήσεις και παραδείγματα» του κεφαλαίου 2).
- iii) Ελαστική και ανελαστική ζήτηση.
- iv) Συνολική δαπάνη των καταναλωτών:
- α) Ορισμός της συνολικής δαπάνης ($\Sigma\Delta = P \cdot Q$).
- β) Διάκριση μεταξύ συνολικής δαπάνης ενός καταναλωτή (ατομική καμπύλη ζήτησης) και συνολικής δαπάνης του συνόλου των καταναλωτών (αγοραία καμπύλη ζήτησης).
- γ) Διαγραμματική απεικόνιση των ανωτέρω (διάγραμμα 2.12 σχολικού βιβλίου).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνεται ο παρακάτω πίνακας τιμών και ζητούμενων ποσοτήτων ενός αγαθού και ζητείται να υπολογιστούν:

	Τιμή (P)	Ποσότητα (Q)
A	10	500
B	20	400

- α) Η ελαστικότητα της ζήτησης του σημείου A (μεταβολή της τιμής από 10 σε 20 χρηματικές μονάδες).
- β) Η ελαστικότητα της ζήτησης του σημείου B (μεταβολή της τιμής από 20 σε 10 χρηματικές μονάδες).
- γ) Η τοξοειδής ελαστικότητα της ζήτησης μεταξύ των σημείων A και B.
- δ) Η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για τα σημεία A και B.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

- i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Όταν $|E_D| > 1$, η ζήτηση του αγαθού χαρακτηρίζεται ελαστική. Σ Λ
- β) Όταν, σε απόλυτες τιμές, η ποσοστιαία μεταβολή της τιμής ενός αγαθού είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας, τότε η ζήτηση του αγαθού χαρακτηρίζεται ανελαστική. Σ Λ
- γ) Η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή είναι πάντοτε σταθερή σε κάθε μεταβολή της τιμής, εφόσον πρόκειται για το ίδιο αγαθό. Σ Λ
- δ) Η τοξοειδής ελαστικότητα της ζήτησης είναι θετικός αριθμός. Σ Λ

ii) Δύο αγαθά Α και Β έχουν ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή -0,5 και -1,2 αντίστοιχα. Αν αυξηθεί η τιμή και των δύο αγαθών κατά 10%, σε ποιο αγαθό θα παρουσιαστεί η μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση στη ζητούμενη ποσότητα;

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

- α) Ασκήσεις 6 και 7 του σχολικού βιβλίου.
- β) Στην τιμή των 100 χρηματικών μονάδων η ελαστικότητα της ζήτησης ενός αγαθού είναι -0,8 και η ζητούμενη ποσότητα 400 μονάδες. Αν η τιμή του αγαθού αυξηθεί κατά 20%, ποια θα είναι η ζητούμενη ποσότητα;
- γ) Όταν η ανάγκη των καταναλωτών για ένα αγαθό είναι πολύ μεγάλη, τότε η ζήτηση του αγαθού χαρακτηρίζεται ανελαστική. Να αιτιολογηθεί.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.6

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΜΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Ειδικές περιπτώσεις καμπύλης ζήτησης και ελαστικότητας
- β) Ελαστικότητα ζήτησης και συνολική δαπάνη των καταναλωτών
- γ) Χρησιμότητα της ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να χαρακτηρίζουν από διάγραμμα την ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή ενός αγαθού.
- β) Να αιτιολογούν την επίδραση που έχουν οι μεταβολές της τιμής ενός αγαθού στη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό.
- γ) Να εξηγούν με βάση την ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή την τιμολογιακή πολιτική των επιχειρήσεων και τη φορολογική πολιτική του κράτους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Με τον υπολογισμό της ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τη ζήτηση ενός αγαθού ως ανελαστική ή ελαστική. Σε τι χρησιμεύει η γνώση της τιμής της ελαστικότητας; Τι σημαίνει για ένα αγαθό να έχει ελαστικότητα ζήτησης ίση με τη μονάδα ή μηδέν ή ελαστικότητα που τείνει στο άπειρο;

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- ι) Ειδικές περιπτώσεις καμπύλης ζήτησης και ελαστικότητας.
  - α) Καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα ίση με το μηδέν (διάγραμμα 2.13 του σχολικού βιβλίου).
  - β) Καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα που τείνει στο άπειρο (διάγραμμα 2.14 του σχολικού βιβλίου.)
  - γ) Καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα ίση με τη μονάδα (για κάθε τιμή).
- Ισοσκελής υπερβολή (πίνακας 2.3 και διάγραμμα 2.4 του σχολικού βιβλίου).
Να εξηγηθεί στους μαθητές (χωρίς τη μαθηματική απόδειξη που περιέχεται στις «Τεχνικές παρατηρήσεις και παραδείγματα» αυτού του κεφαλαίου) γιατί υπολογίζουμε την ελαστικότητα της ζήτησης με τον τύπο της τοξοειδούς ελαστικότητας.

δ) Η ελαστικότητα στην ευθεία καμπύλη ζήτησης (διάγραμμα 2.15 του σχολικού βιβλίου).

Να εξηγηθεί η ελαστικότητα στα σημεία Α και Β της καμπύλης ζήτησης. Να τονιστεί ότι πηγαίνοντας από το σημείο Α προς το σημείο Β η τιμή της ελαστικότητας συνεχώς μειώνεται, ενώ στο μέσο Μ είναι ίση με -1. Στο σημείο αυτό έχουμε τη μέγιστη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό. (Να διδαχθεί στον πίνακα και το παράδειγμα που δίνεται παρακάτω στις «Εφαρμογές», α' ερώτημα.)

ii) Ελαστικότητα ζήτησης και συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

Να διδαχθεί το β' ερώτημα του παραδείγματος.

iii) Χρησιμότητα της ελαστικότητας της ζήτησης ως προς την τιμή.

Να διδαχθούν τα παραδείγματα του βιβλίου και να γίνει συζήτηση με τους μαθητές.

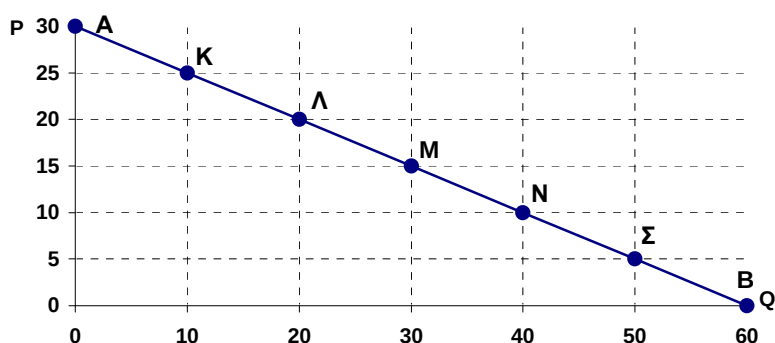
6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνεται το παρακάτω διάγραμμα ευθείας καμπύλης ζήτησης:

α) Να υπολογιστεί η ελαστικότητα της ζήτησης πηγαίνοντας διαδοχικά από το σημείο Α προς το σημείο Β.

β) Να υπολογιστεί η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για κάθε τιμή. Πώς μεταβάλλεται η συνολική δαπάνη, καθώς μειώνεται η τιμή;

γ) Σε ποια τιμή της ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή παρουσιάζεται η μέγιστη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό;

Απάντηση:

Από το Α στο Κ: $IE_{D(A)}I = \infty$

Από το Κ στο Λ: $IE_{D(K)}I = 5$. Συνολική δαπάνη: 250 χρηματικές μονάδες.

Από το Λ στο Μ: $IE_{D(L)}I = 2$. Συνολική δαπάνη: 400 χρηματικές μονάδες.

Από το Μ στο Ν: $IE_{D(M)}I = 1$. Συνολική δαπάνη: 450 χρηματικές μονάδες.

Από το Ν στο Σ: $IE_{D(N)}I = 0,5$. Συνολική δαπάνη: 400 χρηματικές μονάδες.

Από το Σ στο Β: $IE_{D(S)}I = 0,2$. Συνολική δαπάνη: 250 χρηματικές μονάδες.

Από το Β στο Σ: $IE_{D(B)}I = 0$.

Καθώς μειώνεται η τιμή, η συνολική δαπάνη των καταναλωτών αρχικά αυξάνεται (ζήτηση ελαστική) και μετά μειώνεται (ζήτηση ανελαστική).

Η μέγιστη συνολική δαπάνη εμφανίζεται στο σημείο Μ, όπου $IE_DI = 1$.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ): α) Η καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα ίση με το μηδέν είναι ευθεία παράλληλη με τον άξονα των τιμών. Σ Λ

β) Η ζήτηση ενός αγαθού είναι ελαστική, όταν κάθε αύξηση της τιμής του προκαλεί μείωση της συνολικής δαπάνης των καταναλωτών. Σ Λ

γ) Η ελαστικότητα του σημείου στο οποίο η ευθεία καμπύλη ζήτησης τέμνει τον άξονα των τιμών είναι άπειρη. Σ Λ

δ) Όταν η καμπύλη ζήτησης είναι ισοσκελής υπερβολή, τότε η συνολική δαπάνη των καταναλωτών είναι σταθερή για κάθε τιμή. Σ Λ

ii) Όταν το κράτος θέλει να αυξήσει τα έσοδά του, αυξάνει το φόρο των αγαθών με ανελαστική ζήτηση. Να αιτιολογηθεί.

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ασκήσεις 2, 3, 4, 5 και 10 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 2.7

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ελαστικότητα της ζήτησης ως προς το εισόδημα ή εισοδηματική ελαστικότητα

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια της εισοδηματικής ελαστικότητας.
- β) Να υπολογίζουν από πίνακα δεδομένων την εισοδηματική ελαστικότητα.
- γ) Να διακρίνουν τα κανονικά και τα κατώτερα αγαθά σε σχέση με την εισοδηματική τους ελαστικότητα.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Να αναφερθούν ονομαστικά άλλοι εκτός από την τιμή, προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης και να γίνει συζήτηση με τους μαθητές για το εισόδημα των καταναλωτών.

Να ανακαλέσουν οι μαθητές στη μνήμη τους τι ονομάσαμε κανονικά και τι κατώτερα αγαθά.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

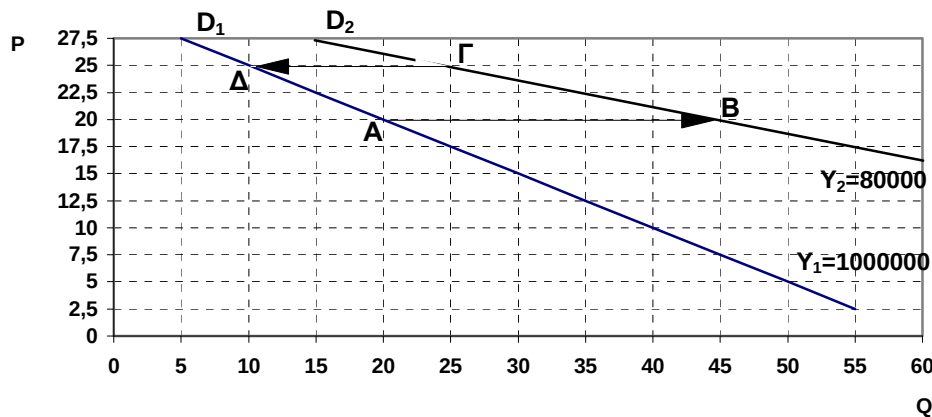
Ορισμός και τύπος της εισοδηματικής ελαστικότητας

- α) Παραδείγματα υπολογισμού της εισοδηματικής ελαστικότητας (πίνακας 2.7 του σχολικού βιβλίου).
- β) Να τονιστεί στους μαθητές ότι για τον υπολογισμό της εισοδηματικής ελαστικότητας πρέπει όλοι οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης, καθώς και η τιμή του αγαθού, να παραμένουν σταθεροί.
- γ) Τιμές της εισοδηματικής ελαστικότητας για κανονικά και κατώτερα αγαθά:
  - $E_Y > 0$ κανονικό αγαθό,

- $E_Y < 0$ κατώτερο αγαθό.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

ii) Στο παρακάτω διάγραμμα η καμπύλη ζήτησης D_1 αντιστοιχεί σε εισόδημα καταναλωτών 100.000 χρηματικών μονάδων και η καμπύλη ζήτησης D_2 σε εισόδημα 80.000 χρηματικών μονάδων:

α) Να υπολογιστεί η εισοδηματική ελαστικότητα του αγαθού από το σημείο A προς το σημείο B και να χαρακτηριστεί το αγαθό ως κανονικό ή κατώτερο.
 β) Να υπολογιστεί η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή του αγαθού, όταν η τιμή αυξάνεται από 20 σε 25 χρηματικές μονάδες (και για τις δύο περιπτώσεις εισοδημάτων).

ii) Για ένα αγαθό στην τιμή των 12 χρηματικών μονάδων η ζητούμενη ποσότητα είναι 150 μονάδες προϊόντος. Αρχικά αυξάνεται η τιμή του σε 15 χρηματικές μονάδες (ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή στις 12 χρηματικές μονάδες: -0,8). Στη συνέχεια αυξάνεται το εισόδημα των καταναλωτών κατά 20% (εισοδηματική ελαστικότητα στην τιμή των 15 χρηματικών μονάδων: 1,5). Ποια ποσότητα θα αγοράζουν οι καταναλωτές με το νέο εισόδημα; Να γίνει ενδεικτικό διάγραμμα.

Απάντηση:

Η ποσοστιαία αύξηση της τιμής είναι: $\frac{15-12}{12} \cdot 100 = 25\%$

Από τον τύπο της ελαστικότητας της ζήτησης ως προς την τιμή υπολογίζουμε την ποσοστιαία μείωση της ζητούμενης ποσότητας:

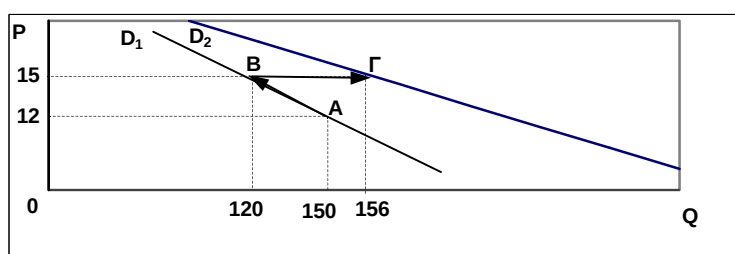
Ποσοστιαία μεταβολή ζητούμενης ποσότητας = $-0,8 \cdot 25\% = -20\%$.

Νέα ζητούμενη ποσότητα: $150 - \frac{20}{100} \cdot 150 = 120$ μονάδες.

Μετά την αύξηση του εισοδήματος των καταναλωτών κατά 20%, υπολογίζουμε από τον τύπο της εισοδηματικής ελαστικότητας τη ποσοστιαία μεταβολή της ζήτησης:

Ποσοστιαία αύξηση της ζήτησης = $1,5 \cdot 20\% = 30\%$.

Η νέα ποσότητα είναι: $120 + \frac{30}{100} \cdot 120 = 156$ μονάδες προϊόντος.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Όταν η ποσοστιαία αύξηση της ζήτησης ενός αγαθού είναι μικρότερη της ποσοστιαίας αύξησης του εισοδήματος, τότε το αγαθό αυτό είναι κατώτερο.

Σ   Λ

β) Στην περίπτωση ενός κανονικού αγαθού, όταν αυξάνεται το εισόδημα των καταναλωτών τότε αυξάνεται και η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

Σ   Λ

γ) Κάθε καμπύλη ζήτησης αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο εισόδημα. Σ   Λ

δ) Όταν σε μια τιμή ενός αγαθού αντιστοιχούν διαφορετικές ζητούμενες ποσότητες, σημαίνει ότι έχει μεταβληθεί το εισόδημα, εφόσον οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης παραμένουν σταθεροί. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ασκήσεις 8 και 9 του σχολικού βιβλίου.

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

1. Όταν η συνάρτηση ζήτησης ενός αγαθού είναι ισοσκελής υπερβολή, τότε η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό είναι σταθερή για κάθε τιμή. Σ   Λ

2. Επιδίωξη του καταναλωτή είναι να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητα από την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Σ   Λ

3. Όταν η αύξηση του εισοδήματος των καταναλωτών αυξάνει τη ζήτηση ενός αγαθού, τότε το αγαθό αυτό είναι κατώτερο. Σ   Λ

4. Ενόσ αγαθού, με ελαστική ζήτηση ως προς την τιμή, κάθε αύξηση της τιμής αυξάνει τη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό. Σ   Λ

5. Ενόσ αγαθού, με ανελαστική ζήτηση ως προς την τιμή, κάθε ποσοστιαία μεταβολή της τιμής του προκαλεί μεγαλύτερη ποσοστιαία μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα. Σ   Λ

II. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1. Η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για ένα προϊόν αυξάνεται, όταν:

α) Η ζήτηση του προϊόντος είναι ελαστική ως προς την τιμή και αυξηθεί η τιμή του.

β) Η ζήτηση του προϊόντος είναι ανελαστική ως προς την τιμή και μειωθεί η τιμή του.

γ) Η ζήτηση του προϊόντος είναι ελαστική ως προς την τιμή και μειωθεί η τιμή του.

δ) Η ζήτηση του έχει μοναδιαία ελαστικότητα ως προς την τιμή και αυξηθεί η τιμή του.

2. Δύο αγαθά X και Ψ είναι υποκατάστατα και έχουν ελαστική ζήτηση. Αν αυξηθεί η τιμή του αγαθού X , τότε:

α) Αυξάνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό X .

β) Αυξάνεται η ζητούμενη ποσότητα του αγαθού X .

γ) Αυξάνεται η ζήτηση του αγαθού Ψ .

δ) Μειώνεται η ζήτηση του αγαθού Ψ .

3. Αν αυξηθεί το εισόδημα των καταναλωτών, τότε για ένα κατώτερο αγαθό:

α) Αυξάνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

β) Μειώνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.

γ) Αυξάνεται η ζήτησή του.

δ) Μειώνεται η ζητούμενη ποσότητά του.

4. Δύο αγαθά X και Ψ είναι συμπληρωματικά και έχουν ανελαστική ζήτηση. Αν αυξηθεί η τιμή του αγαθού X , τότε:

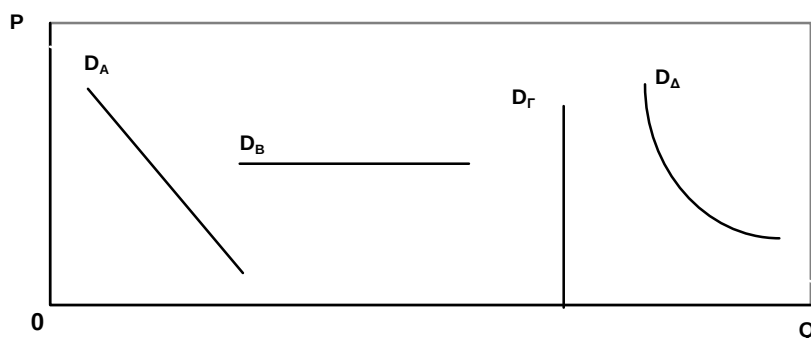
α) Αυξάνεται η ζήτηση του αγαθού Ψ .

β) Μειώνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό X .

γ) Μειώνεται η ζήτηση του αγαθού Ψ .

δ) Αυξάνεται η ζητούμενη ποσότητα του αγαθού X .

5. Στο παρακάτω διάγραμμα δίνονται οι καμπύλες ζήτησης D_A , D_B , D_Γ και D_Δ τεσσάρων αγαθών A , B , Γ και Δ αντίστοιχα. Ποιο αγαθό έχει τελείως ανελαστική ζήτηση;

III. Άσκηση

Η αρχική τιμή ενός αγαθού είναι 20 δρχ. και η αρχική συνολική δαπάνη των καταναλωτών 10.000 δρχ. Όταν η τιμή του αγαθού μειωθεί κατά 10%, η συνολική δαπάνη των καταναλωτών αυξάνεται κατά 0,8%. Στη συνέχεια, με σταθερή τη νέα τιμή, μεταβάλλεται το εισόδημα των καταναλωτών, με αποτέλεσμα να μειωθεί εκ νέου η συνολική δαπάνη των καταναλωτών κατά 5%. Η εισοδηματική ελαστικότητα στη νέα τιμή είναι -0,5.

Ζητείται:

- Να γίνει το σχετικό διάγραμμα.
- Να υπολογιστεί η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή.
- Να υπολογιστεί η ποσοστιαία μεταβολή του εισοδήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου αναπτύσσεται η έννοια της παραγωγής,

η κατανόηση της οποίας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση της έννοιας του κόστους παραγωγής, που αναλύεται στη συνέχεια. Η έννοια του κόστους παραγωγής αποτελεί τη βάση για τον προσδιορισμό της προσφοράς του προϊόντος, γιατί σύμφωνα με τα στοιχεία του κόστους μπορεί να προσδιοριστεί αν συμφέρει την επιχείρηση να προσφέρει κάποια ποσότητα προϊόντος ή όχι και, αν ναι, ποια πρέπει να είναι η ποσότητα αυτή. Ο μαθητής είναι απαραίτητο να αφομοιώσει την ύλη του κεφαλαίου αυτού, ώστε να μην αντιμετωπίσει δυσκολίες στα ζητήματα συμπεριφοράς της επιχείρησης.

Στο κεφάλαιο αυτό ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι:

- (i) Η διαδικασία της παραγωγής αναλαμβάνεται από τις επιχειρήσεις με σκοπό το κέρδος. Η ανάλυση της θεωρίας της παραγωγής γίνεται με βάση τη βραχυχρόνια και τη μακροχρόνια περίοδο. Η διάκριση αυτή δε γίνεται με βάση κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αλλά με βάση τη δυνατότητα που έχουν οι επιχειρήσεις να μεταβάλλουν τις ποσότητες ορισμένων ή όλων των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούν. (Στο βιβλίο αναλύεται μόνο με η βραχυχρόνια περίοδος ενώ γίνεται απλή αναφορά στη μακροχρόνια περίοδο παραγωγής.
- (ii) Η ανάλυση αφορά την παραγωγή ενός αγαθού, όταν μεταβάλλεται ένας συντελεστής (εργασία), ενώ οι υπόλοιποι παραμένουν σταθεροί σε ένα ορισμένο επίπεδο χρήσης τους.
- (iii) Κάθε φορά που μια νέα μονάδα του μεταβλητού συντελεστή προστίθεται στην παραγωγική διαδικασία, προστίθεται άλλοτε μεγαλύτερη και άλλοτε μικρότερη ποσότητα στο προϊόν. Αυτό οφείλεται στο νόμο της φθίνουσας ή

μη ανάλογης απόδοσης, ο οποίος είναι μια πραγματικότητα που ισχύει σε κάθε παραγωγική διαδικασία.

Για το λόγο αυτό, μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας των μεγεθών του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος, πρέπει οι μεταβαλλόμενες αποδόσεις του μεταβλητού συντελεστή να ερμηνευθούν σύμφωνα με το νόμο της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης.

(iv) Υπάρχει διαφορά μεταξύ των δύο βασικών εννοιών του κόστους παραγωγής, δηλαδή του μέσου και του οριακού. Το μέσο κόστος είναι το κόστος ανά μονάδα προϊόντος για κάθε επίπεδο παραγωγής, ενώ το οριακό κόστος είναι η μεταβολή του συνολικού κόστους που προκαλείται από τη μεταβολή της παραγωγής του προϊόντος κατά μία μονάδα. Για να παραχθεί η μία επιπλέον μονάδα προϊόντος, αλλάζουν οι συνθήκες παραγωγής, επειδή μεταβάλλονται οι αναλογίες του συνδυασμού σταθερών και μεταβλητών συντελεστών.

(v) Στη λήψη των αποφάσεων σχετικά με την παραγωγή είναι κρίσιμα τα μεγέθη του οριακού προϊόντος και του οριακού κόστους, αφού δείχνουν το ρυθμό μεταβολής του προϊόντος και του κόστους παραγωγής αντίστοιχα.

(vi) Στις σχέσεις του οριακού κόστους με τα μεγέθη του μέσου κόστους η ανάλυση γίνεται με απλή προσέγγιση. Η χρησιμοποίηση ενός παραδείγματος θα βοηθούσε στην καλύτερη κατανόηση. Αν, λόγου χάρη, ένας μαθητής έχει την ακόλουθη βαθμολογία στα γραπτά του = 12, 15, 17, 14, ο μέσος όρος της βαθμολογίας του θα είναι

$$12+15+17+14$$

$$\text{-----} = 14,5. \text{ Αν ο μαθητής γράψει } \mathbf{ακόμη\ μια\ εξέταση} \text{ και}$$

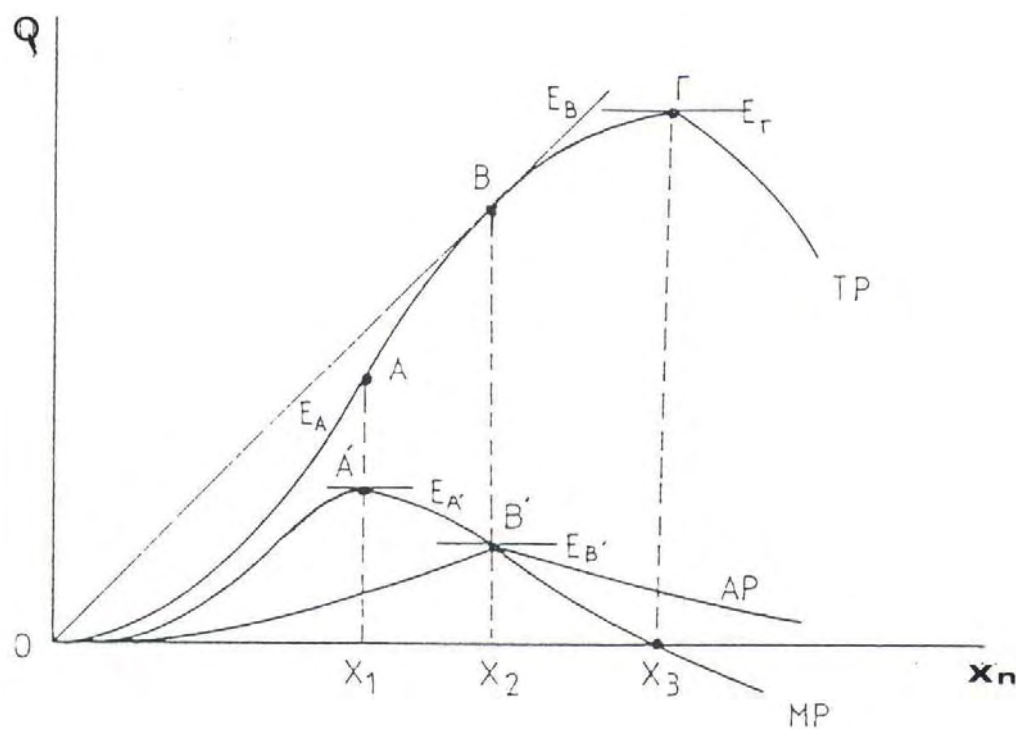
4

πάρει 14 ο αριθμός 14 είναι ο **οριακός του βαθμός**), τότε ο μέσος όρος της βαθμολογίας του θα γίνει μικρότερος από 14,5, δηλαδή 14,4. Με άλλα λόγια, ο χαμηλότερος οριακός βαθμός οδηγεί προς τα κάτω το μέσο όρο βαθμολογίας. Αντίθετα, αν ο μαθητής γράψει για 16, τότε, αφού ο οριακός του βαθμός είναι μεγαλύτερος από το μέσο όρο βαθμολογίας του, θα ανέβει ο μέσος όρος, που θα είναι τώρα 14,8. Έτσι συμπεραίνουμε πως, όταν το οριακό

μέγεθος είναι μικρότερο από το μέσο όρο, ο μέσος όρος πέφτει, ενώ, αν συμβεί το αντίθετο, ανεβαίνει. Μεταφέροντας αυτή τη λογική στα μεγέθη του κόστους, διακρίνουμε στη σχηματική παρουσίαση του φαινομένου ότι η καμπύλη του οριακού κόστους τέμνει πάντοτε την αντίστοιχη καμπύλη του μέσου μεταβλητού και του μέσου συνολικού κόστους στα ελάχιστα σημεία τους, από κάτω προς τα πάνω.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις

Τα τεχνικά μέρη του κεφαλαίου τα συναντάμε στον υπολογισμό των μεγεθών και στην κατασκευή των καμπυλών του προϊόντος και του κόστους. Για την ενημέρωση του καθηγητή και μόνο επισημαίνουμε ότι από την παρουσίαση των καμπυλών του συνολικού προϊόντος και των καμπυλών του μέσου και του οριακού προϊόντος θα μπορούσαν να αναδειχθούν κάποιες σημαντικές σχέσεις, σύμφωνα με το παρακάτω διάγραμμα 3.1.

Διάγραμμα 3.1

Μεταβλητός συντελεστής (X_n) και όλοι οι άλλοι σταθεροί συντελεστές.

Το συνολικό προϊόν μεταβάλλεται με αυξανόμενο ρυθμό μέχρι το σημείο Α της καμπύλης, όπου η κλίση της καμπύλης παίρνει τη μέγιστη τιμή της, ενώ στη συνέχεια εξακολουθεί να αυξάνεται αλλά με φθίνοντα ρυθμό, για να φθάσει στο σημείο Γ, όπου παίρνει τη μέγιστη τιμή του, και να αρχίσει από εκεί και πέρα να μειώνεται. Το οριακό προϊόν, σε οποιοδήποτε σημείο της καμπύλης του συνολικού προϊόντος, δίνεται από την κλίση της εφαπτομένης της καμπύλης στο σημείο αυτό. Ο ρυθμός μεταβολής του συνολικού προϊόντος απεικονίζεται με την πορεία του οριακού προϊόντος. Το οριακό προϊόν αυξάνεται πολύ γρήγορα στην αρχή και φθάνει στο σημείο Α', όπου παίρνει τη μέγιστη τιμή του. Η κλίση της εφαπτομένης ΕΑ' της καμπύλης του οριακού προϊόντος στο σημείο αυτό είναι μηδέν, ενώ η κλίση της εφαπτομένης της καμπύλης του συνολικού προϊόντος στο αντίστοιχο σημείο με το Α είναι η μέγιστη. Μετά το Α' το οριακό προϊόν αρχίζει να ελαττώνεται, αλλά είναι θετικό και εξακολουθεί να συμβάλλει στην αύξηση του συνολικού προϊόντος. Όταν φθάνει στο επίπεδο Χ3 του μεταβλητού συντελεστή, το οριακό προϊόν μηδενίζεται και δε συμβάλλει στην αύξηση του συνολικού προϊόντος. (Η κλίση της εφαπτομένης στο σημείο Γ είναι ίση με το μηδέν, επειδή η εφαπτομένη είναι παράλληλη προς τον άξονα του μεταβλητού συντελεστή.) Αν ο μεταβλητός συντελεστής συνεχίζει να προστίθεται πέραν της ποσότητας Χ3, τότε το οριακό προϊόν παίρνει αρνητικές τιμές και το συνολικό ελαττώνεται. Επομένως το συνολικό προϊόν είναι το άθροισμα των οριακών προϊόντων, αν ο μεταβλητός συντελεστής μεταβάλλεται ανά μονάδα. Γενικά, οι σχέσεις συνολικού, μέσου και οριακού προϊόντος είναι:

συνολικό προϊόν = (μέσο προϊόν) · Χ = άθροισμα των οριακών προϊόντων

Το μέσο προϊόν στην αρχή αυξάνεται, για να φθάσει στο μέγιστο σημείο Β' (όπου και είναι ίσο με το κατερχόμενο οριακό προϊόν), και εκεί οι δύο καμπύλες τέμνονται. Στο σημείο Β η εφαπτομένη της καμπύλης του συνολικού προϊόντος, προεκτεινόμενη, περνάει από την αρχή των αξόνων Ο. Έτσι στο σημείο αυτό η κλίση της εφαπτομένης (οριακό προϊόν) είναι ίση με την κλίση της ευθείας ΟΒ (μέσο προϊόν). Δηλαδή στο σημείο Β του συνολικού

προϊόντος το οριακό προϊόν είναι ίσο με το μέσο προϊόν, που στο σημείο αυτό έχει τη μέγιστη τιμή του.

Μια αντίστοιχη σχέση μπορεί να δοθεί και με τις αντίστοιχες καμπύλες συνολικού, μέσου συνολικού και μέσου μεταβλητού κόστους. Και στις δύο περιπτώσεις αναδεικνύεται η ισχύς του νόμου της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης.

3. Σχόλια

Στο κεφάλαιο αυτό υπάρχουν αρκετά αριθμητικά δεδομένα και γραφικές παραστάσεις, που βοηθούν στην ανάδειξη των εννοιών και των μεγεθών. Όμως υπάρχουν μερικοί κεντρικοί άξονες οι οποίοι θα πρέπει απαραίτητα να αποτελούν το στόχο της ανάλυσης για την ερμηνεία των οικονομικών φαινομένων, όπως είναι:

- . Ο χρόνος παραγωγής της επιχείρησης.
- . Οι περιορισμοί που προκύπτουν από τα μέσα παραγωγής (ποσότητα συντελεστών) που έχει η επιχείρηση στη διάθεσή της.
- . Η καθολική ισχύς στη βραχυχρόνια περίοδο του νόμου της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης.
- . Η αντίστροφη σχέση μεταξύ των μεγεθών της παραγωγής και του κόστους, όπως φαίνεται από τα αριθμητικά δεδομένα και τα διαγράμματα.
- . Η επισήμανση ότι από τις περιορισμένες δυνατότητες παραγωγής και τις θυσίες των επιχειρήσεων για την απόκτηση των συντελεστών παραγωγής γεννιέται η έννοια του κόστους.

4. Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά., *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5η έκδοση, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998.

Samuelson P. , Nordhaus W., *Economics*, 16η έκδοση, 1999, κεφ. 6 και 7.

Ferguson C.E., *Μικροοικονομική θεωρία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1973.

Varian Hal. *Intermediate Microeconomics - A Modern Approach*, WW Norton & Company, N.York 1990.

Ζαχαριάδη – Σούρα Δ., *Μικροοικονομική*, εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα - Πειραιάς 1993, κεφ. 5 και 6.

Heilbroner R., Thurow L., *Για την κατανόηση της μικροοικονομίας*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1984.

Picard P., *Elements de microeconomie*, 4η έκδοση, Montchrestien, Paris 1994, Κεφ. 5 και 6.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της παραγωγής - Ο χρονικός ορίζοντας της επιχείρησης - Η συνάρτηση παραγωγής

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια της παραγωγής και να αναφέρουν παραδείγματα παραγωγικής διαδικασίας.
- β) Να ορίζουν τη βραχυχρόνια και τη μακροχρόνια περίοδο στα οικονομικά.
- γ) Να διατυπώνουν με σύμβολα τη γενική συνάρτηση παραγωγής.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η παραγωγική διαδικασία (Κεφ. 1, σελ. 15) συντελείται διαμέσου των παραγωγικών συντελεστών, δηλαδή της εργασίας, του εδάφους, του κεφαλαίου και της επιχειρηματικότητας. (υπενθύμιση σε συνεργασία με τους μαθητές). Τη διαδικασία αυτή εξετάζουμε στο παρόν κεφάλαιο.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Η έννοια της παραγωγής:
  - i) Ορισμός.
  - ii) Στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας (χρησιμοποίηση παραδειγμάτων).
- β) Ο χρονικός ορίζοντας της επιχείρησης:

- i) Ορισμός βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας περιόδου παραγωγής.
- ii) Διάκριση μεταξύ των δύο αυτών περιόδων (παράδειγμα).
- γ) Η Συνάρτηση παραγωγής:
  - . Παρουσίαση της γενικής μορφής της συνάρτησης παραγωγής.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με τον τρόπο που ορίζεται η βραχυχρόνια περίοδος για κάθε επιχείρηση και οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να διαφέρει από επιχείρηση σε επιχείρηση.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

- α) Ποια είναι η διαφορά της βραχυχρόνιας από τη μακροχρόνια περίοδο;
- β) Γιατί ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός μιας επιχείρησης είναι συνήθως σταθερός παραγωγικός συντελεστής;

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Συνολικό προϊόν - Μέσο και οριακό προϊόν

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν το συνολικό, το μέσο και το οριακό προϊόν.
- β) Να υπολογίζουν το μέσο και το οριακό προϊόν
- γ) Να σχεδιάζουν και να περιγράφουν τις καμπύλες του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος, καθεμιά χωριστά και σε συνδυασμό μεταξύ τους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνειες - πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η ανάλυση της παραγωγής που εξετάζουμε αφορά τη **βραχυχρόνια περίοδο** (υπενθύμιση του ορισμού της βραχυχρόνιας περιόδου παραγωγής).

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Συνολικό προϊόν:
  - i) Παράδειγμα και ανάλυση του παραδείγματος του σχολικού βιβλίου.
  - ii) Διαγραμματική παρουσίαση του συνολικού προϊόντος.
- β) Μέσο και οριακό προϊόν:
  - i) Ορισμός και τύπος υπολογισμού του μέσου προϊόντος (πίνακας).
  - ii) Παράδειγμα υπολογισμού του μέσου προϊόντος (πίνακας ή διαφάνεια).
  - iii) Διαγραμματική παρουσίαση του παραδείγματος (πίνακας ή διαφάνεια).

- iv) Ορισμός και τύπος υπολογισμού του οριακού προϊόντος (πίνακας).
- v) Παράδειγμα υπολογισμού του οριακού προϊόντος (πίνακας ή διαφάνεια).
- vi) Διαγραμματική παρουσίαση του παραδείγματος (πίνακας ή διαφάνεια).
- γ) Παρουσίαση των μεγεθών του μέσου και του οριακού προϊόντος του παραδείγματος σε κοινό διάγραμμα. Περιγραφή της πορείας των καμπυλών του μέσου και του οριακού προϊόντος (νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί η άσκηση 2 του σχολικού βιβλίου.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Η καμπύλη του οριακού προϊόντος ανερχόμενη συναντά την καμπύλη του μέσου προϊόντος στο ανώτερο σημείο της. Σ   Λ
- β) Η καμπύλη του οριακού προϊόντος αρχικά αυξάνεται και στη συνέχεια ακολουθεί πτωτική πορεία. Σ   Λ
- γ) Το μέσο προϊόν είναι ο λόγος του συνολικού προϊόντος προς τις μονάδες του μεταβλητού συντελεστή. Σ   Λ
- δ) Όταν το οριακό προϊόν μειώνεται, μειώνεται και το συνολικό προϊόν. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- α) Να λυθεί στο σπίτι η άσκηση 1 του σχολικού βιβλίου (σελ. 75).
- β) Τα παρακάτω δεδομένα αφορούν την παραγωγή μιας επιχείρησης που λειτουργεί σε βραχυχρόνια περίοδο:

Αριθμός Εργατών	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Προϊόν	0	8	20	30	36	40	42	42	40

Να παρουσιαστούν σε κοινό διάγραμμα οι καμπύλες συνολικού, μέσου και οριακού προϊόντος και να περιγραφεί η πορεία τους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης - Η επίδραση της μεταβολής της τεχνολογίας στην παραγωγή

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διατυπώνουν το νόμο της φθίνουσας απόδοσης.
- β) Να αιτιολογούν την ισχύ του νόμου της φθίνουσας απόδοσης.
- γ) Να περιγράφουν και να δείχνουν διαγραμματικά τις συνέπειες της μεταβολής της τεχνολογίας στην παραγωγή.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνεια - πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η πορεία των καμπυλών του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος στη βραχυχρόνια περίοδο ακολουθεί μια συγκεκριμένη πορεία, η οποία οφείλεται στο νόμο της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης. Τι εξηγεί αυτός ο νόμος και ποια η σημασία του για την παραγωγή στη βραχυχρόνια περίοδο;

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης:

i) Χρησιμοποίηση του παραδείγματος του σχολικού βιβλίου (σελ. 58) και παρουσίαση των καμπυλών του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος σε κοινό διάγραμμα (διαφάνεια ή πίνακας).

ii) Διατύπωση του νόμου.

iii) Ο νόμος είναι μια εμπειρική διαπίστωση που ισχύει για κάθε παραγωγική διαδικασία, επειδή στη βραχυχρόνια περίοδο παραγωγής μεταβάλλονται οι αναλογίες που υπάρχουν μεταξύ σταθερών και μεταβλητών συντελεστών με την προσθήκη κάθε φορά ενός εργάτη (μεταβλητός συντελεστής).

iv) Διαπιστώσεις που προκύπτουν από το νόμο.

β) Η επίδραση της μεταβολής της τεχνολογίας στην παραγωγή:

. Η τεχνολογία, όταν μεταβάλλεται, επιδρά στη συνάρτηση παραγωγής. Χρησιμοποίηση του διαγράμματος 3.4 του σχολικού βιβλίου (πίνακας ή διαφάνεια).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί η άσκηση 2 του σχολικού βιβλίου. Να κατασκευαστούν οι καμπύλες του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος σε κοινό διάγραμμα και να ερμηνευθεί η πορεία των καμπυλών με βάση το νόμο της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης.

7.ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Το συνολικό προϊόν μεγιστοποιείται, όταν το οριακό προϊόν γίνεται μηδέν. Σ Λ

β) Όταν το οριακό προϊόν λαμβάνει αρνητικές τιμές, το συνολικό προϊόν μειώνεται. Σ Λ

γ) Ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης ισχύει μόνο στη βραχυχρόνια περίοδο. Σ Λ

δ) Σύμφωνα με το νόμο της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης πρώτα μειώνεται το μέσο και μετά το οριακό προϊόν.

Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Δίνονται τα ακόλουθα δεδομένα που αφορούν την παραγωγή μιας επιχείρησης στη βραχυχρόνια περίοδο:

Αριθμός εργατών	0	1	2	3	4	5
Προϊόν	0	40	90	120	140	120

Να δείξετε διαγραμματικά εάν ισχύει ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης, σε ποια ποσότητα του μεταβλητού συντελεστή φαίνεται αυτό και γιατί.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το κόστος παραγωγής στη βραχυχρόνια περίοδο - Καμπύλες κόστους στη βραχυχρόνια περίοδο

2.ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν και να υπολογίζουν το σταθερό, το μεταβλητό και το συνολικό κόστος.
- β) Να σχεδιάζουν και να περιγράφουν τις καμπύλες του σταθερού, του μεταβλητού και του συνολικού κόστους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνεια - πίνακας – φωτοτυπίες.

4.ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η επιχείρηση παράγει χρησιμοποιώντας παραγωγικούς συντελεστές. Επομένως η παραγωγή δημιουργεί κόστος, το οποίο είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας παραγωγής.

5.ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Το κόστος παραγωγής στη βραχυχρόνια περίοδο:
. Διάκριση σταθερού, μεταβλητού και συνολικού κόστους (συμβολισμός στον πίνακα).
- β) Καμπύλες κόστους στη βραχυχρόνια περίοδο:

- i) Παράδειγμα, υπολογισμός μεταβλητού και συνολικού κόστους από τα δεδομένα του πίνακα 3.4 του βιβλίου.
- ii) Διαγραμματική παρουσίαση του παραδείγματος (πίνακας ή διαφάνεια).
- iii) Καμπύλες σταθερού, μεταβλητού και συνολικού κόστους (πίνακας ή διαφάνεια).
- iv) Πορεία καμπυλών και ερμηνεία τους.

6.ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Σύμφωνα με τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα να κατασκευαστούν οι καμπύλες σταθερού, μεταβλητού και συνολικού κόστους μιας επιχείρησης που λειτουργεί στη βραχυχρόνια περίοδο. Να περιγράψετε την πορεία τους.

Προϊόν Q	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Σταθερό Κόστος FC	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Μεταβλητο κόστος VC	0	50	95	135	165	180	190	195	205	225	265	325
Συνολικό Κόστος TC	100	150	195	235	265	280	290	295	305	325	365	425

7.ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Το σταθερό κόστος δε μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η παραγωγή.

Σ   Λ

β) Η καμπύλη του μεταβλητού κόστους στη βραχυχρόνια περίοδο ξεκινά πάντοτε από την αρχή των αξόνων. Σ Λ

γ) Όσο αυξάνεται η παραγωγή μιας επιχείρησης τόσο μεγαλύτερο γίνεται το μεταβλητό της κόστος. Σ Λ

δ) Το συνολικό κόστος της επιχείρησης είναι ίσο με το σταθερό, όταν η παραγωγή της επιχείρησης είναι μηδέν. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δίνεται ο παρακάτω πίνακας που αφορά την παραγωγή μιας επιχείρησης στη βραχυχρόνια περίοδο:

Προϊόν Q	0	1	2	3	4	5
Σταθερό Κόστος FC						
Μεταβλητό Κόστος VC	0	30	40		110	
Συνολικό Κόστος TC	40			110		210

α) Να συμπληρωθούν τα κενά του πίνακα.

β) Να κατασκευαστούν σε κοινό διάγραμμα οι καμπύλες του σταθερού, του μεταβλητού και του συνολικού κόστους.

γ) Να ερμηνευθεί η πορεία τους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Μέσο κόστος - Οριακό κόστος

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν και να υπολογίζουν το μέσο σταθερό, το μέσο μεταβλητό, το μέσο συνολικό και το οριακό κόστος.
- β) Να σχεδιάζουν και να περιγράφουν τις καμπύλες του μέσου σταθερού, του μέσου μεταβλητού, του μέσου συνολικού και του οριακού κόστους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η επιχείρηση έχει ανάγκη να γνωρίζει το κόστος που πληρώνει προκειμένου να παραγάγει κάθε μονάδα προϊόντος, καθώς και τις μεταβολές που θα προκύψουν στο κόστος παραγωγής από την αύξηση της παραγωγής της. Για το σκοπό αυτό πρέπει να γνωρίζει το μέσο και το οριακό της κόστος.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Μέσο κόστος:
  - i) Ορισμός και τύπος υπολογισμού του μέσου, του σταθερού, του μεταβλητού και του συνολικού κόστους (πίνακας).
  - ii) Παράδειγμα υπολογισμού των μεγεθών (πίνακας).
  - iii) Διαγραμματική παρουσίαση των καμπυλών (πίνακας ή διαφάνεια).

β) Οριακό Κόστος:

- i) Ορισμός, τύπος υπολογισμού (πίνακας).
- ii) Παράδειγμα υπολογισμού του οριακού κόστους, παράδειγμα βιβλίου (πίνακας).
- iii) Διαγραμματική παρουσίαση (πίνακας ή διαφάνεια).
- iv) Σημασία του εργατικού κόστους για την επιχείρηση.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με τη σημασία του οριακού και του μέσου κόστους για την επιχείρηση και σχετικά με τη διαφορά μεταξύ οριακού και μέσου κόστους.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Το μέσο μεταβλητό κόστος στην αρχή μειώνεται και στη συνέχεια αυξάνεται. Σ   Λ

β) Η καμπύλη του μέσου σταθερού κόστους έχει στη βραχυχρόνια περίοδο πορεία ίδια μ' αυτήν του μέσου μεταβλητού κόστους. Σ   Λ

γ) Το οριακό κόστος επηρεάζει σημαντικά την απόφαση της επιχείρησης σχετικά με την παραγωγή της επόμενης μονάδας παραγωγής. Σ   Λ

δ) Η πορεία της καμπύλης του μέσου συνολικού κόστους είναι όμοια με την πορεία της καμπύλης του μέσου μεταβλητού κόστους. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί στο σπίτι η άσκηση 3 του σχολικού βιβλίου (σελ. 76).

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.6

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Σχέση των καμπυλών μέσου και οριακού κόστους
- β) Σχέση καμπυλών μέσου προϊόντος - μέσου μεταβλητού κόστους και οριακού προϊόντος - οριακού κόστους

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να περιγράφουν την πορεία του οριακού κόστους σε σχέση με τις καμπύλες του μέσου μεταβλητού και του μέσου συνολικού κόστους.
- β) Να εξηγούν και να συσχετίζουν, με βάση το νόμο της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης, την αντίστροφη πορεία των καμπυλών του μέσου προϊόντος - μέσου μεταβλητού κόστους και του οριακού προϊόντος - οριακού κόστους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνειες - πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Υπενθύμιση πορείας καμπυλών μέσου, μεταβλητού, συνολικού και οριακού κόστους.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Σχέση των καμπυλών μέσου και οριακού κόστους:

- i) Αναλυτική διαγραμματική παρουσίαση και σύγκριση της πορείας των καμπυλών του μέσου μεταβλητού και του οριακού κόστους (διάγραμμα 3.8 του σχολικού βιβλίου).
  - ii) Ίδια ανάλυση για το μέσο συνολικό και το οριακό κόστος (διάγραμμα 3.8 του σχολικού βιβλίου).
  - iii) Απλή αναφορά για τα σημεία τομής των καμπυλών του μέσου και του οριακού κόστους (διάγραμμα 3.8 του σχολικού βιβλίου).
- β) Σχέση καμπυλών μέσου προϊόντος - μέσου μεταβλητού κόστους και οριακού προϊόντος - οριακού κόστους:
- i) Διαγραμματική παρουσίαση (διάγραμμα 3.9 του σχολικού βιβλίου).
  - ii) Αντίστροφη σχηματική θέση των καμπυλών των μεγεθών.
  - iii) Χρησιμοποίηση της εργασίας ως μοναδικού μεταβλητού συντελεστή και ερμηνεία των σχέσεων:

$$MC = \frac{W}{MP}, \quad AVC = \frac{W}{AP}$$

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Να χρησιμοποιηθεί η άσκηση 4 του σχολικού βιβλίου (σελ. 76) στην οποία να προστεθεί ως ερώτημα η διαγραμματική απεικόνιση των καμπυλών του οριακού προϊόντος και του οριακού κόστους.

7.ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Η καμπύλη του οριακού κόστους βρίσκεται κάτω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους, όσο το τελευταίο μειώνεται. Σ   Λ
- β) Η καμπύλη του οριακού κόστους τέμνεται με την καμπύλη του μέσου

μεταβλητού κόστους, όταν αυτή δεν έχει την ελάχιστη τιμή της. Σ Λ

γ) Η καμπύλη του οριακού κόστους βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου συνολικού κόστους, όταν αυτή αυξάνεται. Σ Λ

δ) Όταν το οριακό κόστος έχει την ελάχιστη τιμή του, τότε το οριακό προϊόν έχει τη μέγιστη τιμή του. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί στο σπίτι η άσκηση 6 (σελ. 77) του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 3.7

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το κόστος παραγωγής στη μακροχρόνια περίοδο - Οικονομίες και αντιστοιχίες κλίμακας

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να περιγράφουν και να αιτιολογούν τη συμπεριφορά του κόστους στη μακροχρόνια περίοδο.
- β) Να ορίζουν τις οικονομίες και τις αντιστοιχίες κλίμακας και να αναφέρουν τους λόγους που τις δημιουργούν.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Υπενθύμιση της διαφοράς μεταξύ βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας περιόδου παραγωγής. Η ανάλυση που έγινε στα προηγούμενα κεφάλαια αφορούσε τη βραχυχρόνια περίοδο παραγωγής. Στο σημείο αυτό θα γίνει μια εξέταση του κόστους στη μακροχρόνια περίοδο.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Το κόστος παραγωγής στη μακροχρόνια περίοδο:
  - i) Μακροχρόνια περίοδος σημαίνει μεταβολή και της κλίμακας παραγωγής μιας επιχείρησης.
  - ii) Πορεία μεγεθών κόστους στη συγκεκριμένη περίοδο.

iii) Διαφορά των αιτίων που προκαλούν τη μεταβολή στο κόστος σε σχέση με τη βραχυχρόνια περίοδο.

β) Οικονομίες και αντιστοικονομίες κλίμακας:

i) Ανάλυση οικονομιών κλίμακας.

ii) Κυριότερος λόγος ύπαρξης αντιστοικονομιών κλίμακας.

iii) Σημασία της οικονομικής επιστήμης στην προσπάθεια απόδοσης άριστων λύσεων.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με το διαφορετικό λόγο που επηρεάζει την πορεία της καμπύλης του μακροχρόνιου μέσου κόστους σε σύγκριση με την πορεία της καμπύλης του μέσου βραχυχρόνιου κόστους.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η συμπεριφορά της καμπύλης του οριακού κόστους στη μακροχρόνια περίοδο οφείλεται στο νόμο της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης. Σ Λ

β) Στη μακροχρόνια περίοδο όλες οι δαπάνες της επιχείρησης είναι μεταβλητές. Σ Λ

γ) Η κυριότερη αντιστοικονομία κλίμακας οφείλεται στη δυνατότητα χρησιμοποίησης πιο αποδοτικής τεχνολογίας. Σ Λ

δ) Η δυνατότητα χρησιμοποίησης μεγαλύτερης εξειδίκευσης οδηγεί στην αύξηση του μακροχρόνιου μέσου κόστους της παραγωγής. Σ Λ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α. Όταν το οριακό προϊόν είναι μεγαλύτερο από το μέσο προϊόν, τότε το μέσο προϊόν αυξάνεται. Σ Λ

β. Ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης αρχίζει να εμφανίζεται, όταν το συνολικό προϊόν αρχίζει να μειώνεται. Σ Λ

γ. Το μέσο μεταβλητό κόστος αρχίζει να αυξάνεται, όταν το μέσο προϊόν αρχίζει να μειώνεται. Σ Λ

δ. Η καμπύλη του οριακού κόστους βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους όσο αυτό αυξάνεται. Σ Λ

ε. Η καθοδική πορεία της καμπύλης του μέσου κόστους στη μακροχρόνια περίοδο οφείλεται στις αντισοικονομίες κλίμακας. Σ Λ

II. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα:

1. Το συνολικό προϊόν παίρνει τη μέγιστη τιμή του, όταν:

- α. Το μέσο προϊόν είναι μηδέν.
- β. Το μέσο μεταβλητό κόστος έχει τιμή μικρότερη από το οριακό κόστος.
- γ. Το οριακό κόστος έχει πτωτική πορεία.
- δ. Το οριακό προϊόν είναι μηδέν.

2. Το μέσο προϊόν παίρνει τη μέγιστη τιμή του, όταν:

- α. Το οριακό προϊόν είναι μηδέν.
- β. Το συνολικό προϊόν παίρνει τη μέγιστη τιμή του.
- γ. Το οριακό προϊόν είναι ίσο μ' αυτό.
- δ. Το μέσο μεταβλητό κόστος μειώνεται.

3. Η καμπύλη του οριακού κόστους, ανερχόμενη, τέμνει στο πιο χαμηλό σημείο τις καμπύλες:

- α. Του μεταβλητού και του σταθερού κόστους.
- β. Του σταθερού και του συνολικού κόστους.
- γ. Του μέσου σταθερού και του μεταβλητού κόστους.
- δ. Του μέσου μεταβλητού και του μέσου συνολικού κόστους.

4. Όταν το μέγεθος του μέσου μεταβλητού κόστους αυξάνεται, τότε:

- α. Το οριακό κόστος είναι μικρότερο από το μέσο μεταβλητό κόστος.
- β. Το οριακό κόστος είναι μεγαλύτερο από το μέσο μεταβλητό κόστος.
- γ. Το οριακό κόστος παίρνει τη μικρότερη τιμή του.
- δ. Το μέσο συνολικό κόστος είναι μικρότερο από το οριακό κόστος.

5. Μια επιχείρηση, όταν παράγει 500 μονάδες προϊόντος, έχει μεταβλητό κόστος ανά μονάδα προϊόντος 2.000 δραχ. Όταν αυξήσει την παραγωγή της κατά 10 μονάδες προϊόντος, το μεταβλητό κόστος ανά μονάδα προϊόντος γίνεται 1.900 δραχ. Το οριακό κόστος είναι:

- α. 10
- β. 200
- γ. 310
- δ. 190

III. Άσκηση

Ο παρακάτω πίνακας αφορά μια επιχείρηση που λειτουργεί σε βραχυχρόνια περίοδο.

Αριθμός εργατών L	1	2	3	4	5	6
Προϊόν Q			60			
Μέσο προϊόν AP	8			24		22
Οριακό προϊόν MP		14			24	

- α. Να συμπληρωθούν τα κενά του πίνακα.

β. Με την προσθήκη ποιου εργάτη αρχίζει να ισχύει ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης και γιατί;

γ. Το μεταβλητό κόστος της επιχείρησης αποτελείται από την αμοιβή της εργασίας, που είναι σταθερή για κάθε εργάτη, και από δαπάνες για πρώτη ύλη. Κάθε μονάδα παραγωγής απαιτεί πρώτη ύλη αξίας 1.000 δραχ. Το μέσο συνολικό κόστος στο επίπεδο παραγωγής του πέμπτου εργάτη είναι 1.500 δραχ. και το οριακό κόστος 1.250 δραχ. Να βρεθεί το σταθερό κόστος της επιχείρησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Το κεφάλαιο εξετάζει την προσφορά των αγαθών, η οποία βασίζεται στη θεωρία παραγωγής και στη συμπεριφορά της επιχείρησης.

Στο κεφάλαιο αυτό ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι:

- (i) Η βραχυχρόνια καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης εξαρτάται από το οριακό κόστος παραγωγής της προσφερόμενης ποσότητας. Η επιχείρηση πρέπει να βρει την κατάλληλη ποσότητα στην οποία επιτυγχάνει το μέγιστο κέρδος. Το κόστος παραγωγής εξαρτάται από την παραγόμενη ποσότητα. Η πρόσοδος της επιχείρησης εξαρτάται από την τιμή και την ποσότητα την οποία πωλεί η επιχείρηση. Η επιχείρηση επιδιώκει από κάθε πρόσθετη μονάδα που παράγει να κερδίζει, πράγμα που σημαίνει ότι η τιμή πώλησης αυτής της μονάδας (P), που είναι ίση με την οριακή πρόσοδο (MR), πρέπει να είναι μεγαλύτερη από το κόστος παραγωγής της ίδιας μονάδας (οριακό κόστος, MC). Η επιχείρηση συνεχίζει να παράγει μέχρι το σημείο εκείνο που το οριακό κόστος γίνεται ίσο με την τιμή πώλησης. Στο σημείο αυτό μεγιστοποιούνται τα κέρδη της.
- (ii) Η επιχείρηση δεν παράγει, όταν η τιμή πώλησης του προϊόντος δεν της επιτρέπει να καλύπτει το μεταβλητό της κόστος. Επομένως η επιχείρηση δεν προσφέρει προϊόν για τιμές μικρότερες από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό κόστος.
- (iii) Η καμπύλη προσφοράς εκφράζει τις σχέσεις τιμών και προσφερόμενων ποσοτήτων, με σταθερούς τους προσδιοριστικούς παράγοντες της προσφοράς.
- (iv) Οι υπόλοιποι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς, όταν μεταβάλλονται, μετατοπίζουν την καμπύλη προσφοράς. Επομένως πρέπει να γίνει σαφής η διάκριση της μεταβολής της **προσφερόμενης ποσότητας** από τη μεταβολή της **προσφοράς**.

(ν) Η ελαστικότητα της προσφοράς εκφράζει την αντίδραση των επιχειρήσεων, σε σχέση με τις προσφερόμενες ποσότητες, στις μεταβολές των τιμών, όταν οι υπόλοιποι προσδιοριστικοί παράγοντες μένουν σταθεροί.

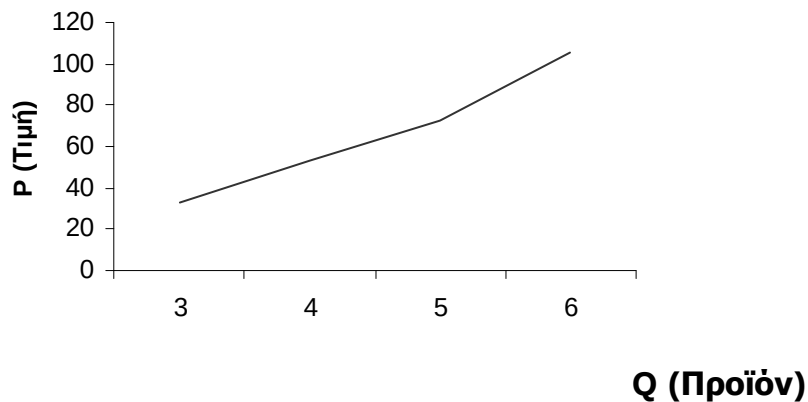
2. Τεχνικές παρατηρήσεις - Παραδείγματα

(i) Σημαντικό σημείο της ανάλυσης του κεφαλαίου αφορά τον τρόπο προσδιορισμού της καμπύλης προσφοράς από τα στοιχεία κόστους της επιχείρησης. Αυτό μπορούμε να το δείξουμε με ένα απλό αριθμητικό παράδειγμα. Έστω ότι έχουμε τα ακόλουθα δεδομένα του παρακάτω πίνακα και θέλουμε να παρασταθεί η καμπύλη προσφοράς.

Μονάδες Παραγωγής	Μεταβλητό κόστος VC	Μέσο μεταβλητό κόστος AVC	Οριακό κόστος MC
0	0	—	—
1	40	40	40
2	66	33	26
3	99	33	33
4	152	38	53
5	225	45	73
6	330	55	105

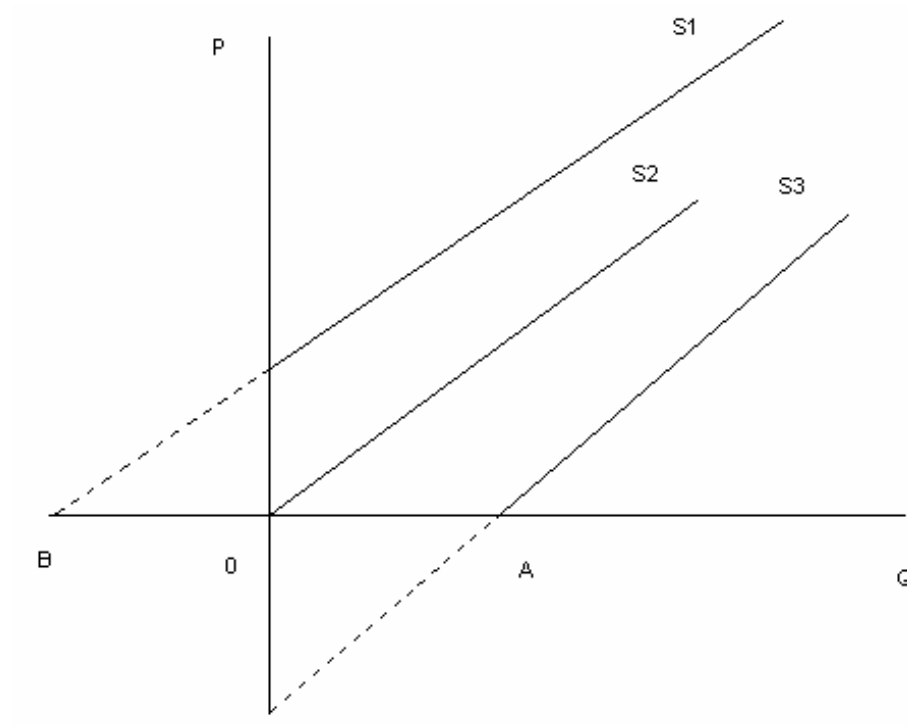
Στο τρίτο επίπεδο παραγωγής, όπου το οριακό κόστος είναι ίσο με το μέσο μεταβλητό κόστος ($MC = P$), η επιχείρηση ξεκινά να παράγει, αφού από το σημείο αυτό και πάνω καλύπτει το μεταβλητό της κόστος.

P	33	53	73	105
Q	3	4	5	6

Διάγραμμα 4.1

(ii) Η ελαστικότητα της προσφοράς (E_s) είναι πάντοτε θετική. Πιο κάτω, στην περίπτωση των καμπυλών προσφοράς που έχουν τη μορφή της ευθείας γραμμής, μπορούμε να γνωρίζουμε αν η E_s είναι μεγαλύτερη, μικρότερη ή ίση με τη μονάδα. Στο παρακάτω διάγραμμα 4.2 μπορούμε να δείξουμε ότι, όταν η καμπύλη προσφοράς έχει τη θέση $S1$, δηλαδή τέμνει τον άξονα των τιμών, τότε έχει σε όλα τα σημεία της ελαστικότητα μεγαλύτερη της μονάδας. Κάθε καμπύλη προσφοράς που έχει τη θέση $S2$, δηλαδή διέρχεται από την αρχή των αξόνων, έχει σε όλα τα σημεία της ελαστικότητα ίση με τη μονάδα. Τέλος, κάθε καμπύλη προσφοράς που έχει τη θέση $S3$, δηλαδή τέμνει τον άξονα των ποσοτήτων, έχει σε όλα τα σημεία της ελαστικότητα μικρότερη της μονάδας.

Διάγραμμα 4.2

Έστω ότι η καμπύλη προσφοράς έχει τη μορφή:

$$Q_s = \gamma + \delta P, \text{ όπου } \delta > 0 \quad (1)$$

$$E_s = \frac{\frac{\Delta Q_s}{Q_s}}{\frac{\Delta P}{P}} \quad (2)$$

$$\text{Επειδή } \frac{\Delta Q_s}{\Delta P} = \delta \text{ και}$$

$$E_s = \delta \frac{P}{Q_s} \quad (3)$$

Από την (1) έχουμε:

$$P = \frac{Q_s - \gamma}{\delta} \quad (4)$$

και θέτοντας την (4) στην (3) έχουμε:

$$E_s = \delta \frac{\frac{Q_s - \gamma}{\delta}}{Q_s} \quad \text{ή}$$

$$E_s = \frac{Q_s - \gamma}{Q_s} \quad (5)$$

Σύμφωνα με την (5), αν $\gamma > 0$ (αν δηλαδή έχουμε την περίπτωση της καμπύλης προσφοράς S3), τότε το γ είναι τμήμα της OA, τότε $Q_s - \gamma < Q_s$, άρα ο λόγος

$\frac{Q_s - \gamma}{Q_s}$ είναι μικρότερος της μονάδας και $E_s < 1$.

Q_s

Αν $\gamma = 0$ (αν δηλαδή έχουμε την περίπτωση της καμπύλης προσφοράς S2), τότε η καμπύλη προσφοράς διέρχεται από την αρχή των αξόνων και ο λόγος

$\frac{Q_s - \gamma}{Q_s}$ είναι ίσος με τη μονάδα, άρα $E_s = 1$.

Q_s

Αν $\gamma < 0$ (αν δηλαδή έχουμε την περίπτωση της καμπύλης προσφοράς S1), τότε το γ είναι τμήμα της OB και $Q_s - \gamma > Q_s$, άρα ο λόγος

$Q_s - \gamma$

----- είναι μεγαλύτερος της μονάδας και επομένως $E_s > 1$.

Q_s

---

3. Σχόλια.

Ο στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να κατανοήσει ο μαθητής ότι η προσφορά αφορά τον τρόπο προσδιορισμού της προσφερόμενης ποσότητας στις μεταβολές των τιμών, υπό τη συνθήκη της μεγιστοποίησης του κέρδους. Είναι ανάγκη να γίνει σύνδεση με τα μεγέθη του κόστους, γιατί αυτό θα βοηθήσει το μαθητή να αντιληφθεί πότε παράγει η επιχείρηση στη βραχυχρόνια περίοδο και να κατανοήσει ευκολότερα πότε πρέπει να συνεχίσει να λειτουργεί η επιχείρηση στην αγορά του πλήρους ανταγωνισμού (έκτο κεφάλαιο) και πότε παύει να λειτουργεί. Η ανάλυση της παραγράφου που αφορά τη διαφορά μεταξύ της μεταβολής της προσφοράς και της μεταβολής στην προσφερόμενη ποσότητα να συσχετιστεί με τη μεταβολή της ζήτησης και της ζητούμενης ποσότητας.

4. Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, έκδοση 15^η, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998.

Samuelson P., Nordhaus W., *Economics*, 16η έκδοση, 1999, κεφ. 4 και 6.

Ferguson C.E., *Μικροοικονομική θεωρία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1973.

Varian Hal., *Intermediate Microeconomics – A Modern Approach*, WW Norton & Company, N.York 1990.

Ζαχαριάδη – Σούρα Δ., *Μικροοικονομική*, εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα - Πειραιάς 1993, κεφ. 2 και 3.

Heilbroner R.- Thurow L., *Για την κατανόηση της μικροοικονομίας*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1984.

Picard P., *Elements de microeconomie*, 4η έκδοση, Montchrestien, Paris 1994, κεφ. 6.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 4.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Η καμπύλη προσφοράς - Νόμος προσφοράς
- β) Η αγοραία καμπύλη προσφοράς

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορεί ο μαθητής:

- α) Να διατυπώνει το νόμο της προσφοράς.
- β) Να σχεδιάζει την καμπύλη προσφοράς από τον πίνακα προσφοράς.
- γ) Να υπολογίζει και να σχεδιάζει την αγοραία καμπύλη προσφοράς από τις ατομικές καμπύλες προσφοράς που την αποτελούν.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνειες - πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η διαμόρφωση της τιμής ενός αγαθού είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ζήτησης και προσφοράς. Επομένως είναι απαραίτητη η κατανόηση από τους μαθητές του τρόπου λειτουργίας και των δύο αυτών δυνάμεων της αγοράς.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Σχέση κόστους παραγωγής (οριακό, μεταβλητόκόστος) και καμπύλης προσφοράς της επιχείρησης.

Η επιχείρηση δεν προσφέρει, όταν η τιμή πώλησης του προϊόντος δεν της επιτρέπει να καλύπτει το μεταβλητό της κόστος. Επομένως η επιχείρηση δεν προσφέρει προϊόν για τιμές μικρότερες από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό της κόστος.

Χρησιμοποίηση του παραδείγματος που ήδη έχει δοθεί στα δεδομένα του κεφαλαίου, το οποίο αφορά τον τρόπο προσδιορισμού της καμπύλης προσφοράς από τα στοιχεία κόστους της επιχείρησης (διαφάνεια ή πίνακας).

Μονάδες Παραγωγής Q	Μεταβλητό κόστος VC	Μέσο μεταβλητό κόστος AVC	Οριακό κόστος MC
0	0	-	-
1	40	40	40
2	66	33	26
3	99	33	33
4	152	38	53
5	225	45	73
6	330	55	105

β) Κατασκευή του διαγράμματος της ατομικής καμπύλης προσφοράς με βάση τα δεδομένα του προηγούμενου πίνακα (διαφάνεια ή πίνακας).

γ) Διατύπωση του νόμου της προσφοράς.

δ) Εξήγηση της θετικής κλίσης της καμπύλης προσφοράς στο διάγραμμα και αιτιολόγησή της από τη θετική σχέση μεταξύ τιμής και προσφερόμενης ποσότητας.

ε) Αγοραία καμπύλη προσφοράς.

Διαγραμματική απεικόνιση, στον πίνακα ή σε διαφάνεια, απλού παραδείγματος.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Μπορεί να ληφθεί ως παράδειγμα η πρώτη άσκηση του σχολικού βιβλίου.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Όσο αυξάνεται το κατά μονάδα κόστος, η επιχείρηση αυξάνει την παραγωγή της ακόμη και με την ίδια τιμή πώλησης, γιατί αυξάνει το κέρδος της. Σ Λ

β) Η βραχυχρόνια καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης είναι κατ' ουσία το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του μεταβλητού κόστους, που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους. Σ Λ

γ) Η καμπύλη προσφοράς δείχνει τις ποσότητες που είναι διατεθειμένη να προσφέρει η επιχείρηση σε κάθε τιμή του αγαθού, όταν οι υπόλοιποι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς παραμένουν σταθεροί. Σ Λ

δ) Γραφικά η καμπύλη προσφοράς έχει αρνητική κλίση, γιατί, όταν αυξάνεται η τιμή, αυξάνεται και η προσφερόμενη ποσότητα και αντίστροφα, όταν μειώνεται η τιμή, μειώνεται και η προσφερόμενη ποσότητα. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί στο σπίτι η άσκηση 2 του σχολικού βιβλίου (σελ. 91) χωρίς το ερώτημα β.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 4.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ (2 διδακτικές ώρες)

- α) Η συνάρτηση προσφοράς
- β) Προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς
- γ) Μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας και μεταβολή της προσφοράς

2. ΣΤΟΧΟΙ

- α) Να μπορούν οι μαθητές να ορίζουν τους υπόλοιπους, εκτός της τιμής, προσδιοριστικούς παράγοντες της προσφοράς.
- β) Να δείχνουν διαγραμματικά πώς ο καθένας από τους προσδιοριστικούς παράγοντες επιδρά στην προσφορά.
- γ) Να δείχνουν σε διάγραμμα τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στη μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας και στη μεταβολή της προσφοράς.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - διαφάνειες – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η αναφορά στο νόμο της προσφοράς έγινε με την προϋπόθεση ότι οι υπόλοιποι προσδιοριστικοί παράγοντες παραμένουν σταθεροί και μεταβάλλεται μόνο η τιμή. Η συνάρτηση προσφοράς εκφράζεται ως $Q_s = F(P)$ και η γραμμική της μορφή ως

$$Q_s = \gamma + \delta P.$$

Το δ είναι πάντα θετικός αριθμός και εκφράζει τη θετική κλίση της καμπύλης προσφοράς.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Χρησιμοποίηση κοινού διαγράμματος για την ανάλυση των προσδιοριστικών παραγόντων της προσφοράς (πίνακας ή διαφάνεια).

β)

. Μεταβολή στις τιμές των παραγωγικών συντελεστών

Μεταβολή στο κόστος παραγωγής

Προσδιορισμός καμπύλης προσφοράς

Μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς ανάλογα με τη μεταβολή των τιμών (αύξηση ή μείωση) των παραγωγικών συντελεστών

. Μεταβολή της τεχνολογίας

Μεταβολή στη συνάρτηση παραγωγής

Μεταβολή στο κόστος παραγωγής

Προσδιορισμός καμπύλης προσφοράς

Μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς ανάλογα με τη μεταβολή της τεχνολογίας (βελτίωση - χειροτέρευση)

. **Καιρικές συνθήκες:** Σημαντικός παράγοντας κυρίως για χώρες που παράγουν γεωργικά προϊόντα.

. **Αριθμός επιχειρήσεων:** Επισημάνση ότι ο παράγοντας αυτός αφορά αποκλειστικά την αγοραία προσφορά.

γ) Μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας και μεταβολή της προσφοράς (διαγραμματική απεικόνιση στον πίνακα με δύο διαφορετικά σχήματα ή σε διαφάνειες).

Παρουσίαση της μεταβολής της προσφερόμενης ποσότητας που αναφέρεται στη μετακίνηση κατά μήκος της ίδιας καμπύλης (διάγραμμα 4.5 σχολικού βιβλίου), όταν μεταβάλλεται μόνο η τιμή με σταθερούς τους λοιπούς προσδιοριστικούς παράγοντες.

Παρουσίαση της μεταβολής της προσφοράς που αναφέρεται στη μετατόπιση ολόκληρης της καμπύλης προσφοράς, όταν η τιμή παραμένει σταθερή και μεταβάλλεται κάποιος προσδιοριστικός παράγοντας της προσφοράς (διάγραμμα 4.6 σχολικού βιβλίου).

δ) Ταυτόχρονη μεταβολή της τιμής του αγαθού και ενός προσδιοριστικού παράγοντα (διάγραμμα 4.7 σχολικού βιβλίου), που αναφέρεται σε ένα συνδυασμό μεταβολής τιμής και ενός προσδιοριστικού παράγοντα.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Να εξηγήσετε και να δείξετε διαγραμματικά τι είδους μεταβολές πρέπει να γίνουν στους προσδιοριστικούς παράγοντες της προσφοράς, ώστε να έχουμε αύξηση της προσφοράς.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής, όταν η τιμή πώλησης του προϊόντος παραμένει σταθερή, έχει ως συνέπεια την αύξηση της προσφοράς. Σ Λ

β) Η βελτίωση της τεχνολογίας, εφόσον η τιμή πώλησης του προϊόντος είναι αμετάβλητη, έχει ως συνέπεια τη μείωση του μέσου κόστους παραγωγής και την αύξηση της προσφοράς. Σ Λ

γ) Ο αριθμός των επιχειρήσεων σε μια αγορά επηρεάζει την αγοραία καμπύλη προσφοράς. Σ Λ

δ). Η μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας ενός αγαθού αναφέρεται στη μετατόπιση ολόκληρης της καμπύλης προσφοράς, όταν μεταβάλλεται η τιμή του αγαθού, ενώ οι λοιποί προσδιοριστικοί παράγοντες παραμένουν σταθεροί. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε τι επίδραση θα έχει στην τελική προσφερόμενη ποσότητα των εντύπων (εφημερίδων, περιοδικών, βιβλίων) μια αύξηση στην τιμή του χαρτιού που χρησιμοποιείται στην παραγωγή τους και μια ταυτόχρονη αύξηση στην τιμή πώλησής τους.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 4.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η ελαστικότητα της προσφοράς - Ελαστική και ανελαστική προσφορά και η επίδραση του παράγοντα χρόνου.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να να εξηγούν τι είναι η ελαστικότητα της προσφοράς.
- β) Να υπολογίζουν την ελαστικότητα της προσφοράς.
- γ) Να εξηγούν ποια είναι η σημασία του παράγοντα χρόνου στον προσδιορισμό του μεγέθους της ελαστικότητας της προσφοράς.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Υπενθύμιση της έννοιας της ελαστικότητας της ζήτησης ως προς την τιμή, ώστε να έχουμε ανάλογη σύνδεση με την ελαστικότητα της προσφοράς.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Ορισμός του μεγέθους της ελαστικότητας της προσφοράς και υπολογισμός του από τη χρησιμοποίηση του τύπου (παρουσίαση στον πίνακα).
- β) Παράδειγμα υπολογισμού από τα δεδομένα του σχολικού βιβλίου (παρουσίαση στον πίνακα).
- γ) Αναφορά στην ελαστικότητα προσφοράς τόξου (παρουσίαση στον πίνακα).
- δ) Χαρακτηρισμός της ελαστικότητας (διαγράμματα 4.8 και 4.9 του σχολικού βιβλίου).

ε) Σημασία του παράγοντα χρόνου ως προς τον προσδιορισμό του μεγέθους ελαστικότητας της προσφοράς.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

α) Χρησιμοποίηση των ασκήσεων 1-β και 2-β του σχολικού βιβλίου.

β) Δίνονται τα παρακάτω δεδομένα μιας επιχείρησης που λειτουργεί σε βραχυχρόνια περίοδο. Οι υπόλοιποι προσδιοριστικοί παράγοντες, εκτός της τιμής, παραμένουν σταθεροί.

Συνδυασμοί	P	Qs
A	10	40
B	20	50
Γ	30	75
Δ	40	120

Να υπολογίσετε και να χαρακτηρίσετε την ελαστικότητα της προσφοράς μεταξύ των συνδυασμών, όταν η τιμή αυξάνεται.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η τιμή της ελαστικότητας της προσφοράς είναι θετική, αφού οι μεταβολές των τιμών και των ποσοτήτων είναι προς την ίδια κατεύθυνση. Σ Λ

β) Αν σε μια μεταβολή της τιμής η ποσοστιαία μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής, τότε η ελαστικότητα της προσφοράς είναι ανελαστική. Σ Λ

γ) Όταν η ελαστικότητα της προσφοράς ενός αγαθού είναι ίση με το μηδέν, τότε η προσφερόμενη ποσότητα δε μεταβάλλεται, όταν μεταβάλλεται η τιμή. Σ Λ

δ) Η ελαστικότητα της προσφοράς είναι μεγαλύτερη στη μακροχρόνια περίοδο από ό,τι στη βραχυχρόνια, αφού η επιχείρηση μπορεί να μεταβάλλει όλους τους παραγωγικούς συντελεστές.

Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί στο σπίτι η άσκηση 3 του σχολικού βιβλίου και να προστεθεί ένα ερώτημα:

(γ) Να υπολογιστεί η ελαστικότητα της προσφοράς, όταν η τιμή μειώνεται από 1010 σε 510.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

1. Όσο αυξάνεται το κατά μονάδα κόστος, η επιχείρηση αυξάνει την παραγωγή της ακόμη και με την ίδια τιμή πώλησης, γιατί αυξάνει το κέρδος της. Σ Λ

2. Η αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής, όταν η τιμή πώλησης του προϊόντος παραμένει σταθερή, έχει ως συνέπεια την αύξηση της προσφοράς. Σ Λ

3. Η βελτίωση της τεχνολογίας, εφόσον η τιμή πώλησης του προϊόντος είναι αμετάβλητη, έχει ως συνέπεια τη μείωση του μέσου κόστους παραγωγής και την αύξηση της προσφοράς. Σ Λ

4. Η ελαστικότητα της προσφοράς είναι μεγαλύτερη στη μακροχρόνια περίοδο από ό,τι στη βραχυχρόνια, αφού η επιχείρηση δεν μπορεί να μεταβάλει όλους τους παραγωγικούς συντελεστές. Σ Λ

5. Αν σε μια μεταβολή της τιμής η ποσοστιαία μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής, τότε η ελαστικότητα της προσφοράς είναι ανελαστική. Σ Λ

II. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1. Η βραχυχρόνια καμπύλη προσφοράς μιας επιχείρησης είναι στην ουσία:

- α. Το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του μέσου μεταβλητού κόστους που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του οριακού κόστους.
  - β. Το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του μεταβλητού κόστους που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους.
  - γ. Το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους, που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μεταβλητού κόστους.
  - δ. Το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους, που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους.
-

2. Σύμφωνα με το νόμο της προσφοράς:

- α. Όταν μειώνεται η τιμή του αγαθού, αυξάνεται η προσφερόμενη ποσότητα και αντίστροφα.
- β. Όταν αυξάνεται η τιμή του αγαθού, αυξάνεται και η προσφερόμενη ποσότητα και αντίστροφα.
- γ. Όταν μειώνεται η τιμή του αγαθού, αυξάνεται το κόστος της επιχείρησης και αντίστροφα.
- δ. Όταν αυξάνεται η τιμή του αγαθού, μειώνεται η προσφερόμενη ποσότητα του αγαθού και αντίστροφα.

3. Όταν αυξηθεί η προσφορά ενός προϊόντος, τότε:

- α. Η καμπύλη προσφοράς για το προϊόν έχει μετατοπιστεί αριστερά.
  - β. Έχει αυξηθεί η τιμή του προϊόντος και οι παραγωγοί είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν μεγαλύτερη ποσότητα από πριν.
  - γ. Σε κάθε δυνατή τιμή του προϊόντος οι παραγωγοί είναι διατεθειμένοι
-

να προσφέρουν μεγαλύτερη ποσότητα από πριν.

δ. Έχει αυξηθεί το κόστος παραγωγής του προϊόντος.

4. Η προσφορά ενός αγαθού είναι ελαστική, όταν:

α. Η ποσοστιαία μεταβολή στην προσφερόμενη ποσότητα είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή στην τιμή του.

β. Η ποσοστιαία μεταβολή στην προσφερόμενη ποσότητα είναι μικρότερη από την ποσοστιαία μεταβολή στην τιμή του.

γ. Η ποσοστιαία μεταβολή στην τιμή είναι ίση με την ποσοστιαία μεταβολή στην προσφερόμενη ποσότητα.

δ. Η τιμή της ελαστικότητας μετά τον υπολογισμό της είναι θετικός αριθμός.

5. Η προσφορά ενός αγαθού είναι ανελαστική, όταν:

α. Μια αύξηση της τιμής κατά 20% επιφέρει αύξηση της προσφερόμενης ποσότητας κατά 30%.

β. Μια αύξηση της τιμής κατά 15% επιφέρει αύξηση της προσφερόμενης ποσότητας κατά 15%.

γ. Μια αύξηση της τιμής κατά 10% επιφέρει αύξηση της προσφερόμενης ποσότητας κατά 5%.

δ. Μια μείωση της τιμής κατά 12% επιφέρει μείωση της προσφερόμενης ποσότητας κατά 20%.

III. Άσκηση

Τα παρακάτω δεδομένα αφορούν την παραγωγή μιας επιχείρησης που λειτουργεί σε βραχυχρόνια περίοδο:

Αριθμός Εργατών	0	1	2	3	4	5	6
Προϊόν	0	8	20	30	36	40	42

Η αμοιβή εργασίας, που είναι ο μοναδικός μεταβλητός συντελεστής, είναι 5.000 χρηματικές μονάδες, ενώ το σταθερό κόστος της επιχείρησης είναι 1.000 χρηματικές μονάδες.

Ζητείται να παρασταθεί γραφικά η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

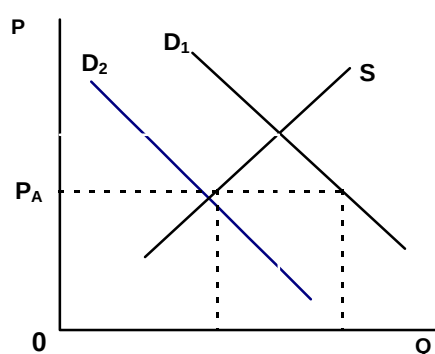
Στον προσδιορισμό των τιμών οι συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς (και οι αντίστοιχες καμπύλες) εκφράζουν τις δυνάμεις της αγοράς. Για να κατανοήσει ο μαθητής πώς προσδιορίζεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας, πρέπει να εξηγηθεί η αντίρροπη λειτουργία των δυνάμεων της ζήτησης και της προσφοράς, έτσι ώστε να εξαλείφεται είτε το πλεόνασμα είτε το έλλειμμα. Ο προσδιορισμός της τιμής ενός αγαθού με την καμπύλη ζήτησης και την καμπύλη προσφοράς είναι στατικός και αφορά την τιμή του αγαθού για κάποια δεδομένη περίοδο, με σταθερούς όλους τους άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης και της προσφοράς.

Πρέπει να διευκρινιστεί στους μαθητές ο σημαντικός ρόλος του κράτους στη διαμόρφωση των τιμών. Το κράτος, όταν παρεμβαίνει στην αγορά, για να καθορίσει ανώτατες και κατώτατες τιμές, το κάνει σε εξαιρετικές περιπτώσεις και ως έσχατη λύση. Το αποτέλεσμα βεβαίως αυτών των παρεμβάσεων είναι να παρουσιάζονται προβλήματα από τη δημιουργία ελλείμματος ή πλεονάσματος αντίστοιχα. Το κράτος όμως έχει τη δυνατότητα με τη δημοσιονομική πολιτική του να επηρεάσει και τη ζήτηση και την προσφορά των αγαθών (Κεφάλαιο 10 - «Δημόσια οικονομικά»). Στην περίπτωση αυτή η παρέμβαση του κράτους είναι έμμεση και εκφράζεται μέσω των νόμων της προσφοράς και της ζήτησης και όχι με άμεσο καθορισμό ανώτατων και κατώτατων τιμών.

Τα εργατικά σωματεία και οι αγροτικές ενώσεις μπορούν επίσης να επηρεάσουν την αγορά, με διεκδικήσεις όσον αφορά την αύξηση του εργατικού μισθού, τη μεγαλύτερη τιμή ασφάλειας για τα αγροτικά προϊόντα κτλ.

Επιβολή ανώτατων τιμών

Αναφέρεται στο βιβλίο ότι, αν το κράτος έχει τον απόλυτο έλεγχο της προσφερόμενης ποσότητας, μπορεί να διανείμει το προϊόν με δελτία και σε περιορισμένη ποσότητα ανά άτομο. Ουσιαστικά μ' αυτή τη διαδικασία το κράτος προσπαθεί να μειώσει τη ζήτηση από D_1 σε D_2 , ώστε η καμπύλη ζήτησης να τέμνει την καμπύλη προσφοράς στο επίπεδο της ανώτατης επιβαλλόμενης τιμής (διάγραμμα 5.1).

Διάγραμμα 5.1

2. Τεχνικές παρατηρήσεις - παραδείγματα

Αγορά αγαθού με τελείως ανελαστική προσφορά

Οι παραγωγοί γνωρίζουν κάθε φορά τη συνολική ποσότητα που έχει παραχθεί. Αν αυτή η ποσότητα δίνει καμπύλη προσφοράς που τέμνει την καμπύλη ζήτησης σε σημείο με $|E_D| < 1$, οι παραγωγοί έχουν συμφέρον να αποσύρουν μέρος της παραγωγής, ώστε να μειωθεί η προσφορά. Η ποσότητα που συμφέρει τους παραγωγούς να διαθέσουν στην αγορά είναι εκείνη που η καμπύλη της τέμνει την καμπύλη ζήτησης σε σημείο με $E_D = -1$, γιατί τότε η συνολική δαπάνη των καταναλωτών (άρα και τα έσοδα των παραγωγών) γίνεται μέγιστη.

Παράδειγμα

Έστω η συνάρτηση ζήτησης $Q_D = 1000 - 5P$ και η συνάρτηση προσφοράς $Q_S = 600$. Αν οι παραγωγοί διαθέσουν στην αγορά 600 μονάδες προϊόντος, θα διαμορφωθεί τιμή ισορροπίας: $Q_S = Q_D$ ή $600 = 1000 - 5P$ ή $P_F = 80$ δρχ.

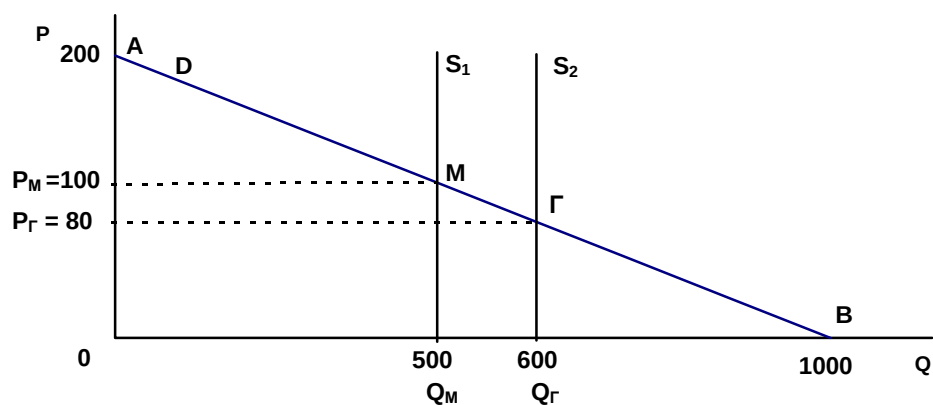
Η συνολική δαπάνη των καταναλωτών είναι: $P_F \cdot Q_F = 80 \cdot 600 = 48.000$ δρχ.

Η ελαστικότητα της ζήτησης στην τιμή των 80 δρχ. είναι:

$$E_{D(F \rightarrow M)} = \frac{500 - 600}{100 - 80} \cdot \frac{80}{100} = -0,66 \quad \text{ανελαστική ζήτηση.}$$

Επειδή η καμπύλη ζήτησης είναι ευθεία, η ελαστικότητα ζήτησης γίνεται, σε απόλυτη τιμή, ίση με τη μονάδα στο μέσον (M) της ευθείας AB δηλαδή στην τιμή των 100 δρχ. και σε ζητούμενη ποσότητα 500 μονάδων προϊόντος.

Αν οι παραγωγοί αποσύρουν τις 100 από τις 600 μονάδες προϊόντος, τότε προσφέρουν 500 μονάδες στην τιμή των 100 δρχ. Η συνολική δαπάνη των καταναλωτών στην περίπτωση αυτή είναι $100 \cdot 500 = 50.000$ δρχ. και είναι μέγιστη.

Διάγραμμα 5.2

Μεταβολή του σημείου ισορροπίας από τις μεταβολές στη ζήτηση και στην προσφορά

Τις μεταβολές αυτές ο μαθητής δεν πρέπει να τις δει μηχανικά, ως διαφορετικό σημείο τομής της καμπύλης ζήτησης με την καμπύλη προσφοράς. Ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι οι μεταβολές αυτές δημιουργούν ελλείμματα ή πλεονάσματα τα οποία εξαλείφονται μέσω του μηχανισμού της αγοράς.

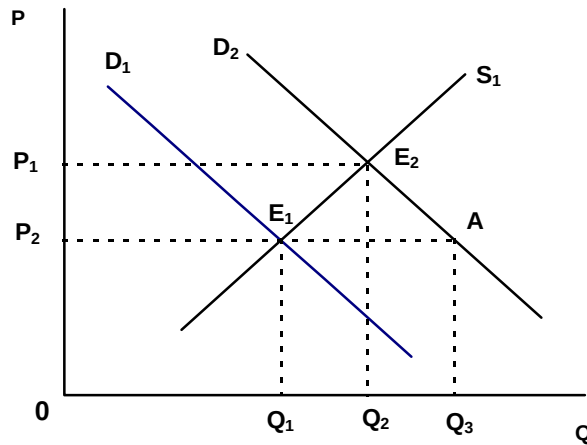
A) Παράδειγμα μεταβολής της ζήτησης

Με δεδομένες τις συναρτήσεις ζήτησης (D_1) και προσφοράς (S_1) ενός προϊόντος, το σημείο ισορροπίας είναι το E_1 , με τιμή ισορροπίας P_1 και ποσότητα ισορροπίας Q_1 (διάγραμμα 5.3).

Έστω ότι αυξάνεται η ζήτηση του προϊόντος λόγω της μεταβολής ενός προσδιοριστικού παράγοντα της ζήτησης (π.χ. αύξηση του εισοδήματος των καταναλωτών). Η καμπύλη ζήτησης μετατοπίζεται δεξιά, στη θέση D_2 . Το νέο σημείο ισορροπίας είναι το E_2 , η νέα τιμή ισορροπίας P_2 και η νέα ποσότητα ισορροπίας Q_2 . Πώς προέκυψε αυτή η μεταβολή;

Με την αύξηση της ζήτησης στην αρχική τιμή ισορροπίας P_1 , οι παραγωγοί συνεχίζουν να προσφέρουν ποσότητα Q_1 , ενώ οι καταναλωτές ζητούν ποσότητα Q_3 μεγαλύτερη της Q_1 . Δημιουργείται έτσι στην αγορά έλλειμμα ίσο με τη διαφορά $Q_3 - Q_1$.

Το έλλειμμα αυτό οδηγεί σε αύξηση της τιμής από P_1 σε P_2 . Οι παραγωγοί, λόγω της αύξησης της τιμής, αυξάνουν την προσφερόμενη ποσότητα από Q_1 σε Q_2 (μετακίνηση πάνω στην καμπύλη S_1 από το σημείο E_1 στο σημείο E_2). Οι καταναλωτές, με την αύξηση της τιμής, μειώνουν τη ζητούμενη ποσότητα από Q_3 σε Q_2 (μετακίνηση στη νέα καμπύλη ζήτησης D_2 από το σημείο A στο σημείο E_2).

Διάγραμμα 5.3

Β) Παράδειγμα μεταβολής της προσφοράς

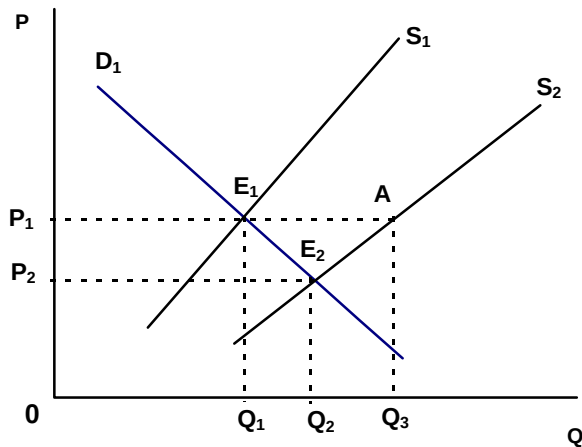
Με δεδομένες τις συναρτήσεις ζήτησης (D_1) και προσφοράς (S_1) ενός προϊόντος, το σημείο ισορροπίας είναι το E_1 , με τιμή ισορροπίας P_1 και ποσότητα ισορροπίας Q_1 (διάγραμμα 5.4).

Έστω ότι αυξάνεται η προσφορά του προϊόντος λόγω της μεταβολής ενός προσδιοριστικού παράγοντα της προσφοράς (π.χ. βελτίωση της τεχνολογίας στην παραγωγή του προϊόντος). Η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται δεξιά, στη θέση S_2 . Το νέο σημείο ισορροπίας είναι το E_2 , η νέα τιμή ισορροπίας P_2 και η νέα ποσότητα ισορροπίας Q_2 . Πώς προέκυψε αυτή η μεταβολή;

Με την αύξηση της προσφοράς στην αρχική τιμή P_1 , οι καταναλωτές εξακολουθούν να ζητούν ποσότητα Q_1 , ενώ οι παραγωγοί προσφέρουν ποσότητα Q_3 μεγαλύτερη της Q_1 .

Δημιουργείται έτσι στην αγορά πλεόνασμα ίσο με τη διαφορά $Q_3 - Q_1$.

Το πλεόνασμα αυτό οδηγεί σε μείωση της τιμής από P_1 σε P_2 . Οι καταναλωτές, λόγω της μείωσης της τιμής, αυξάνουν τη ζητούμενη ποσότητα από Q_1 σε Q_2 (μετακίνηση πάνω στην καμπύλη ζήτησης D_1 από το σημείο E_1 στο σημείο E_2). Οι παραγωγοί, με τη μείωση της τιμής, μειώνουν την προσφερόμενη ποσότητα από Q_3 σε Q_2 (μετακίνηση πάνω στη νέα καμπύλη προσφοράς από το σημείο A στο σημείο E_2).

Διάγραμμα 5.4

Γ) Η επιβολή ανώτατης τιμής και ο υπολογισμός του πιθανού «καπέλου»

Υποθέτουμε τις γραμμικές συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς ενός προϊόντος $Q_D = 900 - 5P$ και $Q_S = -600 + 10P$ αντίστοιχα.

Η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας είναι: $Q_D = Q_S$ ή $900 - 5P = -600 + 10P$ ή $15P = 1500$ ή $P_1 = 100$ χρηματικές μονάδες.

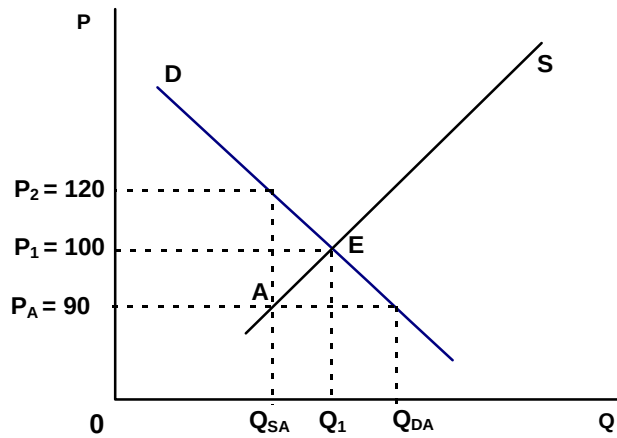
$Q_D = Q_S = Q_1 = 400$ μονάδες προϊόντος (διάγραμμα 5.5).

Αν επιβληθεί από το κράτος ανώτατη τιμή $P_A = 90$ χρηματικές μονάδες, οι παραγωγοί προσφέρουν, λόγω μείωσης της τιμής, μικρότερη ποσότητα:

$Q_S = -600 + 10(90)$ ή $Q_{SA} = 300$ μονάδες προϊόντος. Οι καταναλωτές ζητούν, λόγω μείωσης της τιμής, μεγαλύτερη ποσότητα: $Q_D = 900 - 5(90)$ ή $Q_{DA} = 450$ μονάδες προϊόντος.

Δημιουργείται έτσι έλλειμμα ίσο με $Q_{DA} - Q_{SA}$ ή $450 - 300 = 150$ μονάδες προϊόντος.

Οι καταναλωτές, προκειμένου να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για το προϊόν, είναι διατεθειμένοι να απορροφήσουν την προσφερόμενη ποσότητα των 300 μονάδων στην τιμή: $300 = 900 - 5P$ ή $P_2 = 120$ χρηματικές μονάδες. Η διαφορά μεταξύ $P_2 = 120$ και της νόμιμης τιμής $P_A = 90$ ($120 - 90 = 30$) είναι το πιθανό «καπέλο» που μπορεί να ζητήσουν οι παραγωγοί από τους καταναλωτές. Τιμή πώλησης του προϊόντος πάνω από τις 90 χρηματικές μονάδες θεωρείται παράνομη.

Διάγραμμα 5.5

Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5^η έκδοση, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 8.

Samuelson P., Nordhaus W., *Economics* έκδοση 16^η, 1999, κεφ. 3 και 4.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 5.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Έννοια και λειτουργία της αγοράς
- β) Τιμή και ποσότητα ισορροπίας
- γ) Αλγεβρικός προσδιορισμός του σημείου ισορροπίας

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια της αγοράς.
- β) Να περιγράφουν τη λειτουργία της αγοράς και να εντοπίζουν την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας από τη διαδικασία της εξάλειψης των πλεονασμάτων και των ελλειμμάτων.
- γ) Να προσδιορίζουν την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας από πίνακα ζήτησης και προσφοράς διαγραμματικά και αλγεβρικά με γραμμικές συναρτήσεις.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Διατύπωση των νόμων ζήτησης και προσφοράς. Οι βασικές επιδιώξεις των επιχειρήσεων και των καταναλωτών.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Έννοια και λειτουργία της αγοράς.
Από την αγορά της γειτονιάς στις σύγχρονες μορφές αγορών.
(Διάλογος με τους μαθητές)
- β) Τιμή και ποσότητα ισορροπίας.

Με βάση το παράδειγμα και το διάγραμμα 5.1 του σχολικού βιβλίου πρέπει οι μαθητές να κατανοήσουν πώς εξαλείφεται το πλεόνασμα ή το έλλειμμα μέσω των τιμών. (Διαφάνεια ή πίνακας)

γ) Αλγεβρικός προσδιορισμός του σημείου ισορροπίας.

Από την εξίσωση των συναρτήσεων ζήτησης και προσφοράς ($Q_D = Q_S$) προκύπτει η τιμή ισορροπίας του αγαθού:

i) Γραμμικές συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς: $a + \beta P = \gamma + \delta P$.

ii) Συνάρτηση προσφοράς γραμμική και συνάρτηση ζήτησης ισοσκελής υπερβολή:

$$\gamma + \delta P = \frac{A}{P} \quad (\text{εξίσωση } \beta' \text{ βαθμού})$$

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

α) Στον παρακάτω πίνακα δίνονται οι ζητούμενες (Q_D) και οι προσφερόμενες (Q_S) ποσότητες ενός αγαθού για διάφορες τιμές. Να εντοπίσουν οι μαθητές το έλλειμμα ή το πλεόνασμα για κάθε τιμή, καθώς και την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας.

	P	Q_D	Q_S
A	20	400	140
B	30	350	220
Γ	40	300	300
Δ	50	250	400
E	60	200	520

β) Δίνονται οι γραμμικές συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς ενός αγαθού $Q_D = 40 - 3P$ και $Q_S = 10 + 2P$ αντίστοιχα:

i) Να υπολογιστεί αλγεβρικά η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας του αγαθού.

ii) Να υπολογιστεί το πλεόνασμα ή το έλλειμμα που εμφανίζεται στην τιμή των 8 χρηματικών μονάδων.

iii) Να υπολογιστεί σε ποια τιμή εμφανίζεται έλλειμμα 20 μονάδων προϊόντος.

δ) Να γίνει διαγραμματική απεικόνιση όλων των παραπάνω.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Σε μια αγοραπωλησία απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ικανοποίηση και των δύο μερών (αγοραστή - πωλητή). Σ   Λ

β) Όταν εμφανίζεται πλεόνασμα στην αγορά ενός προϊόντος, τότε οι παραγωγοί του προϊόντος μειώνουν την τιμή του. Σ   Λ

γ) Υπερβάλλουσα ζήτηση εμφανίζεται για τιμές που είναι μεγαλύτερες της τιμής ισορροπίας ενός αγαθού. Σ   Λ

δ) Πλεόνασμα είναι η διαφορά μεταξύ προσφερόμενης και ζητούμενης ποσότητας. Σ   Λ

ii) Περιγράψτε και αιτιολογήστε με ποιο τρόπο αντιμετωπίζει η αγορά την εμφάνιση ελλειμμάτων.

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ασκήσεις 1, 3 και 4 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 5.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Μεταβολές της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές να εξηγούν και να δείχνουν με καμπύλες ζήτησης και προσφοράς πώς επηρεάζεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας ενός αγαθού, όταν μεταβάλλονται:

α) η ζήτηση, β) η προσφορά, γ) η ζήτηση και η προσφορά ταυτόχρονα.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

α) Προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης, εκτός από την τιμή (ονομαστικά).

β) Προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς, εκτός από την τιμή (ονομαστικά).

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ:

α) Μεταβολή της ζήτησης με σταθερή την προσφορά.

Διαγραμματική απεικόνιση των μεταβολών της ζήτησης (διάγραμμα 5.3 του σχολικού βιβλίου). Κάθε μεταβολή της ζήτησης, με σταθερή την προσφορά, προκαλεί μεταβολή της ίδιας φοράς (ομόρροπη) στην τιμή και στην ποσότητα ισορροπίας.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

β) Μεταβολή της προσφοράς με σταθερή τη ζήτηση.

Διαγραμματική απεικόνιση των μεταβολών της προσφοράς (διάγραμμα 5.4 του σχολικού βιβλίου). Κάθε μεταβολή της προσφοράς, με σταθερή τη ζήτηση, προκαλεί μεταβολή αντίθετης φοράς στην τιμή ισορροπίας και μεταβολή της ίδιας φοράς στην ποσότητα ισορροπίας.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

γ) Ταυτόχρονη μεταβολή της ζήτησης και της προσφοράς.

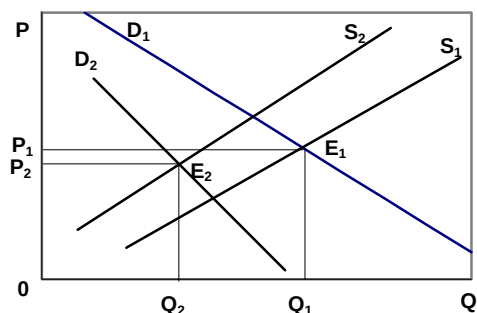
Να γίνουν διαγραμματικές απεικονίσεις με ταυτόχρονη μεταβολή της ζήτησης και της προσφοράς, ώστε να γίνουν κατανοητές οι περιπτώσεις:

i) Αύξηση της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας (διάγραμμα 5.5 του σχολικού βιβλίου).

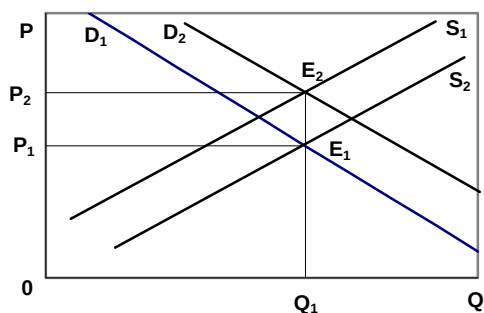
ii) Μείωση της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας (διάγραμμα 1, παρακάτω).

iii) Αύξηση της τιμής ισορροπίας με σταθερή την ποσότητα ισορροπίας (διάγραμμα 2, παρακάτω).

iv) Αύξηση της ποσότητας ισορροπίας με σταθερή την τιμή ισορροπίας (διάγραμμα 5.6 του σχολικού βιβλίου).

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Στην αγορά ενός κανονικού αγαθού αυξάνεται το εισόδημα των καταναλωτών και ταυτόχρονα αυξάνεται και η αμοιβή των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή του αγαθού.

α) Να γίνει διάγραμμα στο οποίο να απεικονίζονται οι μεταβολές της ζήτησης και της προσφοράς του αγαθού.

β) Να διερευνηθούν στο διάγραμμα οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η ποσότητα ισορροπίας:

i) αυξάνεται, ii) μειώνεται, iii) παραμένει σταθερή.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

i) Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

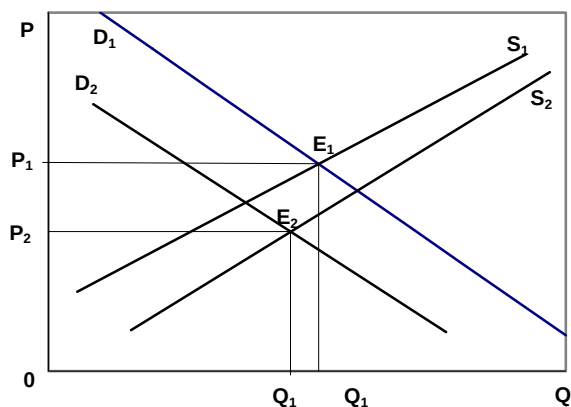
α) Όταν αυξάνεται ο αριθμός των καταναλωτών στην αγορά και ταυτόχρονα αυξάνεται και η τιμή των παραγωγικών του συντελεστών ενός αγαθού, τότε μειώνεται η τιμή του. Σ   Λ

β) Όταν οι καταναλωτές ενός αγαθού προσδοκούν μελλοντική αύξηση της τιμής του και ταυτόχρονα αυξάνεται ο αριθμός των επιχειρήσεων που παράγουν το αγαθό, τότε θα αυξηθεί η ποσότητα ισορροπίας. Σ   Λ

γ) Όταν βελτιωθεί η τεχνολογία παραγωγής ενός αγαθού και οι καταναλωτές προσδοκούν μελλοντική μείωση της τιμής του, τότε υπάρχει περίπτωση η ποσότητα ισορροπίας να παραμείνει αμετάβλητη. Σ   Λ

δ) Αν αυξηθεί η ζήτηση ενός αγαθού με σταθερή την προσφορά του ή αν μειωθεί η προσφορά του με σταθερή τη ζήτηση, τότε σε κάθε περίπτωση αυξάνεται η τιμή του. Σ   Λ

ii) Αναφέρετε τις μεταβολές ενός προσδιοριστικού παράγοντα της ζήτησης και ενός προσδιοριστικού παράγοντα της προσφοράς που μετακίνησαν το σημείο ισορροπίας από τη θέση E_1 στη θέση E_2 στο παρακάτω διάγραμμα.

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

α) Όλες οι ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου.

β) Ασκήσεις 7, 8 και 9 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 5.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Κρατική παρέμβαση στην αγορά
- β) Επιβολή ανώτατης και κατώτατης τιμής

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν τις ανώτατες και κατώτατες τιμές.
- β) Να αναλύουν τους λόγους για τους οποίους το κράτος παρεμβαίνει στην αγορά ενός προϊόντος επιβάλλοντας άλλοτε ανώτατη και άλλοτε κατώτατη τιμή πώλησης.
- γ) Να δείχνουν με διάγραμμα και να εξηγούν τις συνέπειες της κρατικής παρέμβασης.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Δημιουργία πλεονάσματος ή ελλείμματος στην αγορά ενός αγαθού.

Για τιμές μεγαλύτερες της τιμής ισορροπίας παρουσιάζεται πλεόνασμα.

Για τιμές μικρότερες της τιμής ισορροπίας παρουσιάζεται έλλειμμα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Επιβολή ανώτατης τιμής.

Πότε το κράτος αναγκάζεται να επιβάλει ανώτατη τιμή (διατίμηση) σε ένα αγαθό και ποιους προστατεύει; Η επιβολή ανώτατης τιμής (P_A) ανατρέπει την ισορροπία της αγοράς, διότι είναι μικρότερη της τιμής ισορροπίας και επομένως δημιουργεί έλλειμμα.

Συνέπειες: Δημιουργία «μαύρης αγοράς» και πώληση του αγαθού με «καπέλο», δηλαδή σε τιμή μεγαλύτερη της νόμιμης, που μπορεί να φτάσει μέχρι τη διαφορά $P_2 - P_A$ (διάγραμμα 5.7 του σχολικού βιβλίου).

β) Επιβολή κατώτατης τιμής.

Πότε το κράτος αναγκάζεται να επιβάλει κατώτατη τιμή (ασφάλειας) σε ένα αγαθό και ποιους προστατεύει; (διάγραμμα 5.8 του σχολικού βιβλίου).

(Διαφάνεια ή πίνακας)

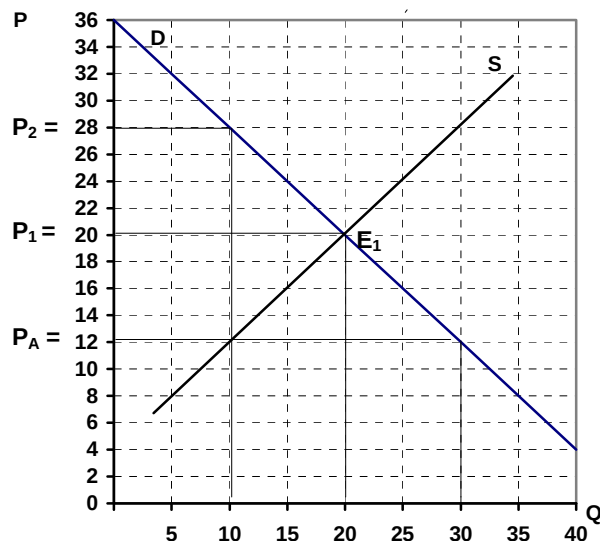
6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

α) Με βάση το διάγραμμα 1, αν επιβληθεί ανώτατη τιμή 16 δρχ., να υπολογιστεί:

i) Το έλλειμμα που δημιουργείται.

ii) Η τιμή στην οποία είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν το προϊόν οι καταναλωτές.

iii) Το πιθανό «καπέλο».

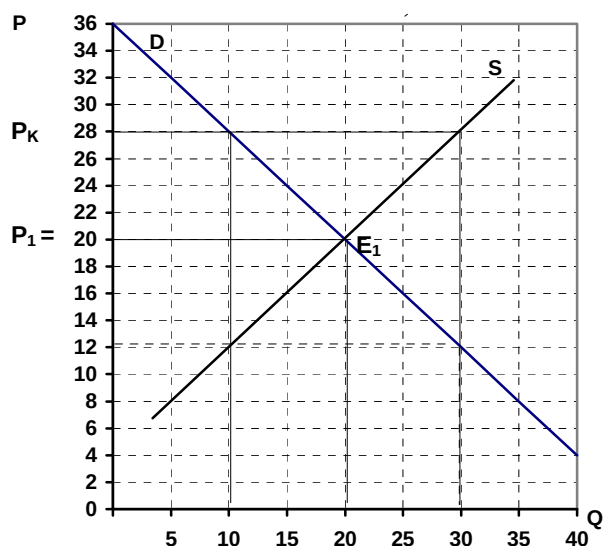

Διάγραμμα 1.

β) Με βάση το διάγραμμα 2, αν επιβληθεί κατώτατη τιμή 24 δρχ., να υπολογιστεί:

i) Το πλεόνασμα που δημιουργείται.

ii) Τα συνολικά έσοδα των παραγωγών μετά την παρέμβαση του κράτους.

Διάγραμμα 2.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η επιβολή από το κράτος ανώτατης τιμής δημιουργεί στην αγορά του αγαθού πλεόνασμα. Σ   Λ

β) Η επιβολή από το κράτος κατώτατης τιμής γίνεται για προστασία των παραγωγών. Σ   Λ

γ) Η επιβολή από το κράτος κατώτατης τιμής μπορεί να δημιουργήσει «μαύρη αγορά» για το προϊόν. Σ   Λ

δ) «Καπέλο» είναι το χρηματικό ποσό το επιπλέον της νόμιμης τιμής. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

α) Ασκήσεις 2 και 5 του σχολικού βιβλίου.

β) Δίνονται οι αγοραίες συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς ενός αγαθού

$Q_D = 420 - 2P$ και $Q_S = 100 + 6P$ αντίστοιχα:

ι) Ποια η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας;

- ii) Αν επιβληθεί κατώτατη τιμή 60 δρχ., να υπολογιστεί το πλεόνασμα και τα συνολικά έσοδα των παραγωγών.
- iii) Αν επιβληθεί ανώτατη τιμή 30 δρχ., να υπολογιστεί το έλλειμμα και το πιθανό «καπέλο».

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 5.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Παράδειγμα ειδικής αγοράς: Η αγορά ενός αγαθού με τελείως ανελαστική προσφορά.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να περιγράφουν την αγορά ενός προϊόντος που δεν είναι δυνατόν να αποθηκευτεί.
- β) Να εξηγούν την αιτία για την οποία συμφέρει τους παραγωγούς των προϊόντων αυτών να καταστρέφουν μέρος της παραγωγής τους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η συνολική δαπάνη των καταναλωτών αποτελεί τα συνολικά έσοδα των παραγωγών. Η σχέση της συνολικής δαπάνης των καταναλωτών και της ελαστικότητας της ζήτησης ενός αγαθού (Κεφάλαιο 2, Ενότητα 14 του σχολικού βιβλίου).

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η αγορά ενός αγαθού με τελείως ανελαστική προσφορά.

Ποια αγαθά δεν μπορούν από τη φύση τους να διατηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα και η παραγόμενη ποσότητά τους δεν μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων;

Παράδειγμα: Φρέσκα ψάρια, ροδάκινα. (Διάλογος με μαθητές)

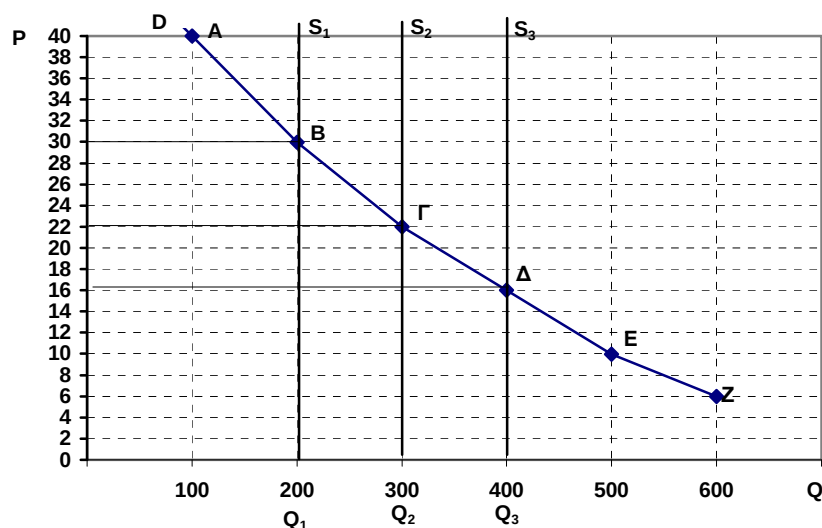
Να διδαχτεί το παράδειγμα του σχολικού βιβλίου και το διάγραμμα 5.9.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνεται παρακάτω διαγραμματική απεικόνιση της ζήτησης (D) ενός αγαθού και της προσφοράς του σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους:

$S_1 = 200$, $S_2 = 300$ και $S_3 = 400$ μονάδες προϊόντος.

α) Να υπολογιστεί η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για τα σημεία ισορροπίας B, Γ και Δ. Τι παρατηρείτε όσον αφορά τις μεταβολές της συνολικής δαπάνης;

β) Να υπολογιστεί η ελαστικότητα του σημείου B (από το B προς το Γ), του σημείου Γ (από το Γ προς το Δ) και του σημείου Δ (από το Δ προς το Γ).

Ποια ποσότητα συμφέρει τους καταναλωτές να προσφέρουν;

Ποια ποσότητα πρέπει να καταστρέψουν οι παραγωγοί την τρίτη χρονική περίοδο ώστε να μη μειωθούν τα έσοδά τους;

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Συμφέρει τους παραγωγούς προϊόντων που δεν αποθηκεύονται να προσφέρουν όλη την παραγωγή τους όσο η ζήτηση του προϊόντος είναι ελαστική. Σ   Λ

β) Συμφέρει τους παραγωγούς προϊόντων που δεν αποθηκεύονται να καταστρέφουν μέρος της παραγωγής τους, όταν η ζήτηση του προϊόντος γίνεται ανελαστική. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Άσκηση 6 του σχολικού βιβλίου.

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

1. Η επιβολή από το κράτος κατώτατης τιμής σε ένα προϊόν μπορεί να δημιουργήσει «μαύρη αγορά». Σ   Λ

2. Η αύξηση της ζήτησης ενός αγαθού με ταυτόχρονη μείωση της προσφοράς του θα αυξήσει την τιμή του αγαθού. Σ   Λ

3. Δε συμφέρει τους παραγωγούς η αύξηση της προσφοράς ενός προϊόντος με ελαστική ζήτηση. Σ   Λ

4. Κάθε αύξηση της ζήτησής ενός αγαθού με τελείως ανελαστική προσφορά, προκαλεί οπωσδήποτε αύξηση της τιμής του. Σ   Λ

5. Οι παραγωγοί έχουν συμφέρον να αυξήσουν την τιμή ενός προϊόντος ακόμα και όταν υπάρχει πλεόνασμα στην αγορά του. Σ   Λ

II. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1. Όταν η ζήτηση ενός αγαθού είναι ανελαστική (διάφορος του μηδενός) και αυξηθεί μόνο η προσφορά του, τότε:

α) Αυξάνεται η τιμή του.

β) Αυξάνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό.

γ) Μειώνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό.

δ) Μειώνεται η ποσότητα ισορροπίας.

2. Η ανώτατη τιμή που επιβάλλει το κράτος σε ένα αγαθό έχει σκοπό την προστασία:

- α) Των καταναλωτών.
- β) Των παραγωγών.
- γ) Των καταναλωτών και των παραγωγών.
- δ) Των εσόδων του κράτους.

3. Αν αυξηθεί το εισόδημα των καταναλωτών σε ένα κατώτερο αγαθό με σταθερή την προσφορά του, τότε:

- α) Αυξάνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.
- β) Μειώνεται η συνολική δαπάνη των καταναλωτών.
- γ) Αυξάνεται η τιμή του αγαθού.
- δ) Αυξάνεται η ποσότητα ισορροπίας.

4. Όταν στην αγορά ενός προϊόντος δημιουργηθεί πλεόνασμα, τότε αναμένεται:

- α) Οι καταναλωτές να μειώσουν τη ζητούμενη ποσότητα.
- β) Οι παραγωγοί να αυξήσουν την προσφερόμενη ποσότητα.
- γ) Οι παραγωγοί να μειώσουν την τιμή του προϊόντος.
- δ) Οι παραγωγοί να αυξήσουν την τιμή του προϊόντος.

5. Για να παραμείνει σταθερή η τιμή ισορροπίας ενός αγαθού και να αυξηθεί η συνολική δαπάνη των καταναλωτών, όταν μεταβάλλονται ταυτόχρονα η ζήτηση και η προσφορά του, πρέπει να γίνει ισόποση:

- α) Αύξηση της ζήτησης και της προσφοράς.
- β) Μείωση της ζήτησης και αύξηση της προσφοράς.
- γ) Αύξηση της ζήτησης και μείωση της προσφοράς.
- δ) Μείωση της ζήτησης και μείωση της προσφοράς.

III. Άσκηση

Για ένα προϊόν δίνονται οι αγοραίες συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς $Q_D = 220 - 2P$ και $Q_S = -30 + 3P$ αντίστοιχα. Να υπολογιστούν:

- α) Η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας.
- β) Το έλλειμμα ή το πλεόνασμα στην τιμή των 25 δρχ.
- γ) Η τιμή στην οποία θα υπάρχει πλεόνασμα 50 μονάδων προϊόντος.
- δ) Να γίνει διαγραμματική απεικόνιση των συναρτήσεων και του σημείου ισορροπίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΟΡΑΣ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται τέσσερις βασικές μορφές οργάνωσης της αγοράς: ο πλήρης ανταγωνισμός, το μονοπώλιο, το олиγοπώλιο και ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός. Στην πραγματικότητα ωστόσο δεν είναι πάντοτε εύκολη διάκριση. Πολλές φορές οι αγορές παρουσιάζουν χαρακτηριστικά τα οποία δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί αν ανήκουν στη μία ή στην άλλη μορφή αγοράς. Εν τούτοις οι ορισμοί είναι απαραίτητοι για λόγους κατανόησης της λειτουργίας τους.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις και παραδείγματα

A) Πλήρης ανταγωνισμός

Το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου περιγράφει την αγορά του πλήρους ανταγωνισμού. Είναι η άριστη μορφή αγοράς και μέτρο σύγκρισης για τις άλλες μορφές. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει, σε πραγματικές συνθήκες ακριβώς όμοια αγορά με το υπόδειγμα του πλήρους ανταγωνισμού που εξετάζουμε δε μειώνει τη μεγάλη χρησιμότητά του, αντίθετα μας βοηθάει να κατανοήσουμε και να εξηγήσουμε πολλά φαινόμενα της οικονομικής ζωής, αρκεί οι παραδοχές που κάνουμε για την αγορά αυτή να ικανοποιούνται έστω με προσέγγιση (για παράδειγμα, το χρηματιστήριο και ορισμένα αγροτικά προϊόντα).

Ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει τα βασικά χαρακτηριστικά της αγοράς του πλήρους ανταγωνισμού καθώς και τη σημασία τους για τη συμπεριφορά της επιχείρησης τόσο βραχυχρόνια όσο και μακροχρόνια.

Ο μεγάλος αριθμός των επιχειρήσεων και η ομοιογένεια του παραγόμενου προϊόντος κάνουν τη μεμονωμένη επιχείρηση του κλάδου να αντιμετωπίζει την αγοραία ζήτηση του προϊόντος ως τελείως ελαστική.

Η ελεύθερη είσοδος (και έξοδος) των επιχειρήσεων στον (και από τον) κλάδο, εξασφαλίζει για την επιχείρηση μακροχρόνια ισορροπία με το ελάχιστο κόστος.

Πρέπει να τονιστεί στους μαθητές ότι στη μακροχρόνια ισορροπία της επιχείρησης το κέρδος της είναι μηδέν, αλλά ο παραγωγός έχει πάρει την αμοιβή του για την εργασία του και τους παραγωγικούς συντελεστές που διέθεσε στην επιχείρηση.

Η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό εξετάζεται στο βιβλίο σε πέντε διαφορετικά διαγράμματα, ώστε να γίνει αντιληπτή από το μαθητή η σχέση μεταξύ της τιμής του αγαθού, της οριακής προσόδου της επιχείρησης, του μέσου μεταβλητού κόστους, του μέσου συνολικού κόστους και του οριακού κόστους.

B) Ατελής ανταγωνισμός

Εδώ ανήκουν οι υπόλοιπες τρεις μορφές αγοράς. Ενώ στην αγορά του πλήρους ανταγωνισμού **η ζήτηση του αγαθού για την επιχείρηση είναι τελείως ελαστική (καμπύλη ζήτησης οριζόντια)**, στις άλλες μορφές αγοράς (του ατελούς ανταγωνισμού) η καμπύλη ζήτησης του αγαθού για την επιχείρηση έχει αρνητική κλίση.

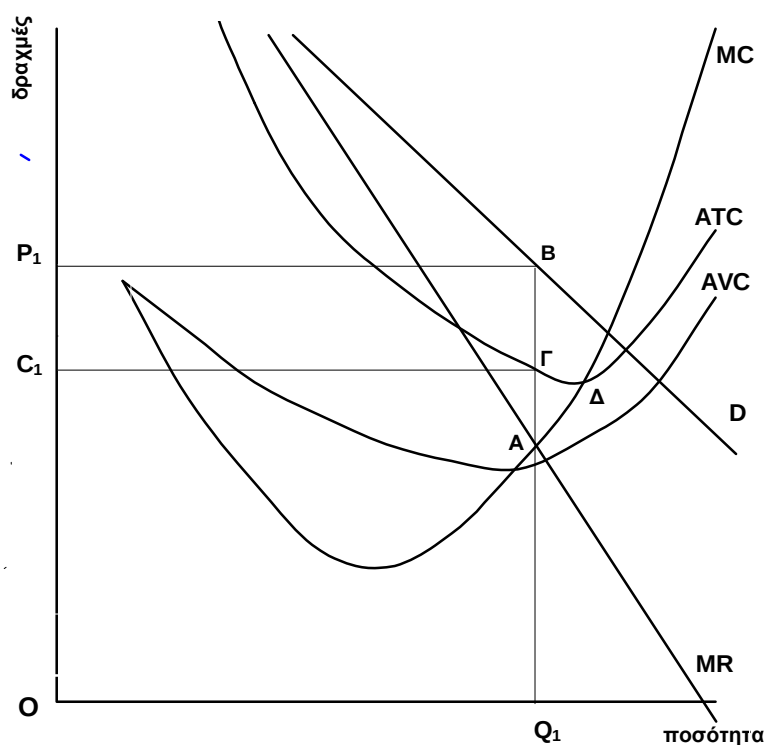
Γ) Μονοπώλιο (αποκλειστικά για τον καθηγητή)

Στο μονοπώλιο η οριακή πρόσοδος (MR) είναι φθίνουσα. Η συνθήκη ισορροπίας δίνεται από την ισότητα $MR = MC$. Διαγραμματικά, αυτό συμβαίνει εκεί που η καμπύλη της οριακής προσόδου, κατερχόμενη, τέμνει το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Όταν η ζήτηση είναι ελαστική ($|E_D| > 1$), η οριακή πρόσοδος είναι θετική. Όταν η ζήτηση είναι ανελαστική ($|E_D| < 1$), η οριακή πρόσοδος είναι αρνητική.

Στο διάγραμμα 6.1 παρατηρούμε ότι η συνθήκη ισορροπίας πραγματοποιείται στο σημείο Α, όπου **MR** (κατερχόμενη) = **MC** (ανερχόμενο). Η ποσότητα που πρέπει να παράγει η επιχείρηση του μονοπωλίου είναι Q_1 . Την ποσότητα αυτή απορροφούν οι καταναλωτές στην τιμή P_1 (σημείο Β της καμπύλης ζήτησης D). Το μέσο συνολικό κόστος (ATC) της επιχείρησης για την ποσότητα αυτή είναι C_1 (σημείο Γ της καμπύλης ATC). Με άλλα λόγια το μονοπώλιο, έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιεί κέρδος ($P_1 > C_1$) ανά μονάδα προϊόντος, πριν ελαχιστοποιήσει το μέσο συνολικό κόστος (σημείο Δ της καμπύλης ATC). Αυτό όμως σημαίνει σπατάλη παραγωγικών πόρων. Το σκιασμένο τμήμα $C_1P_1B\Gamma$ δείχνει το κέρδος της επιχείρησης.

Διάγραμμα 6.1

3. Ερωτήσεις για συζήτηση με τους μαθητές

α) Στο κέντρο μιας πόλης υπάρχουν δύο γειτονικά κομμωτήρια και δύο γειτονικοί ιδιωτικοί υπαίθριοι χώροι στάθμευσης. Σε ποια από τις δύο περιπτώσεις αγορών μπορεί να έχουμε διαφοροποίηση στις τιμές και γιατί;

Απάντηση: Διαφοροποίηση θα έχουμε στις τιμές των κομμωτηρίων, γιατί οι υπηρεσίες τους θεωρούνται από τους καταναλωτές διαφοροποιημένες. Στους χώρους στάθμευσης οι υπηρεσίες θεωρούνται ίδιες και για το λόγο αυτό οι τιμές είναι ίδιες (αφού δε συμφέρει και τους ιδιοκτήτες ο ανταγωνισμός).

β) Στην περιοχή της Αττικής υπάρχουν εκατοντάδες φούρνοι. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την αγορά πλήρως ανταγωνιστική;

Απάντηση: Όχι, γιατί το κόστος μεταφοράς είναι πολύ μεγάλο σε σχέση με την τιμή του ψωμιού. Άρα οι τιμές για τον καταναλωτή ουσιαστικά διαφέρουν (αν στο κόστος του ψωμιού προστεθεί και το κόστος μετάβασης σε ένα φούρνο). Η αγορά αυτή είναι μάλλον μονοπωλιακός ανταγωνισμός, γιατί και το ψωμί διαφέρει λίγο ή πολύ από φούρνο σε φούρνο.

Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5η έκδοση, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 9, 10, 11 και 12.

Samuelson P., και Nordhaus W., *Economics*, έκδοση 16η, 1999, κεφ. 8, 9 και 10.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 6.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Πλήρης (ή τέλειος) ανταγωνισμός - Έσοδα, κόστος και ισορροπία της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν τα χαρακτηριστικά της αγοράς του πλήρους ανταγωνισμού.
- β) Να εξάγουν το οικονομικό αποτέλεσμα της επιχείρησης σ' αυτή την αγορά.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ:

Μορφές αγοράς. Ο βαθμός ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις ενός κλάδου (Κεφάλαιο 6, Ενότητα 1 σχολικού βιβλίου).

5. ΠΑΡΟΥΣΤΑΣΗ

- α) Πλήρης (ή τέλειος) ανταγωνισμός.

Χαρακτηριστικά της αγοράς του τέλειου ανταγωνισμού (Ενότητα 2 σχολικού βιβλίου).

(Διάλογος με τους μαθητές)

- β) Έσοδα, κόστος και ισορροπία της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό.

- i) Τα έσοδα της επιχείρησης.

Συνολική, μέση και οριακή πρόσοδος (πίνακας 6.1 σχολικού βιβλίου).

Διαγραμματική απεικόνιση συνολικής, μέσης και οριακής προσόδου (διάγραμμα 6.1 σχολικού βιβλίου).

- ii) Το κόστος της επιχείρησης (παράδειγμα του πίνακα 6.2 του σχολικού βιβλίου και διαγράμματα 6.2α και 6.2β).

iii) Το οικονομικό αποτέλεσμα και η θέση ισορροπίας της επιχείρησης από τη συνολική πρόσοδο και το συνολικό κόστος ($K = TR - TC$). (πίνακας 6.3 και διάγραμμα 6.3 του σχολικού βιβλίου). Η επιχείρηση ισορροπεί (επιλέγει να παράγει τη συγκεκριμένη ποσότητα του προϊόντος), όταν μεγιστοποιεί το κέρδος της, δηλαδή τη διαφορά $TR - TC$.

Αν η επιχείρηση παρουσιάζει ζημιά, τότε ισορροπεί όταν ελαχιστοποιεί τη διαφορά $TR - TC$. (πίνακας 6.4 και διάγραμμα 6.4 του σχολικού βιβλίου).

(Διαφάνεια ή πίνακας)

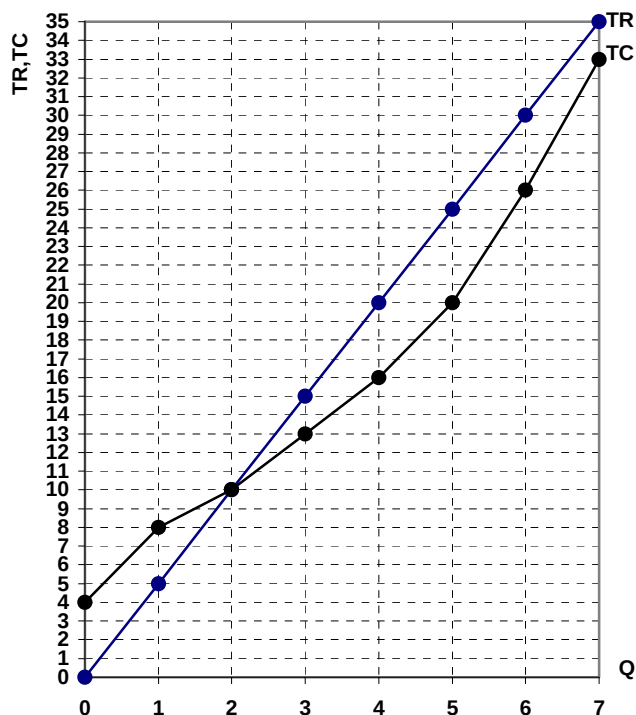
6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές).

α) Στον παρακάτω πίνακα να συμπληρωθούν οι στήλες της συνολικής προσόδου και του κέρδους της επιχείρησης. Η τιμή του προϊόντος είναι 30 χρηματικές μονάδες.

ΜΟΝΑΔΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ Q	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ TR	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ TC	ΚΕΡΔΟΣ $K = TR - TC$
0		50	
1		70	
2		90	
3		100	
4		110	
5		130	
6		165	
7		200	

β) Με βάση το παρακάτω διάγραμμα να εντοπιστεί η θέση ισορροπίας της επιχείρησης.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- Στην αγορά του τέλει ανταγωνισμού η τιμή του προϊόντος είναι δεδομένη για την επιχείρηση. Σ   Λ
- Η ελευθερία εισόδου και εξόδου των επιχειρήσεων στον κλάδο παραγωγής είναι ένα χαρακτηριστικό της αγοράς του τέλει ανταγωνισμού. Σ   Λ
- Στην αγορά του τέλει ανταγωνισμού η οριακή πρόσοδος της επιχείρησης είναι μεγαλύτερη από την τιμή του προϊόντος. Σ   Λ
- Στην αγορά του τέλει ανταγωνισμού η μέση πρόσοδος της επιχείρησης είναι σταθερή. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ασκήσεις 1, 3 α, β iii του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 6.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Συνθήκη ισορροπίας της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

- α) Η θέση ισορροπίας της επιχείρησης από τη οριακή πρόσοδο και το οριακό κόστος.
- β) Η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης στον τέλει ανταγωνισμό.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διατυπώνουν τη συνθήκη ισορροπίας της επιχείρησης.
- β) Να προσδιορίζουν τη θέση ισορροπίας της επιχείρησης.
- γ) Να διακρίνουν από το διάγραμμα μέσου μεταβλητού κόστους, μέσου συνολικού κόστους, οριακού κόστους και οριακής προσόδου πότε η επιχείρηση καλύπτει το μεταβλητό της κόστος, πότε παράγει με ζημιά και πότε με κέρδος.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Στο προηγούμενο μάθημα προσδιορίσαμε τη θέση ισορροπίας της επιχείρησης βρίσκοντας την ποσότητα του προϊόντος που αποφέρει το μέγιστο κέρδος και μελετώντας τη συμπεριφορά της συνολικής προσόδου και του συνολικού κόστους. Ένας άλλος τρόπος προσδιορισμού της θέσης ισορροπίας είναι αυτός που εξετάζει τη συμπεριφορά της οριακής προσόδου και του οριακού κόστους.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Η θέση ισορροπίας της επιχείρησης από την οριακή πρόσοδο και το οριακό κόστος. (Ενότητα 3, περίπτωση iv σχολικού βιβλίου). Το παράδειγμα του πίνακα 6.5 και η γραφική απεικόνιση του οριακού κόστους και της οριακής προσόδου όπως το διάγραμμα 6.5.

Οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν πως κάθε επιπλέον παραγόμενη μονάδα προϊόντος έχει ένα κόστος παραγωγής (οριακό κόστος MC) και αποφέρει ένα επιπλέον έσοδο από την πώλησή της (οριακή πρόσοδος MR). Όταν η διαφορά $MR - MC$ είναι θετική, τότε η παραγωγή της μονάδας αυτής είναι κερδοφόρος για την επιχείρηση και επομένως συμφέρει την επιχείρηση να την παράγει. Όταν η διαφορά $MR - MC$ είναι αρνητική, τότε η παραγωγή της μονάδας αυτής είναι ζημιά για την επιχείρηση και δεν έχει συμφέρον να την παράγει.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

β) Η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό.

Για να παράγει η επιχείρηση, θα πρέπει να καλύπτει οπωσδήποτε το μεταβλητό της κόστος.

Οι περιπτώσεις που αναλύονται στο βιβλίο (α, β, γ, δ και ε με τα αντίστοιχα διαγράμματα 6.6. α, 6.6. β, 6.6. γ, 6.6. δ και 6.6. ε) βασίζονται στα εξής:

Η επιχείρηση παράγει σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού.

Η οριακή πρόσοδος είναι ίση με την τιμή : $MR = P$.

Η συνολική πρόσοδος είναι το γινόμενο της τιμής επί την παραγόμενη ποσότητα: $TR = P \cdot Q$.

Το μεταβλητό κόστος είναι το γινόμενο του μέσου μεταβλητού κόστους επί την παραγόμενη ποσότητα: $VC = AVC \cdot Q$.

Το συνολικό κόστος είναι το γινόμενο του μέσου συνολικού κόστους επί την παραγόμενη ποσότητα: $TC = ATC \cdot Q$.

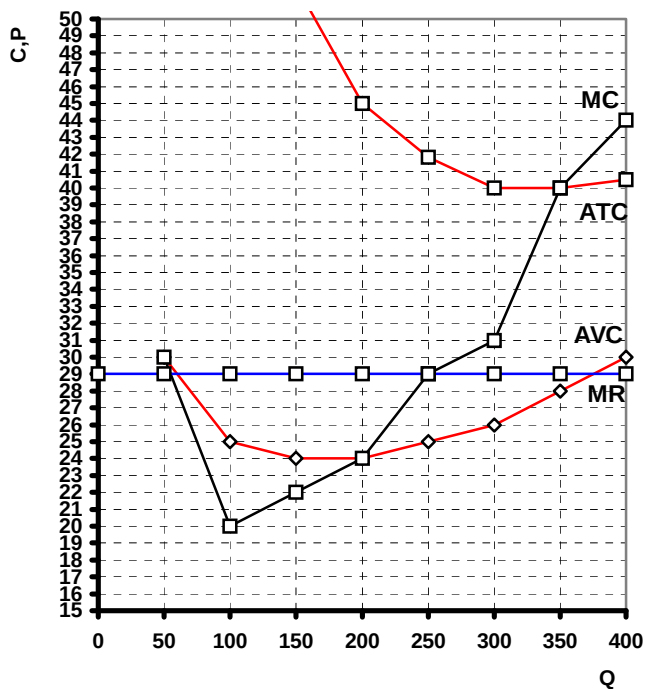
Τα γινόμενα αυτά απεικονίζονται στα διαγράμματα του βιβλίου ως εμβαδά ορθογωνίων.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές).

Με βάση το παρακάτω διάγραμμα που απεικονίζει τα δεδομένα μιας επιχείρησης η οποία παράγει σε αγορά τέλει ανταγωνισμού να προσδιοριστεί η θέση ισορροπίας της επιχείρησης και να υπολογιστούν: α) τα συνολικά έσοδα β) το μεταβλητό κόστος γ) το συνολικό κόστος δ) το σταθερό κόστος και ε) το κέρδος ή η ζημιά της επιχείρησης στη θέση ισορροπίας.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Όταν η τιμή του προϊόντος είναι ίση με το μέσο μεταβλητό κόστος τότε η επιχείρηση έχει ζημιά ίση με το σταθερό κόστος. Σ   Λ

β) Η θέση ισορροπίας της επιχείρησης είναι σε εκείνο το επίπεδο παραγωγής όπου η διαφορά μεταξύ οριακής προσόδου και οριακού κόστους είναι μέγιστη.

Σ   Λ

γ) Όταν η τιμή του προϊόντος είναι ίση με το μέσο συνολικό κόστος τότε το κέρδος της επιχείρησης είναι μηδέν. Σ   Λ

δ) Όταν η τιμή του προϊόντος είναι μεγαλύτερη από το μέσο μεταβλητό κόστος τότε συμφέρει την επιχείρηση να παράγει βραχυχρόνια με ζημιά.

Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

α) Ερωτήσεις 1-ι, 1 - ιιι του σχολικού βιβλίου.

β) Ασκήσεις 2, 3 - β - ι, 3 - β - ιι και 4 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 6.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

α) Μακροχρόνια ισορροπία της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

β) Συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

α) Να διατυπώνουν τη μακροχρόνια συνθήκη ισορροπίας της επιχείρησης.

β) Να προσδιορίζουν τη μακροχρόνια θέση ισορροπίας της επιχείρησης με τη χρήση πίνακα - διαγράμματος οριακής προσόδου και οριακού κόστους.

γ) Να διακρίνουν από διάγραμμα μέσου μεταβλητού κόστους, μέσου συνολικού κόστους, οριακού κόστους και οριακής προσόδου πότε η επιχείρηση ισορροπεί μακροχρόνια.

δ) Να αναφέρουν τρόπους ελαχιστοποίησης του κόστους παραγωγής.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Υπενθυμίζουμε στους μαθητές την περίπτωση (δ) του προηγούμενου μαθήματος, δηλαδή ότι η τιμή του προϊόντος είναι ίση με το οριακό και το μέσο συνολικό κόστος της επιχείρησης.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Μακροχρόνια ισορροπία της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό (Ενότητα 5 σχολικού βιβλίου). Οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν τη σημασία της ελεύθερης εισόδου και εξόδου νέων επιχειρήσεων στην παραγωγή ενός προϊόντος σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού και τις συνέπειες που έχει στην αγοραία προσφορά του προϊόντος επομένως και στην τιμή του έτσι ώστε να εξασφαλίζει τη μακροχρόνια ισορροπία της επιχείρησης με το ελάχιστο κόστος παραγωγής (διαγράμματα 6.7. α και 6.7. β σχολικού βιβλίου).

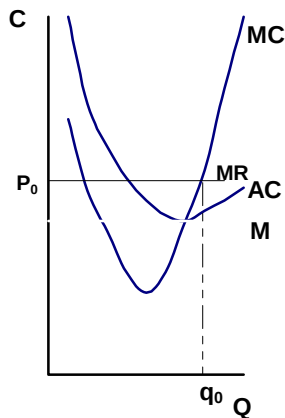
(Διαφάνεια ή πίνακας)

β) Συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό. (Ενότητα 6 σχολικού βιβλίου).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές).

Το παρακάτω διάγραμμα δείχνει τη βραχυχρόνια ισορροπία μιας επιχείρησης που παράγει σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού. Ποιες μεταβολές αναμένονται στην αγορά του προϊόντος, ώστε να υπάρξει μακροχρόνια ισορροπία, και ποια η νέα θέση ισορροπίας της επιχείρησης;

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Όταν μια επιχείρηση παράγει σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού, στη μακροχρόνια ισορροπία της το κέρδος είναι μηδέν. Σ   Λ
- β) Όταν ο κλάδος ενός προϊόντος σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού εμφανίζει κέρδη, αναμένεται αύξηση της αγοραίας προσφοράς του προϊόντος. Σ   Λ
- γ) Η διαφήμιση είναι απαραίτητη στην αγορά του πλήρους ανταγωνισμού. Σ   Λ
- δ) Στην αγορά του πλήρους ανταγωνισμού η επιχείρηση μπορεί να αυξήσει το κέρδος της με μείωση του κόστους παραγωγής. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- α) Ερωτήσεις 1 - ii, 1 - iv του σχολικού βιβλίου.
- β) Άσκηση 1 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 6.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Μονοπώλιο

- α) Χαρακτηριστικά του μονοπωλίου

- β) Αιτίες δημιουργίας του μονοπωλίου
- γ) Συμπεριφορά της μονοπωλιακής επιχείρησης

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν τα χαρακτηριστικά της αγοράς του μονοπωλίου και να παραθέτουν σχετικά παραδείγματα.
- β) Να αναφέρουν τις αιτίες δημιουργίας του μονοπωλίου.
- γ) Να περιγράφουν τη συμπεριφορά της μονοπωλιακής επιχείρησης.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κινωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ:

Στο προηγούμενο μάθημα γνωρίσαμε την αγορά του πλήρους ανταγωνισμού (αναφέρονται σύντομα τα χαρακτηριστικά της). Τι συμβαίνει όμως, όταν ένα προϊόν παράγεται από μία μόνο επιχείρηση; Πότε μπορεί να συμβεί αυτό;

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ :

- α) Χαρακτηριστικά του μονοπωλίου (Ενότητα 7 σχολικού βιβλίου). Τονίζονται οι δύο προϋποθέσεις για την ύπαρξη μονοπωλίου.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

- β) Αιτίες δημιουργίας του μονοπωλίου.

Αναφέρονται οι τέσσερις βασικές αιτίες δημιουργίας του μονοπωλίου. (Ενότητα 8 σχολικού βιβλίου).

- γ) Συμπεριφορά της μονοπωλιακής επιχείρησης.

Η μονοπωλιακή επιχείρηση είναι κυρίαρχη, αλλά δεν μπορεί να είναι αυθαίρετη στην αγορά του προϊόντος. Να διευκρινιστεί στους μαθητές η διαφορά μεταξύ του κρατικού μονοπωλίου (δεν έχει σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους) και μονοπωλιακής επιχείρησης ιδιωτικού φορέα (Ενότητα 9 σχολικού βιβλίου).

(Διάλογος με τους μαθητές)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Προβλήματα που δημιουργεί η ύπαρξη μονοπωλίου (διάλογος με τους μαθητές).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Η μονοπωλιακή επιχείρηση κυριαρχεί στην αγορά του προϊόντος που παράγει. Σ   Λ
- β) Με την διαφήμιση του προϊόντος που παράγει, η μονοπωλιακή επιχείρηση προσπαθεί να αυξήσει τη ζητούμενη ποσότητά του. Σ   Λ
- γ) Μια προϋπόθεση για τη δημιουργία μονοπωλίου σε ένα προϊόν είναι η έλλειψη στενών υποκατάστατων. Σ   Λ
- δ) Η συνθήκη ισορροπίας της μονοπωλιακής επιχείρησης είναι ίδια, όπως και της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό. Σ   Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ερώτηση 1 - ν του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 6.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ολιγοπώλιο

- α) Χαρακτηριστικά της αγοράς του ολιγοπωλίου

β) Συμπεριφορά της επιχείρησης στο ολιγοπώλιο

Μονοπωλιακός ανταγωνισμός

α) Χαρακτηριστικά της αγοράς του μονοπωλιακού ανταγωνισμού

β) Συμπεριφορά της επιχείρησης στο μονοπωλιακό ανταγωνισμό

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

α) Να αναφέρουν τα χαρακτηριστικά της αγοράς του ολιγοπωλίου και να παραθέτουν σχετικά παραδείγματα.

β) Να περιγράφουν τη συμπεριφορά της ολιγοπωλιακής επιχείρησης.

γ) Να ορίζουν την ηγετική επιχείρηση.

δ) να αναφέρουν τα χαρακτηριστικά της αγοράς του μονοπωλιακού ανταγωνισμού και να παραθέτουν σχετικά παραδείγματα.

ε) Να περιγράφουν τη συμπεριφορά της επιχείρησης στον μονοπωλιακό ανταγωνισμό.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - χρωματιστές κιμωλίες - διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Αναφέρονται πάλι σύντομα τα βασικά χαρακτηριστικά της αγοράς του πλήρους ανταγωνισμού και τονίζεται ότι λείπει το στοιχείο της αλληλεξάρτησης των επιχειρήσεων λόγω του μεγάλου αριθμού τους.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Ολιγοπώλιο (Ενότητες 10 και 11 του σχολικού βιβλίου). Τονίζεται το στοιχείο της αλληλεξάρτησης των επιχειρήσεων και οι προσπάθειές τους να αποτρέψουν τον «πόλεμο τιμών».

(Διάλογος με τους μαθητές)

β) Μονοπωλιακός ανταγωνισμός (Ενότητες 10 και 11 του σχολικού βιβλίου).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Να εντάξουν οι μαθητές τις επιχειρήσεις της περιοχής τους στις διάφορες μορφές αγοράς.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Στην αγορά του ολιγοπωλίου λείπει το στοιχείο της αλληλεξάρτησης των επιχειρήσεων. Σ   Λ

β) Η ηγετική επιχείρηση είναι μια μονοπωλιακή επιχείρηση. Σ   Λ

γ) Στον μονοπωλιακό ανταγωνισμό η οριακή πρόσοδος της επιχείρησης είναι φθίνουσα. Σ   Λ

δ) Οι επιχειρήσεις του ολιγοπωλίου προσπαθούν να αποτρέψουν τον «πόλεμο τιμών». Σ   Λ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

1. Όταν η τιμή του προϊόντος είναι μικρότερη από το μέσο μεταβλητό κόστος παραγωγής του, η επιχείρηση δεν καλύπτει το μεταβλητό της κόστος. Σ Λ
2. Για την επιχείρηση που παράγει ένα προϊόν σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού η ζήτηση του προϊόντος είναι τελείως ελαστική. Σ Λ
3. Η επιχείρηση που παράγει ένα προϊόν σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού μεγιστοποιεί το κέρδος της, όταν η διαφορά μεταξύ οριακής προσόδου και οριακού κόστους είναι η μέγιστη. Σ Λ
4. Ηγετική επιχείρηση ονομάζεται η μονοπωλιακή επιχείρηση. Σ Λ
5. Επιχείρηση που παράγει προϊόν σε αγορά τέλει ανταγωνισμού έχει συμφέρον να μειώσει την τιμή του προϊόντος της. Σ Λ

II. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1. Σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού η τιμή του προϊόντος είναι 200 δρχ. Την επιχείρηση

την συμφέρει να παράγει όταν:

- i) Το οριακό της κόστος είναι 190 δρχ.
- ii) Το οριακό της κόστος είναι 210 δρχ.
- iii) Το οριακό της κόστος είναι 200 δρχ. και το μέσο μεταβλητό κόστος 210 δρχ.
- iv) Το οριακό της κόστος είναι 200 δρχ. και το μέσο μεταβλητό κόστος 190 δρχ.

2. Στο μονοπώλιο η οριακή πρόσοδος είναι:

- i) Αύξουσα.
- ii) Φθίνουσα.
- iii) Σταθερή.
- iv) Δεν ορίζεται.

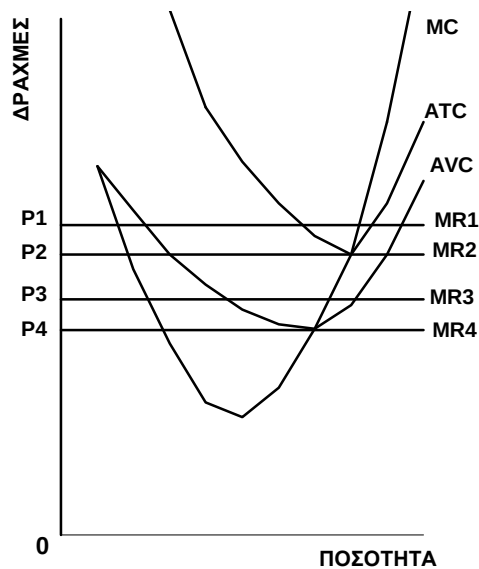
3. Η διαφήμιση ενός προϊόντος δε συμφέρει την επιχείρηση σε αγορά:

- i) Πλήρους ανταγωνισμού.
- ii) Μονοπωλίου.
- iii) Ολιγοπωλίου.
- iv) Μονοπωλιακού ανταγωνισμού.

4. Όταν σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού η τιμή ενός προϊόντος είναι μεγαλύτερη από το μέσο μεταβλητό κόστος της επιχείρησης αλλά μικρότερο του μέσου συνολικού κόστους, τότε:

- i) Η επιχείρηση παράγει με κέρδος βραχυχρόνια.
- ii) Η επιχείρηση ισορροπεί μακροχρόνια.
- iii) Δε συμφέρει την επιχείρηση να παράγει.
- iv) Η επιχείρηση παράγει με ζημιά βραχυχρόνια.

5. Το παρακάτω διάγραμμα εμφανίζει το οριακό (MC), το μέσο συνολικό (ATC) και το μέσο μεταβλητό (AVC) κόστος μιας επιχείρησης που παράγει ένα προϊόν σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού. Σε ποια τιμή του προϊόντος (P_1 , P_2 , P_3 , P_4) επιτυγχάνει η επιχείρηση την μακροχρόνια ισορροπία της;

III. Άσκηση.

Επιχείρηση σε αγορά πλήρους ανταγωνισμού παράγει ένα προϊόν σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα. Αν η τιμή του προϊόντος είναι 90 δρχ. να βρεθούν:

- 1) Η θέση ισορροπίας της επιχείρησης.
- 2) Το κέρδος της επιχείρησης στη θέση ισορροπίας.

ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΟ ΚΟΣΤΟΣ	ΣΤΑΘΕΡΟ ΚΟΣΤΟΣ
Q	VC	FC
35	1.400	400
40	1.700	400
45	2.100	400
50	2.600	400

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΙΟΝ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Είναι το πρώτο κεφάλαιο που εξετάζει τα οικονομικά φαινόμενα από μια διαφορετική οπτική, τη μακροοικονομική, και προσεγγίζει με απλό τρόπο τα εθνικά λογιστικά μεγέθη.

Ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι:

(i) Η μακροοικονομία μελετά την οικονομία ως ένα σύνολο και προσπαθεί να εξηγήσει φαινόμενα όπως ο πληθωρισμός, η ανεργία, οι οικονομικές διακυμάνσεις κ.ά. Η μικροοικονομία και η μακροοικονομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και αλληλοσυμπληρώνονται.

(ii) Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) μπορεί να υπολογιστεί είτε με τη μέθοδο της τελικής αξίας είτε με τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας. Το Α.Ε.Π. είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών. Όμως πολλές φορές είμαστε υποχρεωμένοι να υπολογίσουμε το Α.Ε.Π. με τη συνολική προστιθέμενη αξία όλων των επιχειρήσεων μιας οικονομίας. Επιβάλλεται εδώ η χρησιμοποίηση κάποιου αριθμητικού παραδείγματος, ώστε να γίνει πιο εύκολη η κατανόηση.

(iii) Το ονομαστικό Α.Ε.Π. αποτιμά τα αγαθά και τις υπηρεσίες σε τρέχουσες τιμές. Το πραγματικό Α.Ε.Π. αποτιμά τα αγαθά και τις υπηρεσίες σε σταθερές τιμές. Πρέπει να τονιστεί ότι οι συγκρίσεις των μεγεθών του Α.Ε.Π. γίνονται πάντα σε πραγματικές (σταθερές) τιμές, γιατί μόνο τότε έχουμε αξιόπιστα συμπεράσματα.

(iv) Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση της μεθόδου της δαπάνης και της μεθόδου του εισοδήματος για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. μιας οικονομίας είναι ίσα, γιατί κάθε συναλλαγή έχει αγοραστή και πωλητή. Η δαπάνη των αγοραστών είναι εισόδημα για τους πωλητές. Άρα κάθε συναλλαγή που μεταβάλλει τη δαπάνη πρέπει να μεταβάλλει και το εισόδημα και αντίστροφα. Η χρησιμοποίηση κάποιου απλού καθημερινού παραδείγματος (αγοράζω γάλα και ψωμί) αναδεικνύει το φαινόμενο.

(v) Ο όρος “επένδυση” δημιουργεί σύγχυση. Η σύγχυση ξεκινά από το γεγονός ότι κάτι που είναι επένδυση για ένα άτομο, μπορεί να μην είναι επένδυση για την

οικονομία. Ο κανόνας είναι ότι οι αγορές που κάνουν απλώς ανακατανομή των περιουσιακών στοιχείων ανάμεσα σε διάφορα άτομα δεν είναι επένδυση για την οικονομία. Η δημιουργία νέου κεφαλαίου αποτελεί επένδυση για την οικονομία.

Για παράδειγμα, η αγορά μετοχών στο χρηματιστήριο είναι επένδυση για τον αγοραστή, όχι όμως για την οικονομία, για την οποία είναι απλή μεταβίβαση κυριότητας. Η **αύξηση** όμως του μετοχικού κεφαλαίου μιας επιχείρησης με την έκδοση **νέων** μετοχών αποτελεί επένδυση για την οικονομία.

(vi) Η διαφορά Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος γίνεται κατανοητή με παράδειγμα. Ο μόνιμος κάτοικος μιας άλλης χώρας που έρχεται προσωρινά στη χώρα μας, για να εργαστεί, αποκτά εισόδημα το οποίο περιλαμβάνεται στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Δεν περιλαμβάνεται όμως στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν το μέρος του εισοδήματός του που αποστέλλει στο εξωτερικό. Πάντως η διάκριση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος δεν είναι κρίσιμη, γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι κερδίζουν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους στη δική τους χώρα (τουλάχιστον έως τώρα).

(vii) Στον υπολογισμό του Α.Ε.Π. παρουσιάζονται ατέλειες, είτε γιατί ένα τμήμα της παραγωγικής δραστηριότητας δεν καταγράφεται, με αποτέλεσμα να γίνονται ρυθμιστικές προσεγγίσεις (π.χ. τεκμαρτές αξίες στέγης), είτε γιατί η αξία πολλών αγαθών και υπηρεσιών δεν υπολογίζεται λόγω παραοικονομίας. Παρ’ όλα αυτά το Α.Ε.Π. είναι το πλέον χρήσιμο μέτρο για τη σύγκριση της οικονομικής δραστηριότητας.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις - Παραδείγματα

(i) Πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Α.Ε.Π. ή κάποιου άλλου μεγέθους μεταξύ διαφορετικών ετών.

Έστω ότι έχουμε τα ακόλουθα δεδομένα:

Έτη	Δείκτης τιμών	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τρέχουσες τιμές (δισ)
1996	100	20
1997	120	24
1998	140	35

Να βρεθεί η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Α.Ε.Π. μεταξύ των ετών 1997 και 1998 σε σταθερές τιμές 1996 και 1997.

Με έτος βάσης το 1996

$$\text{Α.Ε.Π.1997 σε σταθερές τιμές 1996} = \frac{24}{120} \cdot 100 = 20$$

$$\text{Α.Ε.Π.1998 σε σταθερές τιμές 1996} = \frac{35}{140} \cdot 100 = 25$$

$$\text{Πραγματική ποσοστιαία μεταβολή 1997-1998} = \frac{25 - 20}{20} \cdot 100 = 25\%$$

Με έτος βάσης το 1997

Μετατροπή δείκτη τιμών(Δ.Τ.) με έτος βάσης το 1997

$$\Delta.Τ.1997 = \frac{120}{120} \cdot 100 = 100$$

$$\Delta.T.1998 = \frac{140}{120} \cdot 100 = 116,66$$

$$A.E.P.1997 \text{ σε σταθερές τιμές } 1997 = \frac{24}{100} \cdot 100 = 24$$

$$AEP \text{ 1998 σε σταθερές τιμές } 1997 = \frac{35}{116,66} \cdot 100 = 30$$

$$\text{Πραγματική ποσοστιαία μεταβολή } 1997-1998 = \frac{30 - 24}{24} \cdot 100 = 25\%$$

Παρατήρηση: Ανεξάρτητα από το έτος που χρησιμοποιείται ως έτος βάσης, η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή είναι ίδια.

(ii) Οι εθνικοί λογαριασμοί περιλαμβάνουν και άλλα μέτρα που διαφέρουν από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν και το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, αλλά προκύπτουν από αυτά. Σημαντικό μέγεθος για μια οικονομία είναι η απόσβεση. Στους λογαριασμούς του εθνικού εισοδήματος η απόσβεση θεωρείται ανάλωση πάγιου κεφαλαίου. Αφού η απόσβεση κεφαλαίου περιλαμβάνεται στο κόστος παραγωγής του προϊόντος της οικονομίας, η αφαίρεσή της δείχνει το καθαρό αποτέλεσμα της οικονομικής δραστηριότητας, που ίσως είναι καλύτερο μέτρο της οικονομικής ευημερίας από το ακαθάριστο μέγεθος.

3. Σχόλια

Τα μεγέθη των εθνικών λογαριασμών, και ειδικότερα το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, ο δείκτης τιμών και η ανεργία, η οποία εξετάζεται σε επόμενο κεφάλαιο, αποτελούν σημαντικά οικονομικά μεγέθη που μας επιτρέπουν να εκτιμούμε τις

επιδόσεις μιας οικονομίας. Ο έλεγχος αυτών των δεδομένων επιτρέπει να αναπτυχθούν και να ελεγχθούν θεωρίες σχετικά με τη λειτουργία της οικονομίας. Η απασχόληση, ο πληθωρισμός και η μεγέθυνση της οικονομίας αποτελούν αντικείμενο αυτών των θεωριών και το επίκεντρο της μακροοικονομικής ανάλυσης.

4. Βιβλιογραφία

Λιανού Θ., Μπένου Θ., *Μακροοικονομική ανάλυση και δημοσιοοικονομική πολιτική*, κεφ. 1 και 2, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1996.

Gregory Mankiw N., *Μακροοικονομική θεωρία*, τ. Α', κεφ. 1 και 2, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997.

Heilbroner R., Thurow L., *Για την κατανόηση της μακροοικονομικής*, 6η έκδοση, κεφ. 7, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1984.

Dornbusch R, Fischer S., *Μακροοικονομική*, κεφ. 1 και 2, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1993.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 7.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Διάκριση μικροοικονομικής και μακροοικονομικής θεωρίας - Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διακρίνουν το αντικείμενο της μικροοικονομίας από αυτό της μακροοικονομίας.
- β) Να αναφέρουν το βασικό λόγο διάκρισης της οικονομικής ανάλυσης σε μικροοικονομία και μακροοικονομία (σφάλμα σύνθεσης).

3.ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η οικονομική ανάλυση που έχει προηγηθεί έγινε με προσέγγιση μικροοικονομική. Θα ακολουθήσει μακροοικονομική ανάλυση. Η λέξη «μακρο-» είναι ελληνική και χρησιμοποιείται για να εκφράσει το μεγάλο μέγεθος.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Διάκριση μικροοικονομικής και μακροοικονομικής θεωρίας:
  - i) Εξέταση του αντικειμένου της μικροοικονομικής και της μακροοικονομικής θεωρίας.
  - ii) Λόγος που επιβάλλει αυτή τη διάκριση (σφάλμα σύνθεσης).
  - iii) Παράδειγμα.
- β) Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.):

- i) Μέτρηση συνολικής παραγωγής μιας οικονομίας (πίνακας 7.1 του σχολικού βιβλίου).
- ii) Ορισμός Α.Ε.Π.
- iii) Εξηγήσεις που προκύπτουν από τον ορισμό του Α.Ε.Π.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Συζήτηση με τους μαθητές για:

- . Τη **σημασία** και την **ανάγκη** της μακροοικονομικής ανάλυσης.
- . Τη **σημασία** του Α.Ε.Π. για τη μέτρηση της παραγωγής κάθε χρόνο (εξέλιξη, μεγέθυνση).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Η μακροοικονομία εξετάζει τα οικονομικά προβλήματα και ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων μεγεθών. Σ   Λ
- β. Το σφάλμα σύνθεσης συμβαίνει, όταν δεχόμαστε ότι αυτό που ισχύει για κάθε άτομο χωριστά δεν ισχύει αναγκαστικά και για το σύνολο. Σ   Λ
- γ. Η ανάγκη μέτρησης της παραγωγής μιας οικονομίας (χώρας) επιβάλλει την αποτίμηση των αγαθών σε χρηματικές μονάδες. Σ   Λ
- δ. Η μικροοικονομία εξετάζει τη συμπεριφορά της συνολικής οικονομίας μιας χώρας. Σ   Λ

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 7.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της προστιθέμενης αξίας

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν και να διακρίνουν τα αγαθά σε τελικά και ενδιάμεσα.
- β) Να αντιλαμβάνονται τη σημασία της προστιθέμενης αξίας στον υπολογισμό του Α.Ε.Π.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνεια - πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Από τον ορισμό του Α.Ε.Π. προκύπτει η ανάγκη της δευκρίνισης του όρου «τελικά αγαθά και υπηρεσίες».

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η έννοια της προστιθέμενης αξίας

- α) Διάκριση και ορισμός τελικών και ενδιάμεσων αγαθών.
- β) Για την αποφυγή πολλαπλών υπολογισμών για το Α.Ε.Π. χρησιμοποιούμε τη μέθοδο της προστιθέμενης αξίας.
- γ) Στάδια παραγωγής (πίνακας 7.2 σχολικού βιβλίου ή διαφάνεια).

6.ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Στον παρακάτω πίνακα δίνεται η διαδικασία παραγωγής πλεκτών σε στάδια παραγωγής και η αξία πώλησής τους:

Στάδια παραγωγής	Αξία πώλησης
Ακατέργαστο μαλλί	300.000 δρχ.
Νήμα	600.000 δρχ.
Πλεκτό	800.000 δρχ.
Εμπόριο	950.000 δρχ.

Να υπολογιστεί η αξία του τελικού προϊόντος που θα περιληφθεί στον υπολογισμό του Α.Ε.Π.

7.ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Τελικά είναι τα αγαθά που αγοράζονται για περαιτέρω επεξεργασία και ενδιάμεσα είναι τα αγαθά που αγοράζονται για τελική χρήση. Σ Λ
- β. Σε μια οικονομία το άθροισμα της προστιθέμενης αξίας όλης της παραγωγής πρέπει να είναι ίσο με την αξία της αγοράς όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών. Σ Λ
- γ. Στον υπολογισμό του Α.Ε.Π. πρέπει να περιλαμβάνεται η συνολική αξία όλων των σταδίων παραγωγής. Σ Λ
- δ. Το Α.Ε.Π. περιλαμβάνει τη συνολική προστιθέμενη αξία της παραγωγής όλων των επιχειρήσεων της οικονομίας. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να παρουσιάσει κάθε μαθητής ένα δικό του παράδειγμα για ένα αγαθό από το οποίο να φαίνεται ότι στον υπολογισμό του Α.Ε.Π. λαμβάνουμε υπόψη μόνο

την **τελική αξία** των αγαθών που παράγονται σε μια οικονομία ή την προστιθέμενη αξία κάθε σταδίου παραγωγής.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 7.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να εξηγούν την επίδραση των τιμών στο Α.Ε.Π.
- β) Να υπολογίζουν το δείκτη τιμών και να μετατρέπουν το Α.Ε.Π. από τρέχουσες σε σταθερές τιμές.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Αφού το Α.Ε.Π. εκφράζεται σε αξία χρηματικών μονάδων **επηρεάζεται από τις μεταβολές των τιμών** από χρόνο σε χρόνο. Πώς απαλλασσόμαστε από αυτό το πρόβλημα;

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στο Α.Ε.Π.:

- α) Παρουσίαση του προβλήματος (πίνακας 7.3 του σχολικού βιβλίου)
- β) Συνέπειες στο σωστό υπολογισμό του Α.Ε.Π.
- γ) Χρησιμοποίηση του δείκτη τιμών ή αποπληθωριστή τιμών [παράδειγμα: τρέχουσες (ονομαστικές) τιμές - σταθερές (πραγματικές) τιμές (πίνακας)].
- δ) Χρησιμοποίηση του τύπου υπολογισμού που μετατρέπει το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

α. Χρησιμοποίηση των τεχνικών παρατηρήσεων που δίνονται στο έβδομο κεφάλαιο.

β. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας (σε δις δρχ.). Έτος βάσης το 1997.

ΕΤΗ	Δ.Τ. %	Α.Ε.Π. τρ. τιμές	Α.Ε.Π. στ. τιμές
1997	100	500	
1998	105		60
1999		80	74
2000	110		80

Να συμπληρωθούν τα κενά του πίνακα. Να υπολογίσετε την πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Α.Ε.Π. μεταξύ των ετών 1999 - 2000 σε σταθερές τιμές του 1999 (στους υπολογισμούς να μη χρησιμοποιηθεί πάνω από ένα δεκαδικό ψηφίο).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Η μεταβολή του Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές μπορεί να προέλθει είτε από μεταβολή της ποσότητας παραγωγής είτε από μεταβολή τιμών ή από συνδυασμό των δύο. Σ Λ
- β. Το πραγματικό Α.Ε.Π. μετρά μόνο τις πραγματικές μεταβολές της παραγωγής από έτος σε έτος. Σ Λ
- γ. Όταν ο δείκτης τιμών είναι μεγαλύτερος από τη μονάδα, το ονομαστικό Α.Ε.Π. είναι μεγαλύτερο από το πραγματικό Α.Ε.Π. Σ Λ
- δ. Όταν ο δείκτης τιμών είναι μικρότερος από τη μονάδα, τότε οι τιμές έχουν μειωθεί σε σχέση με το έτος βάσης. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθούν στο σπίτι οι ασκήσεις 1 και 2 του σχολικού βιβλίου (σελ. 146).

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 7.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η μέτρηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος - Το Α.Ε.Π. ως δαπάνη

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναγνωρίζουν ότι το Α.Ε.Π. μπορεί να υπολογίζεται και ως δαπάνη και ως εισόδημα.
- β) Να ορίζουν και να υπολογίζουν το Α.Ε.Π. ως δαπάνη.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Σύμφωνα με τον ορισμό του Α.Ε.Π., αυτό περιλαμβάνει την αξία πώλησης όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών μιας οικονομίας. Η αξία της πώλησης εμφανίζεται ως δαπάνη για την απόκτηση του προϊόντος (μέθοδος δαπάνης). Η παραγωγή όμως του Α.Ε.Π. γίνεται με τη συμβολή των παραγωγικών συντελεστών που αμείβονται γι' αυτό (μέθοδος εισοδήματος). Άρα ο υπολογισμός του Α.Ε.Π. μπορεί να γίνει από την πλευρά των δαπανών και από την πλευρά των εισοδημάτων. Στη συγκεκριμένη ενότητα υπολογίζουμε το Α.Ε.Π. ως δαπάνη.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως δαπάνη:

- α) Ανάλυση των δαπανών που περιλαμβάνονται στον υπολογισμό του Α.Ε.Π.
- β) Επισήμανση της σημασίας του όρου «επένδυση» για την οικονομία.
- γ) Σημασία των εισαγωγών και των εξαγωγών για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. ως δαπάνη.
- δ) Τύπος υπολογισμού του Α.Ε.Π. ως δαπάνη (πίνακας).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνονται τα παρακάτω υποθετικά μεγέθη μιας οικονομίας (σε δις δρχ.):
κατανάλωση 300, ιδιωτική επένδυση 80, δημόσια δαπάνη 40, εισαγωγές 30,
εξαγωγές 20, καθαρή ιδιωτική επένδυση 70.

Να υπολογιστούν: α. το Α.Ε.Π. ως δαπάνη και β. οι αποσβέσεις.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Η αγορά από μια επιχείρηση Χ κτιριακών εγκαταστάσεων από μια επιχείρηση Ψ δεν είναι επένδυση για την οικονομία ως σύνολο. Σ Λ
- β. Η μεταβολή στα αποθέματα δεν περιλαμβάνεται στον υπολογισμό του Α.Ε.Π. ως δαπάνη. Σ Λ
- γ. Οι εξαγωγές αποτελούν παραγωγή άλλων χωρών και συμπεριλαμβάνονται στο Α.Ε.Π. της χώρας που εισάγει. Σ Λ
- δ. Η απόσβεση προκύπτει, αν από την ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση αφαιρέσουμε την καθαρή επένδυση. Σ Λ

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 7.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το Α.Ε.Π. ως εισόδημα - Το Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς και σε τιμές συντελεστών

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν και να υπολογίζουν το Α.Ε.Π. ως εισόδημα.
- β) Να υπολογίζουν (μετατρέπουν) το Α.Ε.Π. από τιμές αγοράς σε τιμές συντελεστών και το αντίθετο.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Το Α.Ε.Π. ως εισόδημα υπολογίζεται για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο από τα εισοδήματα που δημιουργούνται από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως εισόδημα:
  - i) Ανάλυση των εισοδημάτων που περιλαμβάνονται στο Α.Ε.Π.
  - ii) Υπολογισμοί που πρέπει να γίνουν, ώστε το Α.Ε.Π. ως δαπάνη να είναι ίσο με το Α.Ε.Π. ως εισόδημα.
  - iii) Τύπος υπολογισμού του Α.Ε.Π. ως εισόδημα (πίνακας).
- β) Το Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς και σε τιμές συντελεστών:

- i) Το Α.Ε.Π. ως δαπάνη περιέχει τους έμμεσους φόρους και εκφράζεται σε τιμές αγοράς.
- ii) Το Α.Ε.Π. χωρίς τους έμμεσους φόρους αλλά με την προσθήκη των επιδοτήσεων εκφράζεται σε τιμές συντελεστών.
- iii) Τύπος μετατροπής του Α.Ε.Π. από τιμές αγοράς σε τιμές συντελεστών (πίνακας).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνονται τα παρακάτω υποθετικά δεδομένα σε δις δρχ.:

Μισθοί και ημερομίσθια	5.000
Κέρδη επιχειρήσεων	3.800
Τόκοι	600
Ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση	750
Κρατικές επιδοτήσεις	200
Καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό	- 100
Καθαρή ιδιωτική επένδυση	650
Πρόσοδος περιουσίας	1.000
Τόκοι δημόσιου χρέους	150

Να υπολογιστεί το Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς και σε τιμές κόστους.

7.ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Το Α.Ε.Π. όταν υπολογίζεται από την πλευρά του εισοδήματος δεν περιλαμβάνει τις αποσβέσεις και τους έμμεσους φόρους. Σ   Λ
- β. Όταν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν δεν περιλαμβάνει τους έμμεσους φόρους, θεωρείται ότι εκφράζεται σε τιμές αγοράς. Σ   Λ
- γ. Όταν οι έμμεσοι φόροι περιλαμβάνονται στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, αυτό εκφράζεται σε τιμές συντελεστών παραγωγής. Σ   Λ

δ. Αν οι αποσβέσεις είναι μεγαλύτερες από την ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση, τότε η καθαρή ιδιωτική επένδυση είναι αρνητική. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί η άσκηση 4 του σχολικού βιβλίου (σελ. 147) χωρίς το β ερώτημα.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 7.6

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν - Καθαρό Εθνικό Προϊόν, Εθνικό Εισόδημα, Διαθέσιμο Εισόδημα.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές να ορίζουν και να υπολογίζουν το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, το Καθαρό Εθνικό Προϊόν, το Εθνικό Εισόδημα και το Διαθέσιμο Εισόδημα.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Διαφάνεια - πίνακας – φωτοτυπίες.

4.ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Στις ανοιχτές οικονομίες γίνεται η διάκριση μεταξύ του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Το μέγεθος που τα διαφοροποιεί είναι το καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό.

5.ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν:

i) Διάκριση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος.

ii) Κρίσιμο μέγεθος το καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό.

iii) Τύπος υπολογισμού του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (πίνακας).

β) Καθαρό Εθνικό Προϊόν, Εθνικό Εισόδημα, Διαθέσιμο Εισόδημα:

i) Διαφορά Ακαθάριστου και Καθαρού Εθνικού Προϊόντος. Κρίσιμο μέγεθος οι αποσβέσεις.

- ii) Το Εθνικό Εισόδημα προκύπτει από το Καθαρό Εθνικό Προϊόν. Κρίσιμο μέγεθος οι καθαροί έμμεσοι φόροι. Δηλαδή το Εθνικό Εισόδημα εκφράζεται σε τιμές συντελεστών.
- iii) Το Διαθέσιμο Εισόδημα προκύπτει από το Εθνικό Εισόδημα και εκφράζει το εισόδημα που παραμένει διαθέσιμο για κατανάλωση ή αποταμίευση στη συνολική οικονομία
- iv) Τύπος υπολογισμού του Διαθέσιμου Εισοδήματος (πίνακας).
- v) Υπολογισμός αποταμίευσης (πίνακας).
- vi) Συνολική αναφορά με πίνακα των βασικών μεγεθών του εισοδήματος (πίνακας 7.4 του σχολικού βιβλίου, παρουσίαση των σχέσεων στον πίνακα ή σε διαφάνεια).

6.ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνονται τα παρακάτω δεδομένα μιας υποθετικής οικονομίας:

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν	5.000
Άμεσοι φόροι	700
Αδιανέμητα κέρδη Α.Ε.	400
Ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση	1.250
Επιδόματα	100
Επιδότησεις	200
Καθαρή ιδιωτική επένδυση	1.000
Μεταβιβαστικές πληρωμές	700
Έμμεσοι φόροι	800
Ιδιωτική κατανάλωση	3.000

Να υπολογιστεί η αποταμίευση.

7.ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν περιλαμβάνει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και το καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό. Σ Λ
- β. Όταν το καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό είναι αρνητικό, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν είναι μεγαλύτερο από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Σ Λ
- γ. Το Καθαρό Εθνικό Προϊόν προκύπτει, αν από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αφαιρεθούν οι αποσβέσεις. Σ Λ
- δ. Το Εθνικό Εισόδημα είναι το μέγεθος που δείχνει πόσο εισόδημα έχουν στη διάθεσή τους τα μέλη μιας οικονομίας. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Δίνονται τα παρακάτω στοιχεία μιας υποθετικής οικονομίας για το έτος 1999 σε δις δρχ.:

Έμμεσοι φόροι	200
Αποταμίευση	100
Μεταβιβαστικές πληρωμές	50
Αποσβέσεις	100
Καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό	-50
Τόκοι δημόσιου χρέους	20
Κέρδη	100
Αδιανέμητα κέρδη	10
Άμεσοι φόροι	150
Επιδοτήσεις	20
Ιδιωτική κατανάλωση	500

Να υπολογίσετε το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν.

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. - Το Α.Ε.Π. ως δείκτης οικονομικής ευημερίας και οι αδυναμίες του

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν και να υπολογίζουν το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π.
- β) Να αξιολογούν το Α.Ε.Π. ως δείκτη οικονομικής ευημερίας.
- γ) Να αναφέρουν τις αδυναμίες του Α.Ε.Π. ως δείκτη οικονομικής ευημερίας.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας – φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Το Α.Ε.Π. και τα παράγωγα μεγέθη του μας επιτρέπουν να ελέγχουμε την οικονομική εξέλιξη μιας οικονομίας, όχι βέβαια χωρίς εμπόδια. Αυτό εξετάζουμε σ' αυτή την ενότητα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- α) Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π.:
  - . Ορισμός και τύπος υπολογισμού του κατά κεφαλήν πραγματικού Α.Ε.Π. (παρουσίαση του τύπου στον πίνακα).
- β) Το Α.Ε.Π. ως δείκτης οικονομικής ευημερίας και οι αδυναμίες του.
  - i) Ανάλυση των λόγων για τους οποίους το Α.Ε.Π. παρουσιάζει αδυναμίες.
  - ii) Παρά τις ατέλειές του το Α.Ε.Π. εξακολουθεί να είναι σημαντικό μέτρο ελέγχου της οικονομικής ευημερίας μιας οικονομίας.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Να συζητηθεί και να σχολιαστεί από τους μαθητές η πρόταση: «Το Α.Ε.Π. είναι ο απλούστερος τρόπος υπολογισμού της παραγωγής μιας χώρας, όμως δεν είναι ούτε μοναδικός ούτε ασφαλής».

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α. Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. δίνει το προϊόν που αντιστοιχεί σε κάθε κάτοικο μιας χώρας. Σ Λ
- β. Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. παρουσιάζει σοβαρές αδυναμίες ως μέτρο της ευημερίας μιας χώρας. Παρ' όλα αυτά θεωρείται ένα μέγεθος με το οποίο μπορούμε να εκτιμήσουμε την οικονομική ευημερία μιας χώρας. Σ Λ
- γ. Το Α.Ε.Π. δείχνει την ποιότητα παραγωγής μιας οικονομίας. Σ Λ
- δ. Όσο πιο ισομερής είναι η κατανομή του Α.Ε.Π. σε μια οικονομία, τόσο πιο αξιόπιστο μέτρο είναι το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί η άσκηση 7 (σελ. 148) του σχολικού βιβλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

1. Η διαφορά μεταξύ μικροοικονομικής και μακροοικονομικής ανάλυσης οφείλεται στο ότι η μακροοικονομία εξετάζει τη συμπεριφορά της συνολικής οικονομίας, ενώ η μικροοικονομία τη συμπεριφορά του «οικονομούντος ατόμου».

Σ Λ

2. Ο προσδιορισμός σε χρηματικές μονάδες των αξιών των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές των τιμών.

Σ Λ

---

3. Οι μεταβιβαστικές πληρωμές παρέχονται ως αντάλλαγμα για την παραγωγή αγαθών.

Σ Λ

2. Όταν το Α.Ε.Π. υπολογίζεται από την πλευρά του εισοδήματος, δεν περιλαμβάνονται σ' αυτό οι αποσβέσεις και οι έμμεσοι φόροι.

Σ Λ

5. Όταν οι αποσβέσεις είναι μεγαλύτερες από την ακαθάριστη επένδυση, τότε η καθαρή επένδυση είναι αρνητική.

Σ Λ

II. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

1. Το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών όλων των σταδίων της παραγωγής ενός αγαθού:

α. Είναι ίσο με την αξία της παραγωγής του τελευταίου σταδίου παραγωγής.

β. Είναι ίσο με την αξία του τελικού προϊόντος που πληρώνει ο καταναλωτής.

γ. Είναι ίσο με την αξία κόστους παραγωγής του τελευταίου σταδίου παραγωγής.

δ. Είναι ίσο με την αξία της διαφοράς του τελικού σταδίου παραγωγής από το πρώτο στάδιο παραγωγής.

2. Ο δείκτης τιμών (ή αποπληθωριστής τιμών) του Α.Ε.Π. εκφράζει:

α. Το μέγεθος του Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές.

β. Την πραγματική μεταβολή του Α.Ε.Π. από χρόνο σε χρόνο.

γ. Τις μεταβολές στο γενικό επίπεδο τιμών σε σχέση με το επίπεδο τιμών του έτους βάσης.

δ. Τη χρηματική αξία της παραγωγής μιας οικονομίας σε τρέχουσες τιμές.

3. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μιας οικονομίας το 1997 ήταν 35 τρις δραχμές και το 1998 έφθασε το 42 τρις δραχμές. Ο δείκτης τιμών ήταν 120 το 1997 και 125 το 1998. Η πραγματική μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος μεταξύ 1997 και 1998 είναι:

α. 5,22

β. 4,44

γ. 7,18

δ. 6,00

4. Οι εξαγωγές πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στον υπολογισμό του Α.Ε.Π. μιας χώρας, γιατί:

α. Αποτελούν τμήμα της παραγωγής της χώρας που καταναλώνεται στο εξωτερικό.

β. Αποτελούν τμήμα της παραγωγής που καταναλώνεται στο εσωτερικό.

γ. Αυξάνουν τα αποθέματα της χώρας.

δ. Αποτελούν παραγωγή που δημιουργείται στο εξωτερικό.

5. Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. δείχνει:

α. Το προϊόν που έχει στη διάθεσή του κάθε κάτοικος μιας χώρας.

β. Το προϊόν που έχουν στη διάθεσή τους οι κάτοικοι μιας χώρας που κατέχουν τους συντελεστές παραγωγής.

γ. Το προϊόν που έχει στη διάθεσή του ο ενεργός πληθυσμός της χώρας.

δ. Το προϊόν που θα αντιστοιχούσε σε κάθε κάτοικο μιας χώρας, αν η διανομή του ήταν ίση.

III. Άσκηση

Σε μια υποθετική οικονομία έχουμε τα παρακάτω δεδομένα:

ΕΤΗ	Δ.Τ.	Α.Ε.Π. τρ. τιμές	Α.Ε.Π. στ. τιμές
1997	100	30	
1998		42	35
1999	125		40
2000	130	56	

α. Να συμπληρωθούν τα κενά του πίνακα.

β. Να βρεθεί ο δείκτης τιμών του 1999 με έτος βάσης το 2000.

γ. Εάν το 1999 το καθαρό εθνικό προϊόν ήταν 38, οι κρατικές επιδοτήσεις 2 και οι έμμεσοι φόροι 4, να βρεθεί το εθνικό εισόδημα γι' αυτή τη χρονιά.

δ. Να βρεθεί η πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του Α.Ε.Π. μεταξύ των ετών 1998 και 1999 σε σταθερές τιμές του 1997.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

2. Τεχνικές παρατηρήσεις και παραδείγματα

Το χρήμα

Για να κατανοήσει ο μαθητής γιατί το χρήμα (με οποιαδήποτε μορφή) διευκόλυνε τις ανταλλαγές, πρέπει να καταλάβει τις δυσκολίες του αντιπραγματισμού

Ένα απλό παράδειγμα αφορά την ανταλλαγή προϊόντων μεταξύ τριών ατόμων, του Α, του Β και του Γ.

1. Το άτομο Α διαθέτει σιτάρι και επιθυμεί να το ανταλλάξει με κρέας.
2. Το άτομο Β διαθέτει κρέας και επιθυμεί να το ανταλλάξει με ύφασμα.
3. Το άτομο Γ διαθέτει ύφασμα και επιθυμεί να το ανταλλάξει με σιτάρι.

Η ανταλλαγή των προϊόντων μεταξύ των τριών ατόμων είναι πολύ δύσκολη. Ακόμη και στην περίπτωση που καταφέρουν να συνεννοηθούν ως προς το είδος του εμπορεύματος, είναι πολύ δύσκολο να συμπίπτουν οι επιθυμίες τους και ως προς τις ποσότητες. Το άτομο Γ, για παράδειγμα, μπορεί να μη διαθέτει τα μέτρα υφάσματος που επιθυμεί το άτομο Α, για να το ανταλλάξει με το σιτάρι του.

Οι μαθητές μπορούν να διαπιστώσουν πόσο ο βαθμός της δυσκολίας αυξάνεται, αν κανένα άτομο δεν επιθυμούσε για παράδειγμα σιτάρι, ή ακόμα αν υποθέσουμε μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων που επιθυμεί κάθε άτομο.

Αν όμως υποθέσουμε ότι και από τα τρία άτομα του παραδείγματός μας γίνει αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής ένα αντικείμενο, όπως λόγου χάρη τα κοχύλια, τότε διευκολύνονται όλες οι ανταλλαγές μεταξύ τους.

Οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν τα μειονεκτήματα από τη χρησιμοποίηση ως μέσου ανταλλαγών των παρακάτω αγαθών:

- α) Βόδια (αδιαιρετότητα, μεταβολή στην αξία αν γεννήσουν ή πεθάνουν, δυσκολία στη μεταφορά).
- β) Διαμάντια (για αγορά εφημερίδας ή τσιγάρων).
- γ) Καρφίτσες (για αγορά ενός σπιτιού).
- δ) Αλάτι (για αγορά αυτοκινήτου).

3. Ιστορικά στοιχεία

Από πολύ παλιά οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν διάφορα αντικείμενα για να διευκολύνουν τις συναλλαγές τους και για να υπολογίσουν την αξία των εμπορευμάτων και της περιουσίας τους.

Ο Όμηρος στην *Ιλιάδα*, όταν περιγράφει τους αγώνες των Δαναών προς τιμήν του πεσόντος Πατρόκλου, αναφέρει και τον τρόπο που προσδιοριζόταν η αξία των επάθλων: *«...εις τον νικητήν πρώτα ένα μεγάλο τρίποδο σκεύος επί της πυράς, το οποίο οι Δαναοί το υπελόγιζαν με αξία δώδεκα μόσχων, και διά το έπαθλον του ηττημένου έθεταν μίαν εξαιρετικής ομορφιάς γυναίκα (σ.σ. επρόκειτο περί σκλάβας με αγοραία τιμή), υπολογιζομένη σοφά και με πολύ τέχνη η αξία της εις τέσσαρας μόσχους»*.

Ο Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης λέει: «Οι άνθρωποι από σκοπιμότητα αποφάσισαν να δημιουργήσουν ένα κοινό μέσο συναλλαγών και συμφώνησαν πως το δημιουργηθέν μέσο κατέχει μια ορισμένη αξία. Κατά την άποψη αυτή η αξία του χρήματος βασίζεται σε συμφωνία (σύμβαση) μεταξύ των ανθρώπων».

Το ΕΥΡΩ (EURO)

Η ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) αποτελεί την ανώτατη βαθμίδα οικονομικής ενοποίησης, εντός της Ε.Ε., έχει όλα τα χαρακτηριστικά της κοινής αγοράς αλλά επιπλέον προϋποθέτει την εναρμόνιση των κυριότερων κατηγοριών οικονομικής πολιτικής (π.χ. νομισματική, πιστωτική κ.ά). Η ενιαία αγορά, στόχος της οποίας είναι η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν μπορεί να δράσει ευεργετικά με

το σημερινό υψηλό κόστος των συναλλαγών που προκαλούν οι μετατροπές των νομισμάτων και η αβεβαιότητα που συνδέεται με τη συναλλαγματική αστάθεια. Με το ενιαίο νόμισμα (Ευρώ) τόσο το κόστος των συναλλαγών όσο και η αβεβαιότητα θα εξαλειφθούν. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι Κεντρικές Τράπεζες των χωρών που θα μετάσχουν στην Ο.Ν.Ε. θα έχουν κοινή νομισματική ευθύνη.

Τα νέα τραπεζογραμμάτια και κέρματα σε Ευρώ θα εισαχθούν στις χώρες που συμμετέχουν στην ΟΝΕ το αργότερο την 1^η Ιανουαρίου του 2002. Επειδή η ισοτιμία μεταξύ του Ευρώ και του αντίστοιχου εθνικού νομίσματος θα είναι μόνιμα σταθερή, δεν αναμένεται να υπάρξουν επιπτώσεις στην αγοραστική δύναμη του εισοδήματος ή στην αξία των περιουσιών και των κεφαλαίων.

4. Ερωτήσεις για συζήτηση με τους μαθητές

α) Ποιο θα ήταν το μέλλον των εμπορικών τραπεζών, αν τους επιβαλλόταν από την εκδοτική τράπεζα η τήρηση του ποσοστού ρευστών διαθεσίμων 100%;

β) Γιατί ο κόσμος έχει εμπιστοσύνη και καταθέτει τα χρήματά του στις εμπορικές τράπεζες, αφού όλοι οι καταθέτες γνωρίζουν ότι, αν θελήσουν να κάνουν ανάληψη των χρημάτων τους την ίδια μέρα, οι τράπεζες δεν μπορούν να ανταποκριθούν;

Γιατί η Εκδοτική Τράπεζα δεν τυπώνει άφθονο χρήμα για να το μοιράσει σε όλα τα άτομα;

Μια μεγάλη μείωση των επιτοκίων τι επιπτώσεις θα είχε:

ι) Στις καταθέσεις;

- ii) Στην αγορά ακινήτων;
- iii) Στο χρηματιστήριο;

Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5η έκδοση, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 18.

Samuelson P., και Nordhaus W., *Economics*, έκδοση 16η, 1999, κεφ. 25 και 26.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 8.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- α) Τι είναι χρήμα
- β) Λειτουργίες του χρήματος
- γ) Είδη χρήματος

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές να αναφέρουν:

- α) Τα χαρακτηριστικά του χρήματος.
- β) Τις λειτουργίες του χρήματος.
- γ) Τα είδη του χρήματος.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Να γίνει αναφορά στο σχετικό με το χρήμα κεφάλαιο του βιβλίου της Α' Λυκείου «Αρχές Οικονομίας».

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ενότητες 1, 2, και 3 του σχολικού βιβλίου.

(Διάλογος με τους μαθητές)

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Να υποδειχθούν στους μαθητές διάφορα αντικείμενα τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως μέσο ανταλλαγών και να εντοπίσουν τα μειονεκτήματά τους.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η χρησιμοποίηση του χρήματος μετέτρεψε τις ανταλλαγές σε συναλλαγές.

Σ   Λ

β) Το χρήμα μάς επιτρέπει να μετρήσουμε τη σχετική αξία των αγαθών.

Σ   Λ

γ) Η αξία των χαρτονομισμάτων καλύπτεται από την Κεντρική Τράπεζα με αντίστοιχης αξίας ποσότητα χρυσού. Σ   Λ

δ) Το χρήμα είναι μέσο διατήρησης αξιών. Σ   Λ

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 8.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Το τραπεζικό σύστημα

α) Οι εμπορικές τράπεζες

β) Δημιουργία χρήματος από τις εμπορικές τράπεζες

2. ΣΤΟΧΟΙ :

Να μπορούν οι μαθητές να περιγράφουν τη λειτουργία των εμπορικών τραπεζών και τον τρόπο με τον οποίο οι εμπορικές τράπεζες δημιουργούν χρήμα.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας

4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

α) Οι εμπορικές τράπεζες (Ενότητα 4 του σχολικού βιβλίου).

(Διάλογος με τους μαθητές)

β) Δημιουργία χρήματος από τις εμπορικές τράπεζες (Ενότητα 4 του σχολικού βιβλίου). Να διδαχθεί το παράδειγμα του βιβλίου για τη δημιουργία χρήματος από τις εμπορικές τράπεζες.

(Πίνακας)

5. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Να δοθεί στους μαθητές παρόμοιο με του βιβλίου παράδειγμα για να υπολογίσουν το χρήμα που θα δημιουργηθεί.

6. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Οι καταθέσεις ταμειυτηρίου δίνουν μεγαλύτερο επιτόκιο από τις καταθέσεις επί προθεσμία. Σ   Λ

β) Το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων είναι απόθεμα χρημάτων που υποχρεούται η εμπορική τράπεζα να κρατάει στο ταμείο της. Σ   Λ

γ) Όσο μεγαλύτερος είναι ο όγκος των δανείων που χορηγεί μια τράπεζα, τόσο μεγαλώνει ο κίνδυνος απώλειας των χρηματικών της κεφαλαίων. Σ   Λ

δ) Για να αυξήσουν το κέρδος τους οι εμπορικές τράπεζες, πρέπει να αυξήσουν τον όγκο των δανείων που χορηγούν. Σ   Λ

7. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Άσκηση 1 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 8.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η Εκδοτική Τράπεζα

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν τις βασικές λειτουργίες της Εκδοτικής Τράπεζας.
- β) Να αναφέρουν και να αναλύουν τα μέσα με τα οποία η Εκδοτική Τράπεζα ασκεί τις βασικές της λειτουργίες.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - διαφάνειες.

4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η Εκδοτική Τράπεζα (Ενότητα 6 του σχολικού βιβλίου).

(Διαφάνεια ή πίνακας)

5. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Ο ρόλος της Κεντρικής Τράπεζας στην οικονομία της χώρας.

(Διάλογος με τους μαθητές)

6. ΕΛΕΓΧΟΣ

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Όταν η Κεντρική Τράπεζα θελήσει να μειώσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, αυξάνει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων. Σ Λ
- β) Όταν η Κεντρική Τράπεζα θελήσει να μειώσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, αγοράζει κρατικές ομολογίες. Σ Λ
- γ) Όταν η Κεντρική Τράπεζα θελήσει να μειώσει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, μειώνει το προεξοφλητικό επιτόκιο. Σ Λ
- δ) Η Κεντρική Τράπεζα ασκεί νομισματική και πιστωτική πολιτική. Σ Λ

7. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ :

Ερωτήσεις 1- i, 1- ii, 1- iii του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 8.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τοκισμός - Ανατοκισμός

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές να υπολογίζουν το τελικό χρηματικό κεφάλαιο (αρχικό συν τόκοι) από μια κατάθεση για n έτη με σταθερό επιτόκιο.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας

4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ενότητα 7 του σχολικού βιβλίου. Να διδαχτεί το παράδειγμα του βιβλίου. (Διαφάνεια ή πίνακας)

5. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Με βάση τα δεδομένα του παραδείγματος του βιβλίου, να επιλυθεί ο τύπος του ανατοκισμού ως προς: α) το αρχικό κεφάλαιο, β) το επιτόκιο και γ) τον χρόνο.

6. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ασκήσεις 2, 3 και 4 του σχολικού βιβλίου.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 8.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τοκισμός - Ανατοκισμός

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές να υπολογίζουν το τελικό χρηματικό κεφάλαιο (αρχικό συν τόκοι) από μια κατάθεση για n έτη με σταθερό επιτόκιο.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας

4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ενότητα 7 του σχολικού βιβλίου. Να διδαχτεί το παράδειγμα του βιβλίου.

(Διαφάνεια ή πίνακας)

5. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Με βάση τα δεδομένα του παραδείγματος του βιβλίου, να επιλυθεί ο τύπος του ανατοκισμού ως προς: α) το αρχικό κεφάλαιο, β) το επιτόκιο και γ) τον χρόνο.

6. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ασκήσεις 2, 3 και 4 του σχολικού βιβλίου.

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

I. Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

1. Η χρησιμοποίηση του χρήματος μετέτρεψε τις ανταλλαγές σε συναλλαγές.
Σ   Λ
2. Μόνον η Κεντρική Τράπεζα μπορεί να δημιουργήσει χρήμα. Σ   Λ
3. Η πολιτική της ανοικτής αγοράς αφορά την ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων. Σ   Λ
4. Η μείωση του ποσοστού των ρευστών διαθεσίμων από την Κεντρική Τράπεζα μειώνει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί. Σ   Λ
5. Το χρήμα είναι μέτρο μόνον της απόλυτης αξίας των αγαθών. Σ   Λ

II. Σημειώστε τη σωστή απάντηση σε κάθε μια από τις παρακάτω ερωτήσεις:

1. Η Κεντρική Τράπεζα δέχεται από τους αποταμιευτές:

- i) Μόνον καταθέσεις όψεως.
- ii) Μόνον καταθέσεις ταμιευτηρίου.
- iii) Μόνον καταθέσεις επί προθεσμία.
- iv) Δεν δέχεται καταθέσεις αποταμιευτών.

2. Η ποσότητα του χρήματος σε κυκλοφορία αυξάνεται όταν η Κεντρική Τράπεζα:

- i) Αυξάνει το ποσοστό των ρευστών διαθεσίμων.
- ii) Αυξάνει το προεξοφλητικό επιτόκιο.
- iii) Αγοράζει κρατικές ομολογίες.

3. Αν μια κοινωνία χρησιμοποιούσε ως χρήμα την άμμο, το σοβαρότερο μειονέκτημα θα ήταν:

- i) Η αδιαιρετότητα.

- ii) Η μεταβολή της αξίας.
- iii) Η δυσκολία στην χρήση.

4. Η αξία των χαρτονομισμάτων που θέτει σε κυκλοφορία η Κεντρική Τράπεζα εξαρτάται:

- i) Από την ποσότητα χρυσού που διατηρεί στο θησαυροφυλάκιό της.
- ii) Από την νομισματική πολιτική τη χώρας.
- iii) Από το κόστος εκτύπωσής τους.

5. Αντικειμενικός σκοπός των Εμπορικών Τραπεζών είναι:

- i) Να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.
- ii) Να διευκολύνουν τις χρηματικές συναλλαγές.
- iii) Να στηρίξουν την νομισματική και πιστωτική πολιτική του κράτους.

III. Άσκηση.

Καταθέτει κάποιος 500.000 δρχ. Με επιτόκιο 8%. Σε πόσα χρόνια θα εισπράξει το ποσό των 540.000 δρχ.;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ - ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ - ΑΝΕΡΓΙΑ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκαν βασικοί ορισμοί και μηχανισμοί λειτουργίας της οικονομίας. Το κεφάλαιο αυτό διαφέρει σημαντικά, διότι αναλύονται τρία βασικά προβλήματα της οικονομίας, δηλαδή οι διακυμάνσεις, η ανεργία και ο πληθωρισμός. Στα προηγούμενα κεφάλαια δεν έγινε αναφορά στα προβλήματα αυτά, παρ' ότι είναι αναπόσπαστα μέρη της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος.

Στο κεφάλαιο αυτό ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι:

- α) Οι διακυμάνσεις παρουσιάζουν συστηματικότητα και η μία φάση ακολουθεί την άλλη. Ωστόσο η ένταση κάθε φάσης δεν είναι πάντα η ίδια. Για παράδειγμα, η ανεργία σε μια περίοδο ύφεσης μπορεί να είναι 12%, ενώ στην επόμενη 9%.
- β) Ο πληθωρισμός έχει αρνητικές επιδράσεις σε όσους έχουν σταθερά εισοδήματα (γι' αυτό έχει λεχθεί ότι ο πληθωρισμός είναι η χειρότερη φορολογία). Επίσης ο πληθωρισμός μεταβιβάζει αγοραστική δύναμη από το δανειστή προς τον δανειζόμενο.
- γ) Υπάρχει διαφορά μεταξύ ανεργίας και αεργίας (τεμπελιάς). Γενικά, ισχύει η ισότητα: εργατικό δυναμικό = απασχολούμενοι + άνεργοι. Υπάρχουν διάφορα είδη ανεργίας, ανάλογα με τις αιτίες που την προκαλούν.
- δ) Οι κυβερνήσεις προσπαθούν να βρουν λύσεις στα προβλήματα του πληθωρισμού και της ανεργίας με τη λήψη διάφορων μέτρων (νομισματικών, δημοσιονομικών, επαγγελματικής εκπαίδευσης κτλ.).

2. Τεχνικές παρατηρήσεις

α) Μείωση του πραγματικού εισοδήματος λόγω πληθωρισμού

Έστω ότι κάποιος έχει μηνιαίο εισόδημα 400 χιλ. δρχ. Το καλάθι της νοικοκυράς κοστίζει 100 χιλ. δρχ. Άρα το άτομο αυτό μπορεί να αγοράσει τα αγαθά που περιλαμβάνονται στο καλάθι τέσσερις φορές. Το πραγματικό του εισόδημα είναι:

$$\text{πραγματικό εισόδημα} = \frac{\text{ονομαστικό εισόδημα}}{\text{επίπεδο τιμών}} = \frac{400}{100} = 4 \text{ καλάθια νοικοκυράς}$$

Έστω ότι σε μια περίοδο ο πληθωρισμός είναι 25% και επομένως το καλάθι της νοικοκυράς κοστίζει 125 χιλ. δρχ. Τώρα το πραγματικό εισόδημα των 400 χιλ. δρχ. είναι $\frac{400}{125} = 3,2$. Δηλαδή με 400 χιλ. δρχ. μπορεί κανείς να αγοράσει μόνο 3,2 καλάθια. Η απώλεια είναι 0,8 καλάθια.

β) Μεταβίβαση εισοδήματος λόγω πληθωρισμού

Έστω ότι ισχύουν τα στοιχεία του προηγούμενου παραδείγματος και ότι ο Α δανείζει τις 400 χιλ. δρχ. στο Β. Στο τέλος της περιόδου του πληθωρισμού ο Α θα λάβει σε πραγματικούς όρους 3,2 καλάθια νοικοκυράς, ενώ είχε δανείσει 4. Άρα χάνει 0,8 καλάθια. Στο τέλος της περιόδου ο Β θα μπορούσε να πουλήσει τα 3,2 καλάθια προς 125 το ένα, να εισπράξει τις 400 χιλ. δρχ. και να τις επιστρέψει στον Α. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα του μείνει το 0,8 ενός καλαθιού.

Ενεργώντας διαφορετικά, ο Β θα μπορούσε με τις 400 χιλ. δρχ. να αγοράσει 4 καλάθια, να τα πουλήσει στο τέλος της περιόδου του δανεισμού προς 125 χιλ. δρχ., να εισπράξει 500 χιλ. δρχ., να επιστρέψει τις 400 και να του μείνουν οι 100 χιλ. δρχ. (που είναι το αντίστοιχο του 0,8 ενός καλαθιού).

Στο παράδειγμα αυτό δεν υπάρχει πληρωμή τόκου. Αν όμως υπήρχε, τα στοιχεία θα άλλαζαν όπως στο παράδειγμα του βιβλίου. Η μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από το δανειστή στο δανειζόμενο

προσδιορίζεται από τα ποσά που θέλουμε να συγκρίνουμε και τα οποία πρέπει να αναφέρονται με σαφήνεια στην ερώτηση.

γ) Μέτρηση της ανεργίας

Η ανεργία μετριέται ως απόλυτο μέγεθος, π.χ. 450 χιλ. άνεργοι στην Ελλάδα το 1999, ή ως ποσοστό επί του εργατικού δυναμικού, π.χ. 11%. Το ποσοστό προκύπτει από την ισότητα:

εργατικό δυναμικό = απασχολούμενοι + άνεργοι

ή συμβολικά: $L = E + U$

Διαιρώντας και τα δύο μέλη της ισότητας με L και πολλαπλασιάζοντας με 100 έχουμε:

$$100 = \frac{E}{L}100 + \frac{U}{L}100$$

Δηλαδή το ποσοστό απασχόλησης $\frac{E}{L}100$ και το ποσοστό ανεργίας

$\frac{U}{L}100$ αθροιζόμενα πρέπει να δίνουν 100.

Πολλές φορές οι μαθητές (και οι φοιτητές) κάνουν το λάθος να ορίζουν το ποσοστό ανεργίας ως $\frac{U}{E}100$, γι' αυτό είναι σκόπιμο να αρχίζει κανείς με την παραπάνω ισότητα.

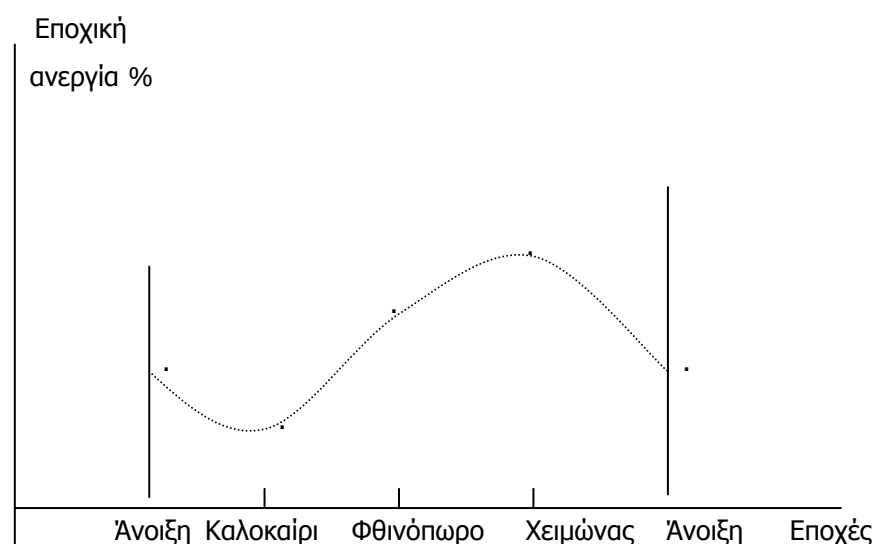
3. Παραδείγματα

- α) Δώστε στους μαθητές μια χρονολογική σειρά τιμών (του καλαθιού της νοικοκυράς) και ζητήστε να βρουν το ρυθμό του πληθωρισμού σύμφωνα με τον ορισμό, ότι δηλαδή είναι η ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών. Συμβολικά, αν P = επίπεδο τιμών, ΔP = μεταβολή επιπέδου τιμών και π = ρυθμός πληθωρισμού, $\pi = \frac{\Delta P}{P}$. Η χρονολογική σειρά είναι:

Έτος	P = επίπεδο τιμών	ΔP = μεταβολή τιμών	π = ρυθμός πληθωρισμού
(i)	(ii)	(iii)	(iv)
1990	50		
	>	5	$\frac{5}{50} = 0,10$ ή 10%
1991	55		
	>	2	$\frac{2}{55} = 0,036$ ή 3,6%
1992	57		
	>	0	$\frac{0}{57} = 0$ ή 0%
1993	57		
	>	3	$\frac{3}{57} = 0,053$ ή 5,3%
1994	60		

Στους μαθητές δίνονται οι στήλες (i) και (ii) και εκείνοι πρέπει να υπολογίσουν την (iii) και την (iv).

- β) Σε ένα διάγραμμα στο οποίο ο οριζόντιος άξονας δείχνει εποχές του έτους ζητήστε από τους μαθητές να δείξουν τη συμπεριφορά της εποχικής ανεργίας. Το διάγραμμα που πρέπει να δεχτείτε θα είναι περίπου ως εξής.

- γ) Τα ακόλουθα στοιχεία αναφέρονται στην ελληνική οικονομία.

Έτος	Ποσοστό ανεργίας U(%)	Ρυθμός πληθωρισμού π
1990	7,0	20,4
1991	7,7	19,5
1992	8,7	15,9
1993	9,7	14,4
1994	9,6	10,9
1995	10,0	8,9
1996	10,3	8,2
1997	10,3	5,5
1998	10,5	4
1999	11	2,1

Ζητήστε από τους μαθητές, αφού κάνουν ένα διάγραμμα στο οποίο ο οριζόντιος άξονας θα μετρά το ποσοστό της ανεργίας και ο κάθετος το ρυθμό του πληθωρισμού, να συσχετίσουν για κάθε χρόνο τα δύο μεγέθη βρίσκοντας το σημείο επί του διαγράμματος που δείχνει το αντίστοιχο ζεύγος τιμών. Το διάγραμμα που προκύπτει είναι το εξής:

Εξηγήστε στους μαθητές ότι κάτι τέτοιο έκανε ο καθηγητής Phillips το 1958 και γι' αυτό η καμπύλη που προκύπτει λέγεται καμπύλη Phillips.

δ) Επιπτώσεις του πληθωρισμού σε δανειστές και χρεώστες

Όταν ένα άτομο δανείζει ένα χρηματικό ποσό, παίρνει μια αμοιβή για όσο διάστημα στερηθεί αυτό το ποσό. Η αμοιβή αυτή είναι ο τόκος. Στα παρακάτω παραδείγματα υποθέτουμε ότι το επιτόκιο που ζητά ο δανειστής είναι η πραγματική απόδοση των χρημάτων του. Για παράδειγμα, όταν συμφωνήσει με το χρεώστη για επιτόκιο 10%, αναμένει σε ένα έτος να αυξήσει την πραγματική αξία των χρημάτων του κατά 10%. Αν όμως στο έτος αυτό υπάρξει κάποιος ρυθμός πληθωρισμού, τότε η πραγματική αξία των χρημάτων που θα του επιστραφούν είναι μειωμένη κατά το ρυθμό του πληθωρισμού. Στην περίπτωση αυτή λέμε ότι έγινε μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από το δανειστή στο χρεώστη.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 1

Δάνειο (K_0): 100 δρχ.

Χρόνος (v): 1 έτος

Επιτόκιο (i): 10%

Ρυθμός πληθωρισμού: 0%

Υποθέτουμε ως έτος βάσης το έτος 0. Ο δανειστής περιμένει πραγματική απόδοση των χρημάτων του 10%, (ως αμοιβή για το χρόνο που θα στερηθεί το ποσό των 100 δρχ.), δηλαδή περιμένει αύξηση της αγοραστικής του δύναμης κατά 10%.

Το ποσό που θα επιστραφεί από το χρεώστη στο δανειστή θα είναι:
ποσό επιστροφής (ονομαστική αξία): $(K_v) = K_0 (1 + i)^v$

$$K_v = 100 (1 + 0,1)^1 \quad \text{ή} \quad K_v = 110$$

Αφού ο ρυθμός πληθωρισμού είναι 0%, η πραγματική αξία του ποσού επιστροφής είναι ίδια με την ονομαστική αξία, δηλαδή ίση με 110 δρχ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K ₀)	i	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K _v)	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ (ΔΤ)	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΠΡ. ΑΞΙΑ)	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΠΡ. ΑΞΙΑ)
0	100	10		100	100	
1			110	100		110

Επομένως αυξάνεται η αγοραστική δύναμη του Δανειστή κατά 10 δρχ., διότι αμείβεται με τον τόκο χωρίς να γίνει μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 2

Δάνειο (K₀): 100 δρχ.

Χρόνος (v): 1 έτος

Επιτόκιο (i): 10%

Ρυθμός πληθωρισμού: 25%

Υποθέτουμε ως έτος βάσης το έτος 0. Ο δανειστής περιμένει πραγματική απόδοση των χρημάτων του 10%, (ως αμοιβή για το χρόνο που θα στερηθεί το ποσό των 100 δρχ.), δηλαδή περιμένει αύξηση της αγοραστικής του δύναμης κατά 10%.

Το ποσό που θα επιστραφεί από το χρεώστη στο δανειστή θα είναι:
ποσό επιστροφής (ονομαστική αξία): $(K_v) = K_0 (1 + i)^v$

$$K_v = 100 (1 + 0,1)^1 \quad \text{ή} \quad K_v = 110$$

Αφού ο ρυθμός πληθωρισμού είναι 25%, η πραγματική αξία του ποσού επιστροφής είναι:

$$\begin{aligned} \text{ποσό επιστροφής (πραγματική Αξία)} &= \frac{\text{Ποσό επιστροφής (ονομαστική αξία)}}{\Delta T} \\ &= \frac{110}{1,25} = 88 \text{ δρχ.} \end{aligned}$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K ₀)	i	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K _v)	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ (ΔΤ)	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΠΡ. ΑΞΙΑ)	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΠΡ. ΑΞΙΑ)
0	100	10		100	100	
1			110	125		88

Επομένως ο δανειστής περίμενε ποσό επιστροφής σε πραγματική αξία 110 δρχ. Η πραγματική αξία του ποσού που εισπράττει είναι 88 δρχ. Άρα υπήρξε μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από το δανειστή στο χρεώστη 22 δρχ. σε πραγματικές τιμές λόγω του πληθωρισμού.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 3

Δάνειο (K₀): 100 δρχ.

Χρόνος (v): 1 έτος

Επιτόκιο (i): ;

Ρυθμός πληθωρισμού: 25%

Αν ο δανειστής θέλει πραγματική απόδοση των χρημάτων του 10% (ως αμοιβή για τον χρόνο που θα στερηθεί το ποσό των 100 δρχ.), δηλαδή θέλει

αύξηση της αγοραστικής του δύναμης κατά 10%, πρέπει το επιτόκιο που θα ζητήσει να καλύπτει το ρυθμό πληθωρισμού.

Αν, όπως αναφέραμε ο δανειστής περιμένει στο τέλος του έτους ποσό επιστροφής 110 δρχ. (πραγματική αξία), πρέπει να του επιστραφεί:

$$\begin{aligned}\text{ποσό επιστροφής (Ονομαστική αξία)} &= \text{Ποσό επιστροφής (Πραγματική αξία)} \times \Delta.Τ. \\ &= 110 \cdot 1,25 \\ &= 137,5\end{aligned}$$

Από τον τύπο $(K_v) = K_o (1 + i)^v$ υπολογίζουμε το επιτόκιο:

$$137,5 = 100 (1 + i)^1 \Rightarrow i = 0,375 \text{ ή } i = 37,5\%$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K_o)	i	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K_v)	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ (ΔT)	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΠΡ.ΑΞΙΑ)	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΠΡ.ΑΞΙΑ)
0	100	;		100	100	
1			137,5	125		110

Επομένως έχουμε αύξηση της αγοραστικής δύναμης του δανειστή κατά 10 δρχ. Δεν έγινε μεταβίβαση της αγοραστικής δύναμης, διότι στο επιτόκιο έχει ενσωματωθεί ο ρυθμός πληθωρισμού.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4

Δάνειο (K_o): 100 δρχ.

Χρόνος (v): 1 έτος

Επιτόκιο (i): ;

Ρυθμός πληθωρισμού: 25%

Αν ο δανειστής θέλει πραγματική απόδοση των χρημάτων του 10%,
(ως αμοιβή για το χρόνο που θα στερηθεί το ποσό των 100 δρχ.) και,
υπολογίζοντας το ρυθμό πληθωρισμού, ζητήσει επιτόκιο 35%,

δηλαδή: $10\% + 25\% = 35\%$, τότε:

ποσό επιστροφής (ονομαστική αξία):

$$(K_v) = K_0 (1 + i)^v \Rightarrow K_v = 100 (1 + 0,35) \Rightarrow K_v = 135$$

$$\text{ποσό επιστροφής (πραγματική αξία)} = \frac{135}{1,25} = 108$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K_0)	i	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΟΝ. ΑΞΙΑ) (K_v)	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ (ΔΤ)	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΟΥ (ΠΡ.ΑΞΙΑ)	ΠΟΣΟ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ (ΠΡ.ΑΞΙΑ)
0	100	35		100	100	
1			135	125		108

Επομένως έχουμε αύξηση της αγοραστικής δύναμης του δανειστή κατά 8 δρχ., αλλά ο δανειστής χάνει 2 δρχ. από την αναμενόμενη απόδοση (διότι δεν προσαρμόστηκε το επιτόκιο αρκετά όπως στο παράδειγμα 3). Έγινε μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης 2 δρχ. από το δανειστή στο χρεώστη.

Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ., κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5^η έκδοση, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 22 και 23.

Samuelson P. και Nordhaus W., *Economics*, 16η έκδοση, 1999, κεφ. 23 και 30.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 9.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Οικονομικές διακυμάνσεις, φάσεις και χαρακτηριστικά

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να διακρίνουν ότι η οικονομία βρίσκεται σε συνεχή μεταβολή
- β) Να αντιλαμβάνονται ότι υπάρχουν περίοδοι οικονομικής ευημερίας και περίοδοι δυσπραγίας.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία - διαφάνειες

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Οι οικονομικές διακυμάνσεις αναφέρονται στα συνολικά μεγέθη της οικονομίας όπως στο Α.Ε.Π., στην απασχόληση και στην ανεργία.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Προβολή διαφάνειας που παρουσιάζει την τυπική συμπεριφορά του Α.Ε.Π. όπως στο διάγραμμα του βιβλίου (σελ. 164).

Ορισμός των φάσεων και προσδιορισμός τους στο διάγραμμα. Ανάλυση των χαρακτηριστικών κάθε φάσης ως προς τη συμπεριφορά του Α.Ε.Π. (οικονομικής δραστηριότητας), της απασχόλησης ή/και ανεργίας.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Κατασκευή ενός διαγράμματος με την εξέλιξη του Α.Ε.Π. της Ελλάδας για τα τελευταία είκοσι χρόνια και προσδιορισμό των περιόδων άνθησης και ύφεσης. Προβολή αυτού του διαγράμματος και συζήτηση με τους μαθητές.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Ο ρυθμός μεταβολής του Α.Ε.Π. είναι σταθερός.	Σ	Λ
β) Η κρίση έρχεται μετά από μια περίοδο ανόδου.	Σ	Λ
γ) Η ύφεση ακολουθείται από μια περίοδο ανόδου.	Σ	Λ
δ) Η ύφεση χαρακτηρίζεται από ανεργία.	Σ	Λ
ε) Η άνοδος χαρακτηρίζεται από αύξηση της απασχόλησης.	Σ	Λ
στ) Η άνοδος χαρακτηρίζεται από πτώση της ανεργίας.	Σ	Λ
ζ) Η διάρκεια των φάσεων είναι πάντοτε η ίδια.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να υπολογίσουν το ρυθμό μεταβολής του Α.Ε.Π. (για τα έτη 1974-75) σύμφωνα με τον τύπο:

$$\frac{\text{Α.Ε.Π.}_{1975} - \text{Α.Ε.Π.}_{1974}}{\text{Α.Ε.Π.}_{1974}}$$

και να κάνουν ένα διάγραμμα που να δείχνει το ρυθμό μεταβολής του Α.Ε.Π. και τον αντίστοιχο χρόνο.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 9.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Πληθωρισμός

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν τον ορισμό του πληθωρισμού
- β) Να προσδιορίζουν τις συνέπειες του πληθωρισμού

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Ο πληθωρισμός πολύ συχνά και για πολλές χώρες αποτελεί σοβαρό οικονομικό πρόβλημα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ορισμός του πληθωρισμού. Εκτίμηση του ρυθμού μεταβολής των τιμών με ένα αριθμητικό παράδειγμα., όπως:

Έτος	Επίπεδο τιμών	Πληθωρισμός
1998	250	
1999	260	4%
2000	268	3%

Εξήγηση των συνεπειών του πληθωρισμού για όσους έχουν σταθερό εισόδημα, όπως είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι συνταξιούχοι, καθώς και για την πραγματική αξία των αποταμιεύσεων. Το ίδιο και για τις συνέπειες του πληθωρισμού στους δανειστές και τους δανειζόμενους. Αναφορά, αλλά χωρίς έμφαση, στα αίτια του πληθωρισμού.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δείξτε τη μείωση της πραγματικής αξίας ενός χρηματικού ποσού (π.χ. 500 χιλ. δρχ.) σε τρία χρόνια, αν ο ρυθμός πληθωρισμού είναι 10% κάθε χρόνο.

7. ΕΛΕΓΧΟΙ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Έχουμε πληθωρισμό, όταν ανεβαίνουν οι τιμές των καυσίμων.	Σ	Λ
β) Έχουμε πληθωρισμό, όταν ανεβαίνει συνεχώς το γενικό επίπεδο των τιμών.	Σ	Λ
γ) Ο πληθωρισμός μειώνει την αξία των αποταμιεύσεων.	Σ	Λ
δ) Όταν έχουμε πληθωρισμό, είναι καλύτερα να έχουμε ένα σταθερό εισόδημα.	Σ	Λ
ε) Ο πληθωρισμός αυξάνεται, όταν αυξάνεται το πραγματικό εισόδημα.	Σ	Λ
στ) Αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή σημαίνει ότι οι τιμές προσαρμόζονται στο ρυθμό του πληθωρισμού.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δώστε ένα αυξανόμενο επίπεδο τιμών για μερικά χρόνια και ζητήστε από τους μαθητές να υπολογίσουν το ρυθμό του πληθωρισμού. Με το πληθωρισμό αυτό ζητήστε να βρουν το πραγματικό εισόδημα για κάθε χρόνο ενός σταθερού αρχικού εισοδήματος.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 9.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ανεργία

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια της ανεργίας.
- β) Να εκτιμούν το ποσοστό ανεργίας.
- 1) Να διακρίνουν τα διάφορα είδη ανεργίας.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία – διαφάνειες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η ανεργία είναι μια πολύ δυσάρεστη κατάσταση και εμπεριέχει κινδύνους κοινωνικών αναταραχών όταν είναι σε υψηλά επίπεδα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Σαφής ορισμός και διαχωρισμός των τριών κατηγοριών (συνόλων): εργατικό δυναμικό, απασχολούμενοι, άνεργοι. Επίσης ορισμός του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού. Μπορεί να γίνει χρήση των διαγραμμάτων Venn.

Μέτρηση του ποσοστού ανεργίας από το λόγο του αριθμού των ανέργων προς το εργατικό δυναμικό και πολλαπλασιασμό με το 100. Εξηγήστε με απλά λόγια τι σημαίνει ποσοστό ανεργίας, ότι δηλαδή μας δείχνει πόσοι είναι οι άνεργοι σε κάθε εκατό άτομα του εργατικού δυναμικού.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δώστε ένα αριθμητικό παράδειγμα με όλες τις παραπάνω κατηγορίες και ζητήστε από τους μαθητές να βρουν το ποσοστό ανεργίας.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

α) Σε μια οικονομία έχουμε τα εξής δεδομένα

i) μικρά παιδιά 20,

ii) ηλικιωμένοι 15,

iii) άρρωστοι, στρατιώτες, φυλακισμένοι, ανίκανοι προς εργασία 5,

iv) σύνολο πληθυσμού 200,

v) άνεργοι 16,

vi) άτομα που μπορούν, αλλά δε θέλουν να δουλέψουν 32.

Να βρεθεί ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός, ο μη ενεργός πληθυσμός, το εργατικό δυναμικό και το ποσοστό ανεργίας.

β) Δείξτε ότι στην παραπάνω άσκηση το

ποσοστό ανεργίας = $1 - \text{ποσοστό απασχόλησης}$

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Να λυθεί η άσκηση 3 (iii) του σχολικού βιβλίου που συσχετίζει ποσοστό ανεργίας και ρυθμό πληθωρισμού για την ελληνική οικονομία 1990-1999.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 9.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Είδη ανεργίας

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές

α) Να διακρίνουν τις κατηγορίες της ανεργίας.

β) Να αντιλαμβάνονται ότι το φαινόμενο της ανεργίας είναι εξαιρετικά περίπλοκο.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία - φωτοτυπία

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Ανάλογα με τις άμεσες αιτίες που προκαλούν την ανεργία, τη διακρίνουμε σε διάφορες κατηγορίες.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Εξηγήστε τα τέσσερα είδη ανεργίας και δώστε ένα τουλάχιστον παράδειγμα για κάθε περίπτωση επισημαίνοντας και την άμεση αιτία που την προκαλεί. Για παράδειγμα για την εποχική ανεργία, η αλλαγή καταναλωτικών προτιμήσεων με το τέλος του καλοκαιριού· για την ανεργία τριβής, η έλλειψη ταχείας επικοινωνίας και πληροφοριών μεταξύ εργατών και εργοδοτών· για τη διαρθρωτική ανεργία, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία· για την κεϋνσιανή ανεργία, η μείωση της παραγωγικής δραστηριότητας (για πολλούς λόγους, π.χ. μείωση των επενδύσεων, μείωση των εξαγωγών, κτλ.).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Βρείτε από εφημερίδες ή περιοδικά ένα άρθρο σχετικό με την ανεργία και εξηγήστε σε ποια κατηγορίας ανεργία αναφέρεται. Συζήτηση με τους μαθητές.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Ανεξάρτητα από το είδος της ανεργίας, η κατάσταση είναι εξ ίσου σοβαρή για την οικονομία μιας χώρας.	Σ	Λ
β) Η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται σε μεγάλη μείωση των εξαγωγών.	Σ	Λ
γ) Ανεργία τριβής και κεϋνσιανή ανεργία ανήκουν στο ίδιο είδος.	Σ	Λ
δ) Η εποχική ανεργία είναι περισσότερο συνηθισμένη στην γεωργική παραγωγή.	Σ	Λ
ε) Είναι αδύνατον να υπάρχουν άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας ταυτόχρονα.	Σ	Λ
στ) Είναι αδύνατον να υπάρχουν στην ίδια περιοχή άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας ταυτόχρονα.	Σ	Λ
ζ) Οι περισσότεροι άνεργοι είναι τεμπέληδες.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Βρείτε ένα απλό άρθρο για την ανεργία από εφημερίδα ή περιοδικό και δώστε το σε φωτοτυπία στους μαθητές, για να το διαβάσουν και να το σχολιάσουν.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 9.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Συνέπειες και καταπολέμηση της ανεργίας

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

α) Να επισημαίνουν τις συνέπειες της ανεργίας.

β) Να αναφέρουν τα μέτρα καταπολέμησης της ανεργίας.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία - φωτοτυπία

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η ανεργία έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες και γι' αυτό η εκάστοτε κυβέρνηση ασκεί οικονομική πολιτική με στόχο τη μείωσή της.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ανάπτυξη των αρνητικών συνεπειών της ανεργίας για τον άνεργο και την οικογένειά του, για την κοινωνία συνολικά και για το κράτος. Ανάπτυξη των πολιτικών του κράτους για την μείωση της ανεργίας. Η ανάπτυξη των παραπάνω τμημάτων πρέπει να γίνει με όσο το δυνατόν απλούστερο και με απλά παραδείγματα, δεδομένου ότι οι μαθητές δεν έχουν σχετική προετοιμασία.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Βρείτε από εφημερίδες ή περιοδικά ένα άρθρο σχετικό με θέματα όπως τα προγράμματα εκπαίδευσης ανέργων, η φορολογική πολιτική κτλ. και συζητήστε το με τους μαθητές.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η ανεργία μειώνει το εισόδημα των ανέργων αλλά όχι το συνολικό εισόδημα μιας χώρας.	Σ	Λ
β) Η ανεργία έχει αρνητικά αποτελέσματα, διότι οι επιχειρήσεις δε βρίσκουν εργάτες για απασχόληση.	Σ	Λ
γ) Το συνολικό εισόδημα δε μειώνεται λόγω ανεργίας. Διότι οι άνεργοι παίρνουν επίδομα ανεργίας.	Σ	Λ
δ) Δεν υπάρχουν μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας.	Σ	Λ
ε) Τα δημοσιονομικά και νομισματικά μέτρα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μείωση της ανεργίας.	Σ	Λ
στ) Τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης αυξάνουν τις πιθανότητες εύρεσης απασχόλησης.	Σ	Λ
ζ) Για τη μείωση της ανεργίας είναι πιο αποτελεσματική η δημοσιονομική πολιτική παρά τα προγράμματα επιμόρφωσης των ανέργων.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Βρείτε από μια εφημερίδα ή περιοδικό ένα άρθρο για την πολιτική μείωσης της ανεργίας και δώστε το σε φωτοτυπία στους μαθητές για μελέτη και σχολιασμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ
ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

- I. Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής
1. Στη φάση καθόδου του οικονομικού κύκλου:
    - α) Το επίπεδο της κατανάλωσης αυξάνεται ταχύτατα.
    - β) Το επίπεδο των επενδύσεων παραμένει σταθερό.
    - γ) Ο ρυθμός ανόδου του εισοδήματος ή το επίπεδο του εισοδήματος μειώνεται.
    - δ) Τίποτα από τα παραπάνω.
    - ε) Όλα τα παραπάνω.
  2. Το πραγματικό εισόδημα ενός ατόμου:
    - α) Αυξάνεται, όταν ο ρυθμός πληθωρισμού είναι σταθερός.
    - β) Μειώνεται, όταν ο ρυθμός πληθωρισμού είναι ίσος προς το επιτόκιο.
    - γ) Είναι σταθερό, όταν ο ρυθμός πληθωρισμού είναι σταθερός.
    - δ) Είναι σταθερό, όταν ο ρυθμός αύξησης του ονομαστικού εισοδήματος είναι ίσος προς το ρυθμό πληθωρισμού.
    - ε) Τίποτα από τα παραπάνω.
  3. Σε μια οικονομία υπάρχουν 200 άνεργοι, 400 άεργοι που δε θέλουν να εργαστούν, 100 γυναίκες που ασχολούνται μόνο με τις δουλειές του σπιτιού και 1.800 απασχολούμενοι. Στην οικονομία αυτή το ποσοστό ανεργίας είναι:
    - α) 28%,   β) 15%,   γ) 10%,   δ) 11,1%,   ε) 25%.
  4. Σε μια οικονομία με εκπληκτικά καλό εκπαιδευτικό σύστημα είναι πιθανό:
    - α) Να μην υπάρχει ανεργία
    - β) Να υπάρχει σχετικά μικρή διαρθρωτική ανεργία.
    - γ) Η ανεργία να αυξάνεται λόγω της ανεργίας τριβής.

δ) Η ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης να είναι μικρή.

ε) Τίποτα από τα παραπάνω.

5. Η ανεργία έχει αρνητικά αποτελέσματα, διότι:

α) Χάνονται παραγωγικοί συντελεστές.

β) Χάνονται ή μειώνονται τα εισοδήματα όσων είναι άνεργοι.

γ) Μειώνονται τα φορολογικά έσοδα.

δ) Όλα τα παραπάνω.

ε) Τίποτα από τα παραπάνω.

II. Σωστό - Λάθος

1. Οι κυβερνήσεις προσπαθούν να μειώσουν την ανεργία, όταν αυτή αυξηθεί σημαντικά. Σ Λ

2. Η ανεργία τριβής είναι μεγαλύτερη στις αγροτικές περιοχές λόγω της εναλλαγής των εποχών. Σ Λ

1. Ο πληθωρισμός μειώνει την πραγματική αξία των αποταμιεύσεων. Σ Λ

2. Η φάση της ύφεσης πρέπει να διαρκέσει τουλάχιστον τρία χρόνια. Σ Λ

3. Οι άεργοι δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό, διότι δεν πληρώνονται. Σ Λ

III. Άσκηση

Κατά την πρώτη περίοδο το μέσο ονομαστικό εισόδημα είναι 1.000 ενώ το γενικό επίπεδο των τιμών είναι 50. Να βρεθεί το μέσο πραγματικό εισόδημα. Υποθέστε τώρα ότι το ονομαστικό εισόδημα αυξάνεται κατά 5%, ενώ το επίπεδο τιμών κατά 2% και βρείτε το πραγματικό εισόδημα και το ρυθμό ανόδου του.

-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, το κράτος είναι μια ισχυρότατη οντότητα που θέτει το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η οικονομική δραστηριότητα των ατόμων. Στο κεφάλαιο αυτό αναπτύσσεται σε μεγαλύτερη έκταση η λειτουργία του κράτους.

Στη διδασκαλία του κεφαλαίου αυτού πρέπει να τονιστούν τα εξής:

- (α) Το θεσμικό πλαίσιο δεν είναι αυθαίρετο, αλλά εξυπηρετεί διάφορους σκοπούς, μεταξύ των οποίων και οικονομικούς. Για παράδειγμα, ο κανόνας κυκλοφορίας σύμφωνα με τον οποίο τα αυτοκίνητα κινούνται στη δεξιά πλευρά του δρόμου μειώνει τις συγκρούσεις, ταυτόχρονα όμως μειώνεται ο απαιτούμενος για κάθε διαδρομή χρόνος και συνεπώς το κόστος μεταφοράς. Ο καθηγητής μπορεί να θέσει το εξής ερώτημα: γιατί οι εργαζόμενοι (παλαιότερα όλοι, τώρα οι περισσότεροι) δικαιούνται να έχουν ανάπαυση μία τουλάχιστον ημέρα την εβδομάδα, κυρίως κάθε Κυριακή; Η απάντηση μπορεί να βρίσκεται στο γεγονός ότι υπάρχει μια άριστη σχέση μεταξύ της απόδοσης του εργαζόμενου και της διάρκειας της εργάσιμης εβδομάδας, η οποία σχέση επιτυγχάνεται στην αναλογία 6 εργάσιμες ημέρες 1 ημέρα ανάπαυσης. Όταν οι συνθήκες εργασίας αλλάξουν, μπορεί να αλλάξει και η σχέση αυτή.
- (β) Γενικά, το κράτος με τις παρεμβάσεις του επιδιώκει τη διατήρηση της κοινωνικής αρμονίας και την αποφυγή αναταραχών και συγκρούσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.
- (γ) Σε σχέση με τις δαπάνες, τους φόρους και το δανεισμό, πρέπει να εξηγηθεί στους μαθητές αυτό που λέγεται **εισοδηματικός περιορισμός** του κράτους, ότι δηλαδή το κράτος δεν μπορεί να

δαπανά περισσότερα από όσα μπορεί να εισπράξει. Μια μορφή εισοδηματικού περιορισμού είναι η εξής:

$$\text{δαπάνες} = \text{φόροι} + \text{δάνεια}$$

Αν οι δαπάνες αυξάνονται, λόγου χάρη για πληρωμή επιδομάτων ανεργίας ή για δημόσια έργα, ενώ οι φόροι παραμένουν σταθεροί, τότε το κράτος έχει ελλειμματικό προϋπολογισμό και πρέπει να δανειστεί. Αν οι δαπάνες μειώνονται ή οι φόροι αυξάνονται και ο προϋπολογισμός έχει πλεόνασμα, τότε μπορεί να μειωθεί ο δανεισμός και να εξοφληθούν τα δάνεια.

- (δ) Στην εξέταση των δημόσιων αγαθών μπορεί να υπάρξει μια αμφισβήτηση ως προς το αν οι εθνικές οδοί ή τα πάρκα είναι πράγματι δημόσια αγαθά, δεδομένου ότι η αρχή του αποκλεισμού μπορεί να εφαρμοστεί, για παράδειγμα, με την επιβολή διοδίων στις εθνικές οδούς, όπως γίνεται σε πολλές περιπτώσεις. Η απάντηση σ' αυτή την αμφισβήτηση είναι ότι οι εθνικές οδοί στις οποίες έχουν επιβληθεί διόδια δεν είναι δημόσια αγαθά σύμφωνα με την αρχή του αποκλεισμού. Όμως οι περισσότεροι δρόμοι είναι δημόσια αγαθά, διότι δεν επιβάλλονται ή δεν είναι σκόπιμο να επιβληθούν διόδια.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις

Στο κεφάλαιο αυτό υπάρχουν δύο τεχνικά θέματα, τα οποία είναι αρκετά απλά. Το πρώτο είναι ο ορισμός του φορολογικού συντελεστή, της φορολογικής βάσης και επομένως του φόρου. Το δεύτερο είναι ο ορισμός της αναλογικής, της προοδευτικής και της αντιστρόφως προοδευτικής φορολογίας. Τα δύο αυτά θέματα μπορούν να διευκρινιστούν με το παράδειγμα της επόμενης παραγράφου.

3. Παραδείγματα

- (i) Δώστε στους μαθητές ένα αντίθετο παράδειγμα, όπως του παρακάτω πίνακα, με τις στήλες (1) και (2) και ζητήστε να βρουν το συνολικό φόρο της στήλης (3).

Εισόδημα (1)	Φορολογικός συντελεστής (2)	Φόρος (3)
10.000	20%	2.000
15.000	22%	3.300
20.000	24%	4.800
25.000	26%	6.500

(ii) Δώστε στους μαθητές τις στήλες (1), (2), (3) και (4) του παρακάτω πίνακα

Εισόδημα (1)	Φόρος (2)	(2')	Φόρος (3)	(3')	Φόρος (4)	(4')
100	30	30%	30	30%	30	30%
200	60	30%	70	35%	55	27,5%
300	90	30%	120	40%	75	25%
400	120	30%	180	45%	90	22,5%

και ζητήστε μέσα από αυτές να βρουν τους φορολογικούς συντελεστές σε κάθε περίπτωση και για κάθε επίπεδο εισοδήματος. Οι φορολογικοί συντελεστές δίνονται στις στήλες (2'), (3'), και (4'). Στη συνέχεια ζητήστε από τους μαθητές να προσδιορίσουν ποιο φορολογικό σύστημα είναι αναλογικό (το πρώτο), ποιο προοδευτικό (το δεύτερο) και ποιο αντιστρόφως προοδευτικό (το τρίτο).

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η αντιστρόφως προοδευτική φορολογία δε σημαίνει ότι ο πλουσιότερος πληρώνει απολύτως λιγότερους φόρους, αλλά λιγότερους σε σύγκριση με την αναλογική. Αυτό φαίνεται και στον πίνακα που προηγήθηκε. Ο φτωχός με εισόδημα 100 δρχ. αποδίδει ως φόρο στο κράτος τις 30, ενώ ο πλούσιος με εισόδημα 400 δρχ, τις 90. Το 90 είναι μεγαλύτερο του 30,

αλλά μικρότερο του 120 που θα πλήρωνε σε περίπτωση αναλογικής φορολογίας.

- (iii) Ένα πιο «δύσκολο» παράδειγμα είναι αυτό του παρακάτω πίνακα που δείχνει την αναλογική φορολογία μαζί με τους έμμεσους φόρους επί της κατανάλωσης τσιγάρων. Υποθέτουμε ότι κάθε άτομο καπνίζει ένα πακέτο τσιγάρα την ημέρα, που στοιχίζει 1.000 δρχ. (ο φόρος τσιγάρων περιλαμβάνεται στην τιμή). Τα στοιχεία του πίνακα αναφέρονται σε περίοδο ενός μήνα.

	Εισόδημα (1)	Φόρος εισοδήματος (2)	Αγορά τσιγάρων (3)	Φόρος τσιγάρων (4)	Σύνολο φόρου (5)	Φορολογικός συντελεστής (6)
Άτομο Α	200.000	40.000	30.000	15.000	55.000	27,5%
Άτομο Β	300.000	60.000	30.000	15.000	75.000	25%
Άτομο Γ	400.000	80.000	30.000	15.000	95.000	23,75%
Άτομο Δ	500.000	100.000	30.000	15.000	115.000	23%

Αρχικά δώστε στους μαθητές τις στήλες (1), (2), (3) και (4) και ζητήστε να βρουν το φορολογικό συντελεστή εισοδήματος (είναι 20%) και το συντελεστή έμμεσης φορολογίας (που είναι 100%). Στη συνέχεια ζητήστε να βρουν το σύνολο της φορολογίας [στήλη (2) + στήλη (4)] και το φορολογικό συντελεστή για κάθε άτομο (π.χ. για το άτομο Α $\frac{55.000}{200.000}$). Το παράδειγμα αυτό δείχνει ότι συνολικά η φορολογία είναι αντιστρόφως προοδευτική, παρ' ότι η φορολογία εισοδήματος είναι αναλογική.

5. Σχόλια

Ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να κατανοήσει ο μαθητής ότι το κράτος υπάρχει, ότι η δραστηριότητά του είναι πολύ σημαντική και ότι επηρεάζει το οικονομικό αποτέλεσμα. Το κράτος έχει στόχους αλλά και περιορισμούς.

Για το λόγο αυτό δεν πρέπει να τονιστούν υπερβολικά τα τεχνικά σημεία του κεφαλαίου, εκτός αν οι μαθητές ενδιαφερθούν γι' αυτά. Εδώ ο καθηγητής πρέπει να εξηγήσει ότι η πλευρά των δαπανών δεν είναι ανεξάρτητη από την πλευρά των εσόδων. (Ίσως είναι το κατάλληλο σημείο για να υποδείξει ο καθηγητής προς τους μαθητές πόσο σημαντικό είναι για τη χώρα να πληρώνουν οι πολίτες τους φόρους τους.)

4. Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ. κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, 5η έκδοση, εκδόσεις Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1998, κεφ. 24, 25, 26 και 27.

McConnell C., Brue St., *Economics*, κεφ. 19.

Parkin R., King D., *Economics*, κεφ. 19 και 35

Samuelson P., Nordhaus W., *Economics*, κεφ. 16.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 10.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να περιγράψουν τις οικονομικές λειτουργίες του κράτους.
- β) Να διακρίνουν το ρόλο των λειτουργιών του κράτους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Υπενθύμιση του κεφαλαίου 1 όπου έχει ήδη αναφερθεί το κράτος. Η σημασία του στη σύγχρονη κοινωνία είναι μεγάλη. Επηρεάζει πολλές πλευρές της ζωής μας.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αναπτύσσονται με απλά λόγια και με παραδείγματα οι τέσσερις οικονομικές λειτουργίες του κράτους. Τονίζεται ότι το κράτος είναι μια σημαντική –ίσως η σημαντικότερη–, οικονομική μονάδα που λειτουργεί παράλληλα και όχι ανεξάρτητα από το νοικοκυριό και τις επιχειρήσεις. Οι δραστηριότητες του κράτους επηρεάζουν βαθιά τις άλλες οικονομικές μονάδες.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δώστε παραδείγματα κρατικών ενεργειών και ζητήστε από τους μαθητές να προσδιορίσουν σε ποια κρατική λειτουργία εμπίπτουν, π.χ. επιδόματα ανεργίας, κοινωνικός τουρισμός, δωρεάν εισιτήρια θεάτρου (αναδιανεμητική λειτουργία), αστυνομία, εθνική άμυνα, εθνικά πάρκα (δημόσια αγαθά), δημόσιες επενδύσεις, εγγειοβελτιωτικά έργα

(οικονομική ανάπτυξη), δικαίωμα ιδιοκτησίας, κανόνες κυκλοφορίας, δικαστήρια (θεσμικό πλαίσιο).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η αρχή του αποκλεισμού ισχύει για όλα τα δημόσια έργα.	Σ	Λ
β) Η κυβέρνηση θέλει όλοι οι άνθρωποι να είναι ευτυχισμένοι.	Σ	Λ
γ) Το θεσμικό πλαίσιο της οικονομίας πρέπει να είναι σταθερό.	Σ	Λ
δ) Η επιβολή φορολογίας είναι η πιο σημαντική λειτουργία του κράτους.	Σ	Λ
ε) Το δικαίωμα ιδιοκτησίας είναι στοιχείο της αναδιανομής του εισοδήματος που επιδιώκει το κράτος.	Σ	Λ
στ) Η δημιουργία υποδομής από το κράτος είναι πάντοτε αναγκαία για τα δημόσια αγαθά.	Σ	Λ
ζ) Η παιδεία είναι δημόσιο αγαθό.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να καταγράψουν τους τρεις σοβαρότερους τρόπους με τους οποίους το κράτος επηρεάζει τη ζωή της οικογένειάς τους και συζητήστε τα αποτελέσματα.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 10.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τα δημόσια οικονομικά

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να συσχετίζουν τις κρατικές δαπάνες και τους φόρους με την οικονομία μιας χώρας.
- β) Να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες των δημόσιων δαπανών.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Το κράτος ως οικονομικός παράγοντας έχει σοβαρότατες επιπτώσεις στην οικονομία των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αναπτύσσονται οι τρεις γενικές επιδράσεις των δημόσιων δαπανών και των φόρων με απλά λόγια και παραδείγματα. Επίσης με απλά παραδείγματα γίνεται η ταξινόμηση των κρατικών δαπανών με διάφορα κριτήρια. Το ύψος των δαπανών αλλά και το σχετικό μέγεθος κάθε κατηγορίας μεταβάλλεται ανάλογα με τις επιδιώξεις της κυβερνητικής πολιτικής.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Μπορεί να διανεμηθεί σε φωτοτυπία ένας πίνακας από τον πιο πρόσφατο κρατικό προϋπολογισμό που να δείχνει τις δαπάνες σε γενικές κατηγορίες. Είναι επίσης δυνατό να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ δύο τέτοιων πινάκων για δύο διαφορετικά χρόνια.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Οι δημόσιες δαπάνες ελάχιστη επίδραση έχουν στην οικονομία.	Σ	Λ
β) Οι φόροι έχουν μεγάλη επίδραση στις επιχειρήσεις.	Σ	Λ
γ) Οι μισθοί των καθηγητών είναι μέρος των δημόσιων δαπανών.	Σ	Λ
δ) Οι δημόσιες δαπάνες για την παιδεία είναι μεταβιβάστικές πληρωμές.	Σ	Λ
ε) Οι δημόσιες δαπάνες είναι σταθερές σε μέγεθος.	Σ	Λ
στ) Οι δημόσιες δαπάνες είναι σταθερές σε διάρθρωση.	Σ	Λ
ζ) Οι δημόσιες δαπάνες μπορούν να αυξήσουν τις επενδύσεις.	Σ	Λ
η) Οι δημόσιες δαπάνες μπορούν να προκαλέσουν αύξηση της συνολικής κατανάλωσης.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αναθέστε στους μαθητές να διαβάσουν και να σχολιάσουν ένα απλό άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού σχετικά με τον κρατικό προϋπολογισμό.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 10.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Έσοδα του Δημοσίου - Φόροι

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

α) Να ορίζουν την έννοια της φορολογίας.

β) Να διακρίνουν τους διάφορους φόρους.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία - διαφάνεια

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Οι φόροι είναι το κύριο έσοδο του Δημοσίου και αποτελούν το άλλο σκέλος του κρατικού προϋπολογισμού.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Διευκρίνιση των όρων «φορολογική βάση» και «φορολογικός συντελεστής». Διάκριση των φόρων ανάλογα με τη φορολογική βάση (φόρος εισοδήματος, φόρος δαπάνης, φόροι περιουσίας). Διάκριση των φόρων ανάλογα με το φορολογικό συντελεστή (αναλογικοί, προοδευτικοί, αντιστρόφως προοδευτικοί). Με βάση το αριθμητικό παράδειγμα του βιβλίου φτιάξτε το σχετικό πίνακα προκειμένου να φανεί η έννοια της αναλογικότητας, της προοδευτικότητας και της αντίστροφης προοδευτικότητας της φορολογίας.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δώστε στους μαθητές φωτοαντίγραφο της φορολογικής κλίμακας εισοδήματος που ισχύει και συζητήστε στην τάξη τι είδους φορολογία είναι. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια διαφάνεια αντί για φωτοαντίγραφο.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Φορολογική βάση είναι το ελάχιστο εισόδημα που φορολογείται.	Σ	Λ
β) Φορολογικός συντελεστής είναι ο λόγος του φόρου προς το εισόδημα.	Σ	Λ
γ) Ο φόρος εισοδήματος είναι το αντίθετο του φόρου περιουσίας.	Σ	Λ
δ) Ο αναλογικός φόρος είναι αντίθετος του προοδευτικού.	Σ	Λ
ε) Ο φόρος είναι αναλογικός, όταν οι πλούσιοι πληρώνουν περισσότερους φόρους από τους φτωχούς.	Σ	Λ
στ) Ο φόρος είναι αντιστρόφως προοδευτικός, όταν οι πλούσιοι πληρώνουν λιγότερους φόρους από τους φτωχούς.	Σ	Λ
ζ) Το μέγεθος ενός φόρου δεν μπορεί να δείξει αν το φορολογικό σύστημα είναι αναλογικό, προοδευτικό ή αντιστρόφως προοδευτικό.	Σ	Λ

9. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να φτιάξουν ένα αριθμητικό παράδειγμα (σε μορφή πίνακα) αναλογικής και προοδευτικής φορολογίας.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 10.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Δημόσιος δανεισμός - Κρατικός προϋπολογισμός

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να αναφέρουν τι σημαίνει δημόσιος δανεισμός.
- β) Να αναφέρουν τι είναι ο κρατικός προϋπολογισμός.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία – φωτοτυπίες

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Δάνεια δεν παίρνουν μόνον τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις αλλά και το κράτος. Η οικονομική κατάσταση του κράτους φαίνεται, συνοπτικά, στον κρατικό προϋπολογισμό.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ανάπτυξη των πηγών εξωτερικού και εσωτερικού δανεισμού του κράτους. Εξήγηση των πηγών εσωτερικού δανεισμού (Κεντρική Τράπεζα, νοικοκυριά, εμπορικές τράπεζες). Χρονική διάρκεια δανείων. Παρουσίαση του κρατικού προϋπολογισμού ως ενός γενικού λογαριασμού εσόδων - εξόδων του κράτους.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Μοιράστε στους μαθητές φωτοτυπία ενός συνοπτικού κρατικού προϋπολογισμού και εξηγήστε τα διάφορα κονδύλια που αναγράφονται στην πλευρά των εσόδων και στην πλευρά των εξόδων.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Το κράτος δε χρειάζεται δάνεια, διότι μπορεί να τυπώσει χαρτονομίσματα.	Σ	Λ
β) Το κράτος είναι σαν τα νοικοκυριά: πρέπει να έχει ισοσκελισμένο προϋπολογισμό.	Σ	Λ
γ) Το κράτος πρέπει να δανείζεται από το εσωτερικό και όχι από το εξωτερικό.	Σ	Λ
δ) Το κράτος πρέπει να δανείζεται με μακροχρόνια μόνο δάνεια.	Σ	Λ
ε) Τα ομολογιακά δάνεια του κράτους είναι μέρος του δημόσιου δανεισμού.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Μελέτη του κρατικού προϋπολογισμού του τελευταίου έτους (σε χονδρικές γραμμές) και συζήτηση στην τάξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ
ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

- I. Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής
1. Το θεσμικό πλαίσιο της οικονομίας περιλαμβάνει:
- α) Την χρησιμοποίηση της δραχμής ως γενικού μέσου ανταλλαγής.
  - β) Την εξασφάλιση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων.
  - γ) Την αύξηση των μισθών των εργαζομένων.
  - δ) Όλα τα παραπάνω.
  - ε) Τίποτα από τα παραπάνω.
2. Με τον όρο «δημόσια αγαθά» εννοούμε:
- α) Τα σχολεία.
  - β) Τα νοσοκομεία.
  - γ) Το τραπεζικό σύστημα.
  - δ) Τη δημόσια ασφάλεια.
  - ε) Όλα τα παραπάνω.
3. Το μέγεθος των φόρων που εισπράττει το Δημόσιο εξαρτάται από:
- α) Το φορολογικό συντελεστή.
  - β) Το εισόδημα των ατόμων.
  - γ) Την περιουσία των ατόμων.
  - δ) Τις δαπάνες των ατόμων.
  - ε) Όλα τα παραπάνω.
4. Προοδευτική φορολογία σημαίνει ότι:
- α) Οι πλούσιοι πληρώνουν περισσότερους φόρους από τους φτωχούς.
  - β) Οι φτωχοί δεν πληρώνουν φόρους.
  - γ) Οι φόροι αυξάνονται, όταν αυξάνεται η φορολογική βάση.
  - δ) Ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται, όταν αυξάνεται η φορολογική βάση.

ε) Όλα τα παραπάνω ισχύουν.

5. Ο κρατικός προϋπολογισμός γίνεται περισσότερο πλεοναστικός (ή λιγότερο ελλειμματικός), όταν:

α) Αυξάνονται τα έσοδα από τη φορολογία.

β) Μειώνονται οι κρατικές δαπάνες.

γ) Μειώνεται η ανεργία.

δ) Αυξάνεται η απασχόληση.

ε) Όλα τα παραπάνω ισχύουν.

II. Σωστό - Λάθος

1) Οι δημόσιες δαπάνες έχουν μικρές επιπτώσεις στην Οικονομία.	Σ	Λ
2) Το κράτος πρέπει να ενισχύει τους πιο έξυπνους, διότι αυτοί είναι πιο παραγωγικοί.	Σ	Λ
3) Οι δαπάνες για την παιδεία πρέπει να αυξηθούν, διότι η παιδεία είναι αναγκαία πολυτέλεια.	Σ	Λ
4) Τα εξωτερικά δάνεια του Δημοσίου είναι προτιμότερα από τα εσωτερικά.	Σ	Λ
5) Ο κρατικός προϋπολογισμός είναι ένας λογαριασμός που δείχνει αν η οικονομία αναπτύσσεται κανονικά ή όχι.	Σ	Λ

III. Άσκηση

Βρείτε αν η συνολική φορολογία του παραδείγματος που ακολουθεί είναι αναλογική, προοδευτική ή αντιστρόφως προοδευτική, λαβαίνοντας υπόψη ότι ο φορολογικός συντελεστής επί της δαπάνης είναι 100%.

Εισόδημα	Φορολογικός συντελεστής	Κατανάλωση βενζίνης
100	0%	20
200	5%	20
300	10%	20
400	15%	20
500	20%	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Τι πρέπει να κατανοήσει ο μαθητής

Το κεφάλαιο αυτό επιδιώκει τρία πράγματα: πρώτο, να δώσει στοιχεία του διεθνούς εμπορίου, δεύτερον, να ενημερώσει για τα βασικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τρίτον, να παρουσιάσει τα κύρια στατιστικά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας. Στο κεφάλαιο αυτό ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι:

- (α) Στον κόσμο υπάρχουν πολλές οικονομίες με διαφορετικές παραγωγικές δυνατότητες ή καθεμία. Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος αποδεικνύει ότι το ελεύθερο εμπόριο είναι καλύτερο για όλους σε σχέση με τους περιορισμούς στο εμπόριο.
- (β) Το εμπόριο μεταξύ των χωρών καθιστά αναγκαία την ανταλλαγή εθνικών νομισμάτων μεταξύ τους και επομένως τη διαμόρφωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών.
- (γ) Ο σύγχρονος κόσμος είναι ο κόσμος της μεγάλης διακίνησης των προϊόντων, των ανθρώπων και του κεφαλαίου. Ο όρος «διεθνοποίηση» αναφέρεται σ' αυτή τη μετακίνηση που γίνεται πλέον με ευκολία και με μικρό κόστος (σε αντίθεση με το παρελθόν).
- (δ) Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια οικονομική ένωση με συγκεκριμένη συγκρότηση, δηλαδή με θεσμικά όργανα. Εδώ πρέπει να εξηγηθεί τι ακριβώς σημαίνει Ο.Ν.Ε και τι Ευρώ.
- (ε) Η Ελληνική Οικονομία είναι μια οικονομία με μεγάλες επιτυχίες αλλά και με σοβαρά προβλήματα.

2. Τεχνικές παρατηρήσεις

Η εξήγηση της θεωρίας του συγκριτικού πλεονεκτήματος είναι αρκετά τεχνική και ίσως αρκετά βαρετή. Γι' αυτό μπορεί ο καθηγητής να αρχίσει με ένα ενδιαφέρον ή περίεργο παράδειγμα, όπως το παράδειγμα του δικηγόρου και της γραμματέως του, στην άσκηση 7(i).

Είναι επίσης σκόπιμο να γίνει μια σύντομη επανάληψη της καμπύλης των παραγωγικών δυνατοτήτων.

3. Παραδείγματα

(i) Δώστε στους μαθητές το εξής παράδειγμα:

	Αυτοκίνητα		Ρούχα
Ιταλία	100	ή	50
Γαλλία	50	ή	100

Οι αριθμοί δείχνουν την παραγωγή των δύο προϊόντων με τη χρησιμοποίηση ορισμένων παραγωγικών συντελεστών. Ποια χώρα είναι πιο παραγωγική στον τομέα των αυτοκινήτων; Είναι προφανές ότι είναι η Ιταλία. Η Γαλλία είναι πιο παραγωγική στον τομέα των ρούχων.

Η Ιταλία έχει το απόλυτο (και συγκριτικό) πλεονέκτημα στα αυτοκίνητα και η Γαλλία στα ρούχα.

Συμφέρει η εξειδίκευση στην παραγωγή και στο εμπόριο; Η απάντηση είναι καταφατική. Για παράδειγμα, η Ιταλία παράγει 100 αυτοκίνητα από τα οποία εξάγει στη Γαλλία τα 40. Η Γαλλία παράγει 100 ρούχα από τα οποία εξάγει στην Ιταλία τα 30. Μετά την ανταλλαγή έχουμε:

	Ιταλία	Γαλλία
Παραγωγή αυτοκινήτων	100	0
Παραγωγή ρούχων	0	100
Εξαγωγές αυτοκινήτων	40	0
Εξαγωγές ρούχων	0	30
Κατανάλωση αυτοκινήτων	60	40
Κατανάλωση ρούχων	30	70

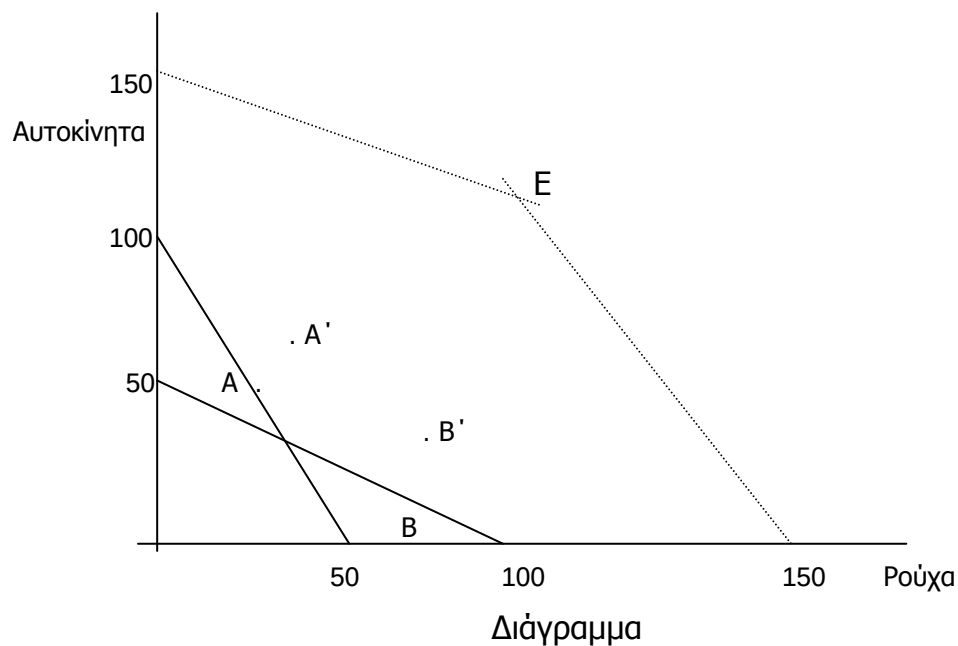
Χωρίς εμπόριο με διάθεση
ίσων πόρων σε κάθε προϊόν

Κατανάλωση αυτοκινήτων	50	25
Κατανάλωση ρούχων	25	50

Συγκρίνοντας τα επίπεδα παραγωγής και κατανάλωσης (υποθέστε ότι η παραγωγή καταναλίσκεται εξ ολοκλήρου) των δύο προϊόντων στις δύο χώρες, είναι φανερό ότι και οι δύο έχουν ωφεληθεί από την εξειδίκευση στην παραγωγή και στο εμπόριο.

Αξίζει να επισημανθεί στους μαθητές ότι οι όροι ανταλλαγής αυτοκινήτων προς ρούχα ευνοούν τη Γαλλία. Τα 40 αυτοκίνητα ανταλλάσσονται με 30 ρούχα, δηλαδή 1 αυτοκίνητο αντιστοιχεί σε 0,75 ρούχα ή, αντίστροφα, 1 ρούχο αντιστοιχεί σε 1,33 αυτοκίνητα. Αν οι όροι ανταλλαγής ήταν διαφορετικοί, το αποτέλεσμα θα ήταν διαφορετικό.

Για το παράδειγμα αυτό μπορείτε να σχεδιάσετε τις Κ.Π.Δ., των δύο χωρών καθώς και εκείνη που προκύπτει από την εξειδίκευση κάθε χώρας, αν υποθέσουμε ότι οι δύο χώρες αποτελούν μια κοινότητα. Αυτές οι Κ.Π.Δ. φαίνονται στο παρακάτω διάγραμμα (το οποίο, επειδή είναι κάπως περίπλοκο, δεν πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο διδασκαλίας).

Το σημείο A δείχνει μόνο την παραγωγή των δύο προϊόντων στην Ιταλία όχι το εμπόριο. Το σημείο B δείχνει το ίδιο για τη Γαλλία. Η Κ.Δ.Π. της κοινότητας των δύο χωρών είναι η διακεκομμένη γραμμή (η εξαγωγή της είναι εύκολη για τον καθηγητή). Τα σημεία A' και B' είναι αυτά του αριθμητικού παραδείγματος μετά το εμπόριο. Συγκρίνοντας το A' με το A και το B' με το B βλέπουμε ότι το εμπόριο συμφέρει και τις δύο χώρες. Οι ποσότητες που αντιστοιχούν στα A' και B' αθροιζόμενες δίνουν τις ποσότητες του E.

- (ii) Έστω ότι η τιμή ενός αυτοκινήτου είναι 20.000 μάρκα στη Γερμανία. Η τιμή του ίδιου αυτοκινήτου είναι 60.000 φράγκα στη Γαλλία. Ποια πρέπει να είναι η συναλλαγματική ισοτιμία μάρκου προς φράγκο, ώστε να είναι αδιάφορο το πού ένας Γάλλος ή ένας Γερμανός πολίτης θα αγοράσει το αυτοκίνητο αυτό;

Η απάντηση είναι ότι πρέπει τα 20.000 μάρκα να αντιστοιχούν προς τα 60.000 φράγκα, δηλαδή $1 \text{ μάρκο} = 3 \text{ φράγκα}$. Έτσι τα 20.000 μάρκα μετατρέπονται σε 60.000 φράγκα και τα 60.000 φράγκα σε 20.000 μάρκα.

- (iii) Έστω ότι 1 μάρκο = 3 φράγκα και 1 μάρκο = 0,3 λίρες. Ποιά πρέπει να είναι η σχέση φράγκου - λίρας, ώστε να μη συμφέρει η κερδοσκοπία στο συνάλλαγμα; (Υποθέστε ότι δεν υπάρχει κόστος μετατροπής).

Η απάντηση είναι 3 φράγκα = 0,3 λίρες ή 30 φράγκα = 3 λίρες. Δηλ. 1 λίρα = 10 φράγκα

- (iv) Δώστε την παρακάτω χρονολογική σειρά συναλλαγματικών ισοτιμιών δραχμής προς δολάριο Η.Π.Α.

1990	1 δολ.	=	280	δρχ.	
1991	1 δολ.	=	300	δρχ.	(υποτίμηση)
1992	1 δολ.	=	290	δρχ.	(ανατίμηση)
1993	1 δολ.	=	290	δρχ.	(σταθερή)
1994	1 δολ.	=	320	δρχ.	(υποτίμηση)
1995	0,03125 δολ.	=	1	δρχ.	(σταθερή)
1996	0,035 δολ.	=	1	δρχ.	(ανατίμηση)
1997	0,030 δολ.	=	1	δρχ.	(υποτίμηση)

Ποια έτη η δραχμή ανατιμήθηκε και ποιά υποτιμήθηκε;

4. Σχόλια

Η Ο.Ν.Ε. και το Ευρώ θα είναι σημαντικοί παράγοντες στη ζωή μας μετά την ένταξη της Ελλάδας. Είναι σκόπιμο ο καθηγητής να εξηγήσει στους μαθητές τη σημασία της οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης με διάφορους τρόπους, όπως λόγου χάρη με διάφορους κοινωνικούς χάρτες και με φωτογραφίες του Ευρώ διάφορων χρηματικών μεγεθών.

5. Βιβλιογραφία

Γεωργακόπουλου Θ., Λιανού Θ. κ.ά. *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, κεφ. 28 και 33.

McConnell C., Brue S., *Economics*, κεφ. 37 και 38.

Parkin R., King D., *Economics*, κεφ. 36 και 37.

Samuelson P. Norhaus W., *Economics*, κεφ. 34.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 11.1

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Διεθνοποίηση της οικονομίας - Απόλυτο πλεονέκτημα

2. ΣΤΟΧΟΙ:

Να μπορούν οι μαθητές:

α) Να αναγνωρίζουν ότι κάθε οικονομία λειτουργεί μέσα σ' ένα διεθνές πλαίσιο.

β) Να διακρίνουν τη σημασία του απόλυτου πλεονεκτήματος.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - Κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η πραγματική οικονομία βρίσκεται σε στενή σχέση με τις άλλες οικονομίες του κόσμου. Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται η θεωρία των διεθνών ανταλλαγών, όπως τη διατύπωσε ο D. Ricardo.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Εξετάζεται η έννοια της "διεθνοποίησης" της οικονομίας με αναφορά στις ροές εμπορευμάτων, εργατικού δυναμικού και κεφαλαίων.

Αναπτύσσεται η έννοια του απόλυτου πλεονεκτήματος μιας χώρας με βάση ένα αριθμητικό παράδειγμα όπως αυτό του βιβλίου (σελ. 188). Να εξηγηθεί ότι συμφέρει και τις δύο χώρες να ειδικευτούν στην παραγωγή ενός αγαθού και να κάνουν ανταλλαγές.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να κατασκευάσουν ένα δικό τους παράδειγμα με δύο προϊόντα και δύο χώρες, όπου κάθε χώρα έχει το απόλυτο πλεονέκτημα σε ένα προϊόν, και να δείξουν το όφελος από την εξειδίκευση και το εμπόριο.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Διεθνοποίηση της οικονομίας σημαίνει ότι έχουν αναπτυχθεί στενές οικονομικές σχέσεις μεταξύ των χωρών.	Σ	Λ
β) Η διεθνοποίηση της οικονομίας πραγματοποιείται, επειδή το το επιθυμούν οι κυβερνήσεις διάφορων χωρών.	Σ	Λ
γ) Απόλυτο πλεονέκτημα έχει η χώρα που παράγει και τα δύο προϊόντα σε μεγαλύτερες ποσότητες από την άλλη.	Σ	Λ
δ) Το εμπόριο μεταξύ δύο χωρών συμφέρει τη χώρα με τις καλύτερες συνθήκες παραγωγής.	Σ	Λ
ε) Το εμπόριο αυξάνει τη συνολική παραγωγή των προϊόντων μίας χώρας σε αντίθεση με την περίπτωση χώρας που δεν εμπορεύεται τα προϊόντα που παράγει.	Σ	Λ
στ) Το εμπόριο ευνοεί τις μεγάλες οικονομίες.	Σ	Λ
ζ) Δύο χώρες δεν έχουν συμφέρον να ειδικευτούν στην παραγωγή ενός προϊόντος η καθεμιά και να κάνουν ανταλλαγές	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Κατασκευή παραδείγματος όπως αυτό που αναφέρεται στις ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 11.2

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Συγκριτικό Πλεονέκτημα

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να μπορούν οι μαθητές:

- α) Να ορίζουν την έννοια του συγκριτικού πλεονεκτήματος.
- β) Να διακρίνουν τα οφέλη από το διεθνές εμπόριο.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - Κιμωλία

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Το συγκριτικό πλεονέκτημα είναι μια θεωρία που υποστηρίζει ότι το εμπόριο είναι καλό, ακόμη και όταν μια χώρα είναι πιο παραγωγική και στα δύο προϊόντα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Παρουσιάστε και εξηγήστε τα στοιχεία του πίνακα 11.2 του βιβλίου (σελ. 189). Δείξτε ότι συμφέρει η εξειδίκευση και το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών. Δείξτε το ίδιο με τη χρήση των καμπυλών παραγωγικών δυνατοτήτων για τις δύο χώρες (χωρίς ιδιαίτερη έμφαση). Διευκρινίστε πώς το κόστος ευκαιρίας δείχνει ποια χώρα έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα στο ένα προϊόν και ποια στο άλλο.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Ζητήστε από τους μαθητές να φτιάξουν έναν πίνακα που να δείχνει ένα αριθμητικό παράδειγμα όπως αυτό του πίνακα 11.2 (σελ.189).

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Το διεθνές εμπόριο αυξάνει τις παραγωγικές δυνατότητες όλων των χωρών που συμμετέχουν σ' αυτό. Σ Λ
- β) Το διεθνές εμπόριο αυξάνει τις δυνατότητες κατανάλωσης όλων των αγαθών σ' όλες τις χώρες. Σ Λ
- γ) Το συγκριτικό πλεονέκτημα είναι μια θεωρία που υποστηρίζει ότι από το εμπόριο επωφελούνται οι πιο παραγωγικές χώρες. Σ Λ
- δ) Το συγκριτικό πλεονέκτημα είναι μια θεωρία που υποστηρίζει ότι κάθε χώρα πρέπει να ειδικεύεται στο προϊόν εκείνο που έχει το χαμηλότερο κόστος ευκαιρίας. Σ Λ
- ε) Η μετακίνηση εργατικού δυναμικού μεταξύ χωρών είναι αντίθετη με τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Σ Λ
- στ) Η μετακίνηση εργατικού δυναμικού είναι σύμφωνη με τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Κατασκευή παραδείγματος όπως αυτό που αναφέρεται στις ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ και υπολογισμός του κόστους ευκαιρίας για κάθε χώρα και για κάθε προϊόν.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 11.3

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Συνάλλαγμα - Ισοζύγιο πληρωμών

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να κατανοήσουν οι μαθητές

α) Να ορίζουν την έννοια του συναλλάγματος και της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

β) Να αναγνωρίζουν το ισοζύγιο πληρωμών ως ένα λογαριασμό του συνόλου των συναλλαγών της χώρας με το εξωτερικό.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - Κιμωλία - Φωτοτυπίες

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των χωρών δημιουργούν την ανάγκη των συναλλαγών με διαφορετικά νομίσματα και της τήρησης λογαριασμών.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αναπτύσσεται η έννοια της ανάγκης για συνάλλαγμα και κατ' επέκταση της ανάγκης για διαμόρφωση συναλλαγματικής ισοτιμίας. Η συναλλαγματική ισοτιμία ή τιμή του συναλλάγματος είναι όπως η τιμή κάθε προϊόντος. Όπως μια πορτοκαλάδα αγοράζεται με 150 δρχ., έτσι ένα δολάριο αγοράζεται με 360 δρχ.

Αναπτύσσεται η έννοια του ισοζυγίου πληρωμών ως ενός λογαριασμού που περιλαμβάνει όλες τις διεθνείς συναλλαγές της χώρας. Εξηγούνται τα επιμέρους ισοζύγια.

Παρουσιάζεται ένας πίνακας ισοτιμιών συναλλάγματος από μια εφημερίδα και μοιράζεται στους μαθητές σχετική φωτοτυπία. Το ίδιο γίνεται και για το ισοζύγιο πληρωμών.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Με βάση τη φωτοτυπία των συναλλαγματικών ισοτιμιών παρουσιάζονται οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των άλλων νομισμάτων.

Για παράδειγμα, εάν $1 \$ = 360 \text{ δρχ.}$ και $1 \text{ DM} = 180 \text{ δρχ.}$ τότε $1\$ = 2 \text{ DM.}$

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

- α) Η τιμή του συναλλάγματος δείχνει πόσες δραχμές χρειάζονται για να αγοράσει κανείς μια μονάδα ενός ξένου νομίσματος. Σ Λ
- β) Η ζήτηση ελληνικών προϊόντων από άλλες χώρες δημιουργεί προσφορά συναλλάγματος. Σ Λ
- γ) Όσο ακριβαίνει το συνάλλαγμα τόσο ακριβαίνει και η δραχμή. Σ Λ
- δ) Το ισοζύγιο πληρωμών είναι μέρος του εμπορικού ισοζυγίου. Σ Λ
- ε) Το εμπορικό ισοζύγιο είναι μέρος του ισοζυγίου κίνησης κεφαλαίων. Σ Λ
- στ) Η υποτίμηση της δραχμής ευνοεί τις εισαγωγές. Σ Λ
- ζ) Η ανατίμηση της δραχμής ευνοεί τις εξαγωγές. Σ Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΊΑΣ

Ζητήσετε από τους μαθητές να βρουν από τις εφημερίδες την τιμή του συναλλάγματος των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε δραχμές.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 11.4

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Διάφορες μορφές οικονομικής ενοποίησης

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι υπάρχουν πολλά επίπεδα συνεργασίας ανάμεσα στις διάφορες χώρες στο πλαίσιο της ενοποίησης.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Το διεθνές εμπόριο επεκτείνεται με την οικονομική ενοποίηση.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η παρουσίαση των διάφορων (τεσσάρων) μορφών οικονομικής ενοποίησης μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: είτε αρχίζουμε από την απλούστερη και προχωρούμε προς την στενότερη (όπως στο βιβλίο) είτε αρχίζοντας από την στενότερη (την οικονομική ένωση) και αφού αφαιρέσουμε τα αναγκαία στοιχεία, προχωρούμε προς την απλούστερη μορφή (της ζώνης ελεύθερου εμπορίου).

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνονται στους μαθητές φωτοαντίγραφα των άρθρων της συνθήκης της Ρώμης που περιέχουν τη φιλοσοφία της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η τελωνειακή ένωση είναι η πιο χαλαρή μορφή οικονομικής ενοποίησης.	Σ	Λ
β) Η τελωνειακή ένωση επιτρέπει ελεύθερη μετακίνηση εργατών.	Σ	Λ
γ) Η κοινή αγορά επιτρέπει ελεύθερη μετακίνηση εμπορευμάτων και παραγωγικών συντελεστών.	Σ	Λ
δ) Η ζώνη ελεύθερου εμπορίου επιτρέπει την ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίων αλλά όχι εργατών.	Σ	Λ
ε) Η οικονομική ένωση είναι το ίδιο πράγμα με την κοινή αγορά αλλά με τη συμμετοχή πολλών χωρών.	Σ	Λ
ζ) Αν στην κοινή αγορά προσθέσουμε το κοινό νόμισμα, έχουμε την οικονομική ένωση	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Μπορεί να δοθεί στους μαθητές ένα απλό άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού για την Ευρωπαϊκή Ένωση και να συζητηθεί την ώρα του μαθήματος.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 11.5

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να γίνει κατανοητό από τους μαθητές το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας- κιμωλία - φωτοτυπίες.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί την πιο στενή μορφή οικονομικής ενοποίησης.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Παρουσιάζεται με απλά παραδείγματα το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διευκρινίζεται η διαφορά μεταξύ της **Οικονομικής Ένωσης** και της **Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης**.

Εξηγούνται οι διαφορές μεταξύ των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των οργάνων των εθνικών κρατών-μελών της, για παράδειγμα, του ευρωπαϊκού και του εθνικού κοινοβουλίου.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Δίνονται φωτοαντίγραφα των σχετικών άρθρων της Συνθήκης της Ρώμης και γίνεται συζήτηση για το περιεχόμενό τους στη διάρκεια του μαθήματος.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσμικά όργανα που είναι ανεξάρτητα από αυτά των χωρών - μελών της.	Σ	Λ
β) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελείται από υπουργούς των χωρών - μελών.	Σ	Λ
γ) Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δικάζει υποθέσεις με βάση την νομοθεσία κάθε κράτους - μέλους.	Σ	Λ
δ) Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα εκδίδει τα νομίσματα όλων των χωρών - μελών.	Σ	Λ
ε) Στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση θα κυκλοφορούν τόσα νομίσματα όσα και τα κράτη - μέλη.	Σ	Λ
στ) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποτελείται από τους προέδρους των κυβερνήσεων των χωρών - μελών.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι μαθητές επιλέγουν ένα άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το μελετούν στο σπίτι και στη συνέχεια συζητούν γι' αυτό στην τάξη.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 11.6

1. ΤΙΤΛΟΣ ΩΡΙΑΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η ελληνική οικονομία.

2. ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές τα βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας.

3. ΕΠΟΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Πίνακας - κιμωλία - πίνακες

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ

Η ελληνική οικονομία έχει αναπτυχθεί σημαντικά, αλλά έχει και βασικές αδυναμίες και προβλήματα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Παρουσιάζονται με απλό τρόπο τα βασικά στοιχεία και χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας. Επισημαίνεται ότι τα μεγέθη αυτά αλλάζουν με το χρόνο, άλλα με ταχύ και άλλα με βραδύ ρυθμό π.χ. ο πληθυσμός δε μεταβάλλεται γρήγορα, ενώ αντίθετα η ανεργία μπορεί να μεταβληθεί σημαντικά μέσα σε λίγα χρόνια. Η σύνθεση της τάξης (παιδιά αγροτικής ή αστικής προέλευσης κτλ.) μπορεί να υπαγορεύσει έμφαση της διδασκαλίας σε κάποια πλευρά του μαθήματος.

6. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Επιλέγεται ένα απλό άρθρο από σε εφημερίδα ή περιοδικό με τα τελευταία στοιχεία για τα μεγέθη της ελληνικής οικονομίας και δίνεται σε φωτοτυπία στους μαθητές.

7. ΕΛΕΓΧΟΣ

(Φωτοτυπία που διανέμεται στους μαθητές)

Να χαρακτηρίσετε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις ως σωστή (Σ) ή λανθασμένη (Λ):

α) Η Ελλάδα υποφέρει από υπερπληθυσμό.	Σ	Λ
β) Το μεγαλύτερο μερίδιο του Α.Ε.Π. της χώρας προέρχεται από τη γεωργία.	Σ	Λ
γ) Οι περισσότεροι Έλληνες ζουν σε αστικές περιοχές.	Σ	Λ
δ) Το δημόσιο χρέος της χώρας δεν υπερβαίνει το 100% του Α.Ε.Π.	Σ	Λ
ε) Το ισοζύγιο πληρωμών της Ελλάδας είναι ισοσκελισμένο.	Σ	Λ
στ) Ο χαρακτηρισμός της Ελλάδας ως «Ψωροκώσταινας» είναι σωστός.	Σ	Λ
ζ) Η Ελλάδα είναι μια φτωχή χώρα με υψηλό Α.Ε.Π. κατά κεφαλήν.	Σ	Λ
η) Η παραγωγικότητα της εργασίας στην Ελλάδα είναι σχεδόν η μεγαλύτερη μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	Σ	Λ

8. ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δίνεται στους μαθητές για μελέτη ένα απλό άρθρο για την ελληνική οικονομία ή ένα θέμα ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ
ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

- I. Ερωτήσεις Πολλαπλής Επιλογής
1. Διεθνοποίηση της οικονομίας σημαίνει ότι:
    - α) Μπορούμε να ταξιδεύουμε σε όλες τις χώρες του κόσμου.
    - β) Μια χώρα μπορεί να κάνει εξαγωγές σε άλλες χώρες.
    - γ) Μια χώρα μπορεί να κάνει εισαγωγές από άλλες χώρες.
    - δ) Οι εθνικές οικονομίες βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση.
    - ε) Όλα τα παραπάνω.
  2. Το διεθνές εμπόριο βασίζεται:
    - α) Στις διαφορετικές παραγωγικές δυνατότητες των διαφόρων οικονομιών.
    - β) Στο απόλυτο πλεονέκτημα.
    - γ) Στο συγκριτικό πλεονέκτημα.
    - δ) Σ' όλα τα παραπάνω.
    - ε) Σε τίποτα από τα παραπάνω.
  3. Η συναλλαγματική ισοτιμία δείχνει:
    - α) Ότι τα νομίσματα των διάφορων χωρών ανταλλάσσονται μεταξύ τους.
    - β) Ότι μπορεί να γίνει διαπραγμάτευση σε ξένα νομίσματα.
    - γ) Τον αριθμό των δραχμών με τις οποίες μπορεί να αγοραστεί μια μονάδα ξένου νομίσματος.
    - δ) Την κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών.
    - ε) Όλα τα παραπάνω.
  4. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι:
    - α) Μια ζώνη ελεύθερου εμπορίου.
    - β) Μια τελωνειακή ένωση.

- γ) Μια κοινή αγορά.
- δ) Όλα τα παραπάνω.
- ε) Τίποτα από τα παραπάνω.

5. Η ελληνική οικονομία είναι:

- α) Μια περίεργη οικονομία.
- β) Μια οικονομία με μικρές προοπτικές.
- γ) Μια οικονομία με τεράστιες προοπτικές.
- δ) Μια οικονομία με άλυτα προβλήματα.
- ε) Τίποτα από τα παραπάνω.

II. ΣΩΣΤΟ - ΛΑΘΟΣ

α) Η έννοια της κοινής αγοράς περιλαμβάνει την έννοια της τελωνειακής ένωσης.	Σ	Λ
β) Το εμπορικό ισοζύγιο προσδιορίζει την κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών.	Σ	Λ
γ) Το προϊόν με το χαμηλότερο κόστος ευκαιρίας είναι εκείνο στο οποίο η χώρα έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα.	Σ	Λ
δ) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είναι μια μορφή του Συμβουλίου Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	Σ	Λ
ε) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει τις ίδιες αρμοδιότητες για την Ευρωπαϊκή Ένωση με το εθνικό Κοινοβούλιο κάθε χώρας.	Σ	Λ

III. ΑΣΚΗΣΗ

Δείξτε τη σχέση μεταξύ των διάφορων μορφών οικονομικής ενοποίησης με ένα διάγραμμα Venn.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Κωδικός Βιβλίου: 0-22-0129-01-2012

ISBN 978-960-06-2385-7

(02)02201290120128